

Životní situace osamělých otců-vdovců v neúplné rodině

Hana Pavezková, DiS.

Bakalářská práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Hana Pavezková, DiS.**

Osobní číslo: **H13186**

Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Životní situace osamělých otců - vdovců v neúplné rodině**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti rodiny, neúplné rodiny, role osamělého otce a osamělého rodičovství.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu s využitím metody polostrukturovaného rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BAKOŠOVÁ, Zlatica. Teórie sociálnej pedagogiky. Bratislava: SAV, 2011. 282 s. ISBN 978-80-970675-0-2.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 2001, 199 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 8073150042.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. Nevlastní rodiče a nevlastní děti. 1. vyd. Praha: Grada, 1999, 143 s. ISBN 80-7169-897-0.

MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, 144 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 80-85850-24-9.

MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. Psyché (Grada Publishing). ISBN 9788024713625.

MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008, 323 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 38. ISBN 9788086429878.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Anna Petr Šafránková, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

6. ledna 2016

Termín odevzdání bakalářské práce:

27. dubna 2016

Ve Zlíně dne 6. ledna 2016

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 20. 04. 2016

Jauveková Alena

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá problematikou životních situací osamělých otců-vdovců v neúplné rodině. Osamělí otcové-vdovci patří mezi marginální společenskou skupinu. Práce je rozdělena do dvou částí. **Teoretická část** vymezuje základní charakteristiku rodiny, specifika neúplné rodiny a dále se zabývá životní situací osamělého otce (vdovce), jejich dopady a rolemi osamělého otce v různých podobách. Pozornost je zaměřena na výchovu dětí v neúplné rodině a na možnou finanční podporu ze strany státu pro neúplné rodiny. **Praktická část** je realizována kvalitativním výzkumem formou hloubkového polostrukturovaného rozhovoru. Hlavním cílem výzkumu je zjistit, porozumět a analyzovat, jak vnímají a hodnotí svou životní situaci v neúplné rodině osamělí otcové (vdovci), kteří zůstali na výchovu svých nezletilých dětí sami. K analýze rozhovorů bylo užito metody otevřeného a axiálního kódování, na jejichž základě byl vymezen paradigmatický model. Součástí je analýza a interpretace dat. Závěr praktické části shrnuje výsledky provedeného výzkumu a doporučení pro praxi.

Klíčová slova: neúplná rodina, životní situace, osamělý otec, vdovec, osamělé rodičovství.

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the issue of widowers in a single-parent family. Widowers belong to a marginal sociable group of whom we have not got enough information. The work is divided to two parts. **The theoretical part** limits the key characteristics of a family and the single-parent family specification. Furthermore, it deals with the life situation of a single father (a widower), their impacts and the roles of a single father in different forms. The attention is focused on the upbringing of children in a single-parent family and a possible financial support for single-parent families from the state. **The practical part** is realized by a qualitative research in the form of a depth semi-structured interview. The main purpose of the research is to find out, understand and analyse the evaluation of the situation by widowers' point of view, who have to bring up their infant children alone. The method of open coding with the „opening cards“ technique and axial coding was used for the analysis of the interview. The analysis and the dates interpretation are included. The conclusion of the practical part summarise the results of the research as well as practical recommendation.

Keywords: single-parent family, life situation, single parent, widower, lonely parenting.

MOTTO:

„Každý muž se může stát otcem, ale jen někteří umějí být tatínkem!“ (Anne Geddes)

Obrázek 1 (ANNE GEDDES [online])

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své bakalářské práce, paní Mgr. Anně Petr Šafránkové Ph.D., za její odbornou pomoc při vedení, důležité osobní názory, cenné připomínky i za její ochotu a trpělivost, kterou mi poskytovala při vypracování této práce. Rovněž chci vyjádřit svůj dík všem účastníkům výzkumu, kteří souhlasili s účastí ve výzkumu, byli ochotni se mnou provést rozhovor a tak mi dovolili nahlédnout do jejich soukromí. Bez těchto mužů by tato práce nemohla vzniknout. V neposlední řadě děkuji své rodině za morální podporu, kterou mi poskytovali nejen při zpracování mé bakalářské práce, ale také děkuji za vytvoření zázemí po celou dobu mého studia, kterého si nesmírně vážím.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Prohlašuji také, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala zcela samostatně a použitou literaturu i informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

Ve Střílkách, dne 20. 04. 2016

.....
Hana Pavezková, DiS.

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	15
1 VYMEZENÍ RODINY	16
1.1 VYBRANÁ TYPOLOGIE RODINY	18
1.2 FUNKCE RODINY	20
2 NEÚPLNÁ RODINA	22
2.1 TYPOLOGIE NEÚPLNÉ RODINY	24
2.2 NEÚPLNÁ RODINA VZNIKLÁ ÚMRTÍM JEDNOHO Z PARTNERŮ (MANŽELKY).....	26
3 ŽIVOTNÍ SITUACE OSAMĚLÉHO OTCE-VDOVCE	29
3.1 SPECIFICKÉ DOPADY OSAMĚLÉHO OTCE-VDOVCE V DŮSLEDKU ÚMRTÍ MANŽELKY	33
3.2 ŽIVOTNÍ ROLE OSAMĚLÉHO OTCE-VDOVCE V RŮZNÝCH PODOBÁCH	37
4 VÝCHOVA DĚTÍ V NEÚPLNÉ RODINĚ OSAMĚLÝM OTCEM	43
4.1 VZTAH OTCE A DCERY	45
4.2 VZTAH OTCE A SYNA	48
5 MOŽNOSTI PODPORY NEÚPLNÉ RODINY ZE STRANY STÁTU	52
5.1 PŘÍMÁ FINANČNÍ PODPORA	53
5.2 NEPŘÍMÁ FINANČNÍ PODPORA.....	57
II PRAKTICKÁ ČÁST	60
6 DESIGN VÝZKUMU	61
6.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	61
6.2 CÍL VÝZKUMU	62
6.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	62
6.4 METODA VÝZKUMU.....	63
6.5 METODA SBĚRU DAT	64
6.6 KONCEPTUALIZACE.....	65
6.6.1 Popis konceptuální struktury.....	65
6.7 VÝZKUMNÝ SOUBOR	67
6.7.1 Místní a časový rámec výzkumu.....	68
6.7.2 Etické aspekty výzkumu	68
6.7.3 Náklady na výzkum.....	69
6.7.4 Limity výzkumu	69
6.8 REALIZACE VÝZKUMU	70
6.8.1 Charakteristika respondentů.....	73
7 ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT A INTERPRETACE DAT	76
7.1 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ ANALÝZY DAT.....	76
7.2 OTEVŘENÉ KÓDOVÁNÍ - INTERPRETACE DAT PODLE JEDNOTLIVÝCH KATEGORIÍ.....	77
7.2.1 Kategorie č. 1: Ovdovění – okolnosti nové životní situace	80
7.2.2 Kategorie č. 2: Strategie zvládnání životní situace	83
7.2.3 Kategorie č. 3: Výchova dětí, vztah otce k dítěti	85

7.2.4	Kategorie č. 4: Pozitiva x negativa, překážky x bariéry.....	91
7.2.5	Kategorie č. 5: Nahrazení rolí v nedobrovolné životní situaci.....	94
7.2.6	Kategorie č. 6: Podpora sociálního prostředí (sociální vztahy, kontakty)	97
7.2.7	Kategorie č. 7: Podpůrná síť pomoci státu a institucí	100
7.2.8	Kategorie č. 8: Jistota, zaměstnání, finanční situace, finanční soběstačnost.....	103
7.2.9	Kategorie č. 9: Zdravotní a psychický stav, sebehodnocení	107
7.3	AXIÁLNÍ KÓDOVÁNÍ	109
8	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	111
	DOPORUČENÍ PRO PRAXI	121
	ZÁVĚR	124
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	130
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	141
	SEZNAM OBRÁZKŮ	142
	SEZNAM TABULEK.....	143
	SEZNAM PŘÍLOH.....	144

ÚVOD

Když se řekne vdovec, většina z nás si představí šedovlasé křehké smutné stařečky. Mezi námi jsou ale lidé, a není jich málo, kteří ovdověli v relativně mladém věku, zůstali sami s malými dětmi nebo dokonce s miminky, snaží se jim dál dělat mámu a tátu, truchlení mají nelehké, práce spoustu. Možná potřebují naši pomoc, oporu, zájem, možná se potřebují navzájem, aby svůj úděl unesli.

K výběru tohoto tématu přispělo více faktorů. Jedním z nich je to, že v současné době narůstá počet neúplných rodin a osamělí rodiče stojící v čele těchto neúplných rodin patří spolu s dalšími mezi ohrožené skupiny obyvatel, na které se obor sociální pedagogika také zaměřuje. Vztah zvoleného tématu k oboru sociální pedagogiky spatřujeme v tom, že sleduje změny ve funkcích rodiny a zabývá se znaky současné rodiny. Zaměřuje se na každodenní život jedince, na zvládání jeho životních situací a snaží se uvést do souladu jeho individuální potřeby a zájmy s možnostmi společnosti. (Kraus, 2008, s. 7)

Na problematiku životních situací osamělých otců-vdovců v neúplné rodině jsme se nezačali náhodou. V dnešní hektické a tolik uspěchané době je hodně žen, které se ocitly na výchovu svých dětí samy, ať už z jakýchkoliv příčin, důvodů. Osamělým matkám se věnuje odborná literatura, média i neziskové organizace. Ale co osamělí otcové? Na ty se poněkud pozapomíná. Postupně se sice začínají na trhu objevovat publikace zabývající se postavením muže v rodině, ale je jich stále velmi málo. Osamělých mužů není takové procento jako žen. Myslíme si, že stojí za zamyšlenou, zaměřit se na muže a prozkoumat tuto oblast osamělých otců-vdovců, kteří se ocitli sami, bez manželky a museli zvládnout výchovu svých nezletilých dětí. Nabyli jsme dojem, že na téma osamělého rodičovství, osamělých žen, matek bylo napsáno mnoho prací, ale problematika osamělého otce-vdovce je podceňovaná, z části opomíjena a ne zcela dořešená.

Podle našeho názoru, role otce je krásnou a významnou životní rolí, která si zaslouží být zkoumána a obzvláště životní situace osamělého otce-vdovce musí být zajisté náročná. Každý osamělý muž je zároveň osobnost individuální, originální. Rovněž situace a životní podmínky, ve kterých jednotliví otcové-vdovci žijí, jsou rozdílné. Výzkumem se snažíme poznat další životní příběhy osamělých otců-vdovců, než popsat osamělé muže jako skupinu.

Domníváme se, že jsme se zaměřili na netradiční, specifické, zajímavé, společensky aktuální téma, kdy problematika osamělých otců-vdovců představuje oblast, jež je zapotřebí

v souvislosti s jejím narůstajícím společenským výskytem věnovat dostatečný prostor. Dobrá znalost vzájemných souvislostí této složité problematiky může rovněž napomoci zkvalitnění odborné péče o tuto cílovou skupinu. Téma práce považujeme za velmi citlivé, důležité, bezesporu přitažlivé a je tématem málo známým a prezentovaným. Dle našeho názoru je této skupině věnována malá pozornost, proto by naše práce měla přispět k poznání dané oblasti.

Pro přehlednost je **práce rozdělena** do dvou hlavních částí, **část teoretickou a část praktickou**, která se dále dělí na metodologickou a analytickou část.

Teoretická část je pojata jako vzhled do dané problematiky a je rozdělena do pěti kapitol. **V první kapitole** objasňujeme pojem rodina, zaměřujeme se na definici slova rodina od různých autorů, rozdělujeme typologii rodiny a popisujeme nenahraditelné základní funkce rodiny při výchově. Zvláštní pozornost je věnována navazující **druhé kapitole**, kdy definujeme neúplnou rodinu, jak je vnímána v různé literatuře, příčiny vzniku neúplné rodiny v čele s otcem a popisujeme neúplnou rodinu vzniklou úmrtím jednoho z partnerů. Náplní **třetí kapitoly** je objasnit životní situaci osamělého otce-vdovce, se zaměřením na možné dopady a vymezujeme repertoár rolí, které musí osamělý otec zastávat v různých podobách. Rovněž vymezujeme základní pojmy související s danou problematikou, jako je osamělost, osamělý otec, vdovec, osamělý rodič. Konceptem životní situace se zabýváme proto, že ztráta manželky zasahuje do života osamělého otce ve všech jeho dimenzích. Stranou pozornosti nezůstane ani problematika výchovy dětí v neúplné rodině, se kterou se setkáme ve **čtvrté kapitole**, kde rovněž pojednáváme o specifikacích vztahu otců se syny a dcerami. **Závěrečná kapitola** přibližuje finanční pomoc státu neúplným rodinám ve formě přímé a nepřímé finanční podpory.

Praktická část je věnována výzkumnému šetření a propojení teorie s praxí v návaznosti na teoretickou část práce. V metodologické části práce představujeme kvalitativní metodu výzkumu, v němž byl nutný citlivý přístup, pečlivá příprava a proniknutí do hloubky. Praktická část je rozprostřena do tří kapitol, a to do samotné metodologie výzkumu, vyhodnocení výzkumu a vyvození závěrů. V kapitole metodologie výzkumu je popsán výzkumný problém, cíl výzkumu, definovány výzkumné otázky, výzkumná metoda, metoda sběru dat, základní a výzkumný soubor, konceptuální struktura. Rovněž jsme vymezili místní a časový rámeček výzkumu, etické aspekty výzkumu, náklady a limity výzkumu. Věnujeme se popisu realizaci výzkumu a charakteristice respondentů.

Hlavním cílem výzkumu je zjistit, porozumět a analyzovat, jak vnímají a hodnotí svou životní situaci v neúplné rodině osamělí otcové (vdovci), kteří zůstali na výchovu svých nezletilých dětí sami. Objasníme zde zejména, jak zvládají svou roli v rodině osamělého otce po úmrtí manželky, jak vnímají svou životní situaci v otázce výchovy dětí, jak vnímají svou finanční situaci, životní situaci v otázce sociálních kontaktů a při sladění rodičovské a profesní role. Zjišťování těchto pohledů je realizováno formou kvalitativního pojetí výzkumného šetření za pomoci polostrukturovaných rozhovorů s osamělými otci-vdovci. Cílovou skupinou výzkumu jsou muži, osamělí otcové-vdovci, kteří zůstali na výchovu svých nezletilých dětí sami a v roli osamělého otce-vdovce se ocitli nedobrovolně.

Ve druhé kapitole se zabýváme samotným již výše zmíněným výzkumem. Jsou zde uvedeny analýzy a interpretace dat. Analýza získaných dat je zpracována technikou otevřeného kódování s pomocí techniky „vyložení karet“. A dále pomocí axiálního kódování, na jejichž základě byl vymezen paradigmatický model. V poslední a současně nejpodstatnější kapitole se orientujeme na vyhodnocení získaných dat, kde je výzkum analyzován a hodnocen a jsou zde interpretovány výsledky rozhovorů s otci-vdovci. Dále shrnujeme výsledky provedeného výzkumu. Práce je ukončena závěrem, diskusí a doporučením pro praxi.

Prostřednictvím této práce bychom rádi přispěli k rozšíření informací o dané problematice osamělých otců-vdovců. Doufáme, že uspořádané informace o této problematice osamělého rodičovství v roli osamělého otce-vdovce, přinesou nové poznatky, pomáhající pochopit situaci, ve které se tito muži nacházejí i pochopení jejich strategií jednání. Práce by měla vést k zamyšlení se nad tím, zda osamělým otcům-vdovcům je nabízena dostatečná pomoc ze strany státu, příp. poraden, poskytovatelů sociálních služeb nebo neziskových organizací, zabývajících se rodinou a prací s ní. Porozumění specifické životní situaci osamělých otců-vdovců by tak ve výsledku mohlo vést k zlepšení nabídky a distribuce sociálních služeb, určených právě této cílové skupině. Práce by mohla být přínosem pro laickou veřejnost, pro neúplné rodiny, protože by z ní mohla čerpat nové poznatky, ale i pro odborníky, kteří se touto problematikou zabývají a mohla by jim přinést nový úhel pohledu. Získané informace o jedné z oblastí života osamělých otců-vdovců mohou být podnětem k dalšímu zamyšlení se nad fenoménem osamělého otcovství a mohou napomoci k pochopení a porozumění jak takovou životní situaci řeší a jak zvládají svou roli osamělého otce, který zůstal na výchovu svých dětí sám.

Práci bychom věnovali nejen mužům, kterých se tato problematika týká, ale i ostatním osamělým otcům, aby pochopili zatíženost role otce a ujistit je, že podobné pozitivní i negativní pocity neprožívají sami.

V neposlední řadě může být přínosem pro společnost Centrum pro rodinný život Olomouc, kde je nabízena pomoc mimo jiné i neúplným rodinám a pro ovdovělé muže. Výsledky tohoto výzkumu mohou být poskytnuty do časopisu Lidé města, dle doporučení Olgy Nešporové, socioložky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ RODINY

Naše práce se zaměřuje na životní situaci osamělých otců-vdovců v neúplné rodině. Vstupní kapitola rodiny má podat pohled na základy rodiny a připomenout, že existuje i úplná rodina. Je tedy nutné se alespoň na okamžik pozastavit u charakteristiky rodiny jako takové.

Problematice rodiny se ve svých dílech věnuje řada autorů (Hartl, Hartlová 2000; Matějček, 1994; Matoušek, 2003; Možný, 1990 a další). Jednoznačná definice pojmu rodina je velmi problematická. S tím souhlasí i Tomeš (2011, s. 187), který uvádí, že neznáme univerzální, obecně uznávanou nebo platnou definici rodiny. Liší se podle přístupu různých vědních disciplín. Rovněž různé oblasti téže vědy přistupují k pojmu rodina rozdílně.

¹ Uvedeme proto jen několik vybraných definic rodiny.

Matoušek (2003, s. 9) uvádí, že rodina existuje proto, aby lidé mohli pečovat o své děti a je také základní jednotkou každé lidské společnosti. ² Dle Dudové (2008, s. 14) je rodina „tradičně pokládána za původní a nejdůležitější primární sociální skupinu. Málokterá skupina však doznala tolika změn jako právě rodina, ať už ve své formě nebo funkcích, jež má naplňovat. Místo toho, aby rodina skutečně zanikla, jen se mění svou podobou tak, jak to udělala již mnohokrát v minulosti.“ Rodina dle Bakošové (2011, s. 80) je „právní, legislativní a partnerský vztah mezi manželi a mezi rodiči a dětmi. Rodina je malá sociální skupina, která plní důležité funkce: biologickoreprodukční, která zabezpečuje pokračování potomků, ekonomickou, jejímž cílem je ekonomické zabezpečení členů rodiny, socializačně výchovnou, která pomáhá dětem při začleňování se do společnosti, vytváří návyky, postoje, zručnost a dává základy výchovy pro život. Rodina zároveň vytváří prostor, kde člověk uspokojuje svoje potřeby: jistoty, bezpečí, lásky, seberealizace.“ Oproti tomu Grecmanová (2002, s. 8) uvádí, že „rodina je fungující jednotka, která sdružuje oba rodiče a děti. Tato jednotka je zařazena do domácího prostředí. Domácnost se nachází v určitém domě, obci atd. Rodina je neustále v dynamické interakci s okolním světem. Rodinu lze pokládat

¹ Pavezková (2013, s. 10) uvádí, že přesně vymezit a definovat pojem rodina je také velmi složité vzhledem k množství procesů a vztahů, které v rodině jsou a probíhají. Téměř každý, kdo se kdy rodinou a jejím fungováním zabýval, si vytvořil svou vlastní teorii rodiny, je tedy nemožné zmiňovat zde všechny dosud vytvořené teorie.

² Bakošová (2008, s. 87) popisuje rodinu jako předmět zájmu různých věd. Z pohledu pedagogiky zkoumá aspekty výchovy dětí v rodinách, etické principy, sociálněpatologické jevy nebo vztahy prostředí a výchovy.

za operační systém. Jádrem rodiny (malou rodinu) tvoří rodiče (matka, otec) a dítě (děti).“³ V sociologickém slovníku (Jandourek, 2007, s. 206) najdeme definici rodiny jako „formu dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti“. Mezi znaky rodiny patří společné bydlení, příslušnost ke společné příbuzenské linii, atd. Z právního hlediska lze rodinu chápat jako uskupení osob, které společně žijí, hradí společně a nerozdílně náklady. Náš právní řád nepředkládá specifikovanou definici rodiny. S účinností od 1. 1. 2014 byl zákon o rodině (č. 94/1964 Sb.) nahrazen novým občanským zákoníkem (zákon č. 89/2012 Sb. ve znění pozdějších předpisů), kde konkrétně ustanoveními § 655 až 975, v druhé části je zakotveno rodinné právo. Podle § 655, hlava I, díl 1 je hlavním účelem manželství „založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.“⁴ Sobotková (2001, s. 20) popisuje rodinu tak, že je složena z několika členů, z nichž každý má svůj vlastní, oprávněný a legitimní pohled na rodinu, svou vlastní percepci rodiny.

Rodina postupem času prošla velkými změnami, ale i přesto zůstává nejdůležitějším záze-
mím, které člověku přináší pocit jistoty, bezpečí a lásky. Pro sociální pedagogiku je rodina
základem, je předmětem řešení každého jednotlivého případu, protože od rodiny se nemů-
že nikdo zcela odpojit. Rodinu chápeme jako nejdůležitější společenskou instituci, kde její
členové se vzájemně respektují a plní úkoly s ní spojené. Výše uvedené definice bychom
mohli stručně shrnout tak, že rodina je nenahraditelným prostředím, které především půso-
bí na rozvoj osobnosti, předávání hodnot a norem, utváří se zde postoj k okolí i k sobě sa-
mému a formují se zde modely chování. V tomto prostředí dochází rovněž k identifikaci
se vzory, odpovídajícími vlastní pohlavní roli. (Pavezková, 2013, s. 11)

³ Dunovský (1999, s. 91-92) definuje rodinu jako „malou primární společenskou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí či vztahu jej substituujícím (osvojení), na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky určené a uznané role, vyplývající ze soužití, a na souhrnu funkcí, jež podmiňují existenci tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i k celé společnosti.“ Stručně řečeno, funguje v plném rozsahu a má své opodstatnění jen tehdy, když uspokojuje potřeby a požadavky každého jejího člena, které jsou na ni jím a zároveň společností kladeny.

⁴ Tillmanová a Nam (2008, s. 368) uvádí tradiční definici rodiny, která jí vymezuje jako skupinu dvou nebo více lidí spjatých příbuzenstvím, sňatkem, adopcí, kteří spolu bydlí, a všichni jsou považováni za členy jedné rodiny.

1.1 Vybraná typologie rodiny

V publikacích zaměřených na rodinu jako celek se setkáváme nejen s různými definicemi pojmu rodina, jejími aspekty, funkcemi či rolemi jednotlivých členů, ale samozřejmě také s různými typy rodiny. Abychom v druhé kapitole pochopili definici pojmu „neúplná rodina,“ měli bychom si krátce připomenout, jaké typy rodin existují. Většinou jsou rodiny rozlišovány podle strukturálních a strategických vzorců. Typologie rodin slouží k utřídění velmi nepřehledné a proměnlivé oblasti, jakou představují rodiny.

Z hlediska velikosti vymezuje Kraus (2008, s. 80) **rodinu nukleární** (nejužší) nebo rodinu rozšířenou o blízké příbuzné, prarodiče, strýce, tety apod. označované termínem **rodina rozšířená** (velká). Stejně rozlišení má i Špaňhelová (2010, s. 13), kdy rodina tvořená rodiči (rodičem) a dětmi bývá nazývána rodinou **nukleární** (jadernou). Z hlediska původu řadíme dle Krause (2008, s. 80) rodinu **orientační (výchozí)**, v níž jedinec vyrůstá jako dítě a za **prokreační** označujeme rodinný svazek, který později samo zakládá. Kraus, Poláčková (2001, s. 80) ještě doplňují rodinu **reprodukční**. Z hlediska její funkčnosti Kraus (2008, s. 80) rozlišuje tři typy, a sice rodina **funkční** (všechny své funkce plní přiměřeně), **dysfunkční** (některé funkce nejsou plněny dostatečně, celkový život rodiny však není zásadně ohrožen) a **afunkční** (rodina nezvládá své základní funkce, je vnitřně rozkládána a zásadně je narušován i socializační vývoj dítěte).⁵

Z hlediska funkčnosti před pojmy normální rodina, harmonická rodina, zdravá rodina či nekónická rodina upřednostňuje Matoušek (2003, s. 148–150) pojem funkční rodina. V takové rodině členové rodiny na sebe berou ohledy a respektují se. Rodina je otevřená pro nové myšlenky, nové řešení problémů, panuje pozitivnější atmosféra, v komunikaci je hodně humoru a lidé dávají najevo potěšení ze vzájemného kontaktu. V dysfunkční rodině je určitý stereotyp, drží se zaběhaných způsobů komunikace, neodvažuje se hledat nové způsoby. U těchto rodin, které se dostávají do odborné péče díky svým problémům, bývá pozorováno nápadně mnoho negativních emočních projevů, od ironizování až k otevřenému a přímému napadání. Běžnou provozní rutinu domácnosti zvládají s obtížemi, nejsou jasné kompetence. Nutno podotknout, že uvedené charakteristiky

⁵ Velmi podobné rozdělení má i Dunovský (1999).

funkčních a dysfunkčních rodin jsou polární, nevyplývá z nich, že například funkční rodiny nemají spory či nemají komunikační nejasnosti.

Rovněž i Sobotková (2001, s. 33) se shoduje na tom, že funkční rodina by měla mít jasně vymezené hranice, které jednotliví členové respektují. Na dysfunkční rodinu Sobotková (2001, s. 33) pohlíží jako na rodinu, v níž jeden nebo více členů produkuje maladaptivní nezdravé chování.⁶

Podle Satirové (1994, s. 146), dokonale funkční rodinu může zastávat i rodina nevlastní, popř. také doplněná, kdy je jeden z rodičů nevlastní, ale o dítě se stará jako jeho vlastní rodič (je do neúplné rodiny tzv. „doplněn“). Takové rodiny (adoptivní, pěstounské a nevlastní) nazývá **rodinami smíšenými**. Dochází v nich k navázání vztahů mezi lidmi, kteří byli členy rodiny jiné (popř. žili v dětských či kojeneckých domovech). Podle Mühlpachera (2008, s. 194) **rodiny sloučené** vznikají manželstvím dvou lidí, z nichž alespoň jeden má dítě.

V literatuře Matoušek a Pazlarová (2010, s. 17) můžeme najít i **mnohoproblémovou rodinu**, označovanou také jako rodiny se zvláštními potřebami. Tato rodina má vážné těžkosti ve více sférách svého fungování (jako je bydlení, finance, výchova dětí, partnerské vztahy, vztahy k členům širší rodiny apod.).

Z hlediska úplnosti Kraus (2008, s. 80) vymezuje typy, kdy rozlišuje rodinu **úplnou** a **neúplnou**. O stejné typologii se zmiňuje Mühlpacher (2008, s. 194), kdy v neúplné rodině výchovu zabezpečuje jen jeden z rodičů, díky čemuž se dítě musí vyrovnávat s celou řadou stresových situací.

Zmíněné typologie rodin patří v současnosti k nejlivnějším teoriím. Při posuzování rodiny a při jejím ovlivňování je nezbytné teorie kombinovat.

⁶ Matoušek (1999, s. 148–151) dále hovoří o rodinách klinických, které jsou definovány přítomností nějaké poruchy, o adekvátních rodinách (kde je zřetelné oddělování mužské a ženské role, muž je velmi pracovně angažován a poskytuje materiální podporu) a rodinách optimálních, které se vyznačují pružnějším pojetím mužské a ženské role (manželé se mohou více zastupovat a dávají najevo potěšení ze vzájemného vztahu). Rodinám adekvátním i rodinám optimálním velmi záleží na prospěchu dětí, zájmy dětí jsou prioritou a společným znakem je odpovědnost vůči zájmům a potřebám kohokoliv z širší rodiny.

1.2 Funkce rodiny

Každá rodina plní určité funkce, většinou se však od sebe moc neliší. Funkce rodiny můžeme definovat jako povinnosti, které mají rodiče vůči dítěti. Rodina má mnoho funkcí, které dítěti zajišťují jeho primární potřeby a uspokojení.⁷ V literatuře bývá uváděn různý počet rodinných funkcí, v zásadě se však dají rozdělit do čtyř základních oblastí, jak uvádí Grecmanová (2002, s. 192) a to biologicko-erotickou, ekonomicko-zabezpečovací, emocionální a výchovnou.

Velmi podobné funkce rodiny vymezuje Dunovský (1999, s. 93) se kterým se z hlediska sociální psychologie ztotožňuje i Špaňhelová (2010, s. 12). Jedná se o funkce:

a) biologicko-reprodukční funkce, se kterou se ztotožňuje i Kraus a Poláčková (2001, s. 80), kdy tato funkce má význam jak pro společnost jako celek, tak také pro jedince, kteří rodinu tvoří. Stát zasahuje do oblasti péče o rodinu celou řadou sociálních opatření. Význam biologicko-reprodukční funkce rodiny je pro jedince nejen v uspokojování biologických a sexuálních potřeb, ale také v uspokojování potřeby pokračování rodu každého jedince.

b) ekonomicko-zabezpečovací funkce (tato funkce se vztahuje na všechny členy rodiny). Spočívá v zajištění hmotného zabezpečení, které ale přechází i do zabezpečení sociálního a duševního). Kraus, Poláčková (2001, s. 80) tuto funkci nazývají **sociálně ekonomickou funkcí**, která obsahuje spoustu hledisek. Rodina je velmi důležitá pro ekonomický rozvoj společnosti, protože členové rodiny se do této oblasti zapojují výkonem svého povolání a hlavně rodina je významným spotřebitelem současného trhu.⁸

c) emocionální funkce (tato funkce je pokládána za velmi důležitou, protože zajišťuje stabilitu v dnešní křehké struktuře moderní rodiny, založené především na vnitřních vztazích. „Emocionalita se tak stává nejdůležitějším kohezivním faktorem rodiny, i když v nejpo-

⁷ Podle Střelce (1992, s. 74) jsou funkce rodiny chápány jako úkoly, které rodina plní jednak vůči sobě samé, jednak vůči společnosti. Funkce rodiny se navzájem prolínají a doplňují, nelze je chápat izolovaně a jejich výčet není absolutní. Aby rodina splnila všechny tyto předpoklady, musí plnit základní funkce. Ty se v průběhu vývoje rodiny měnily. Rodina by měla zajišťovat určité hodnoty a funkce, které jsou pro fungování rodiny a dále i společnosti důležité.

⁸ Matějček (1989, s. 45) uvádí dvě základní funkce rodiny, a to zajištění **citového zázemí** všem svým členům a **přípravu dětí pro život** ve společnosti. Obě funkce mohou být ohroženy nedostatkem času, kterého může být v rodinách osamocněných rodičů méně než v rodinách úplných, v nichž děti mohou získat více pozornosti a péče ze strany obou rodičů. Osamocněný rodič může být natolik pohlcen vlastní prací a běžnou péčí o domácnost, že mu na hraní, učení či povídání s dítětem mnoho času nezbyvá. Sociální a psychologické dopady má ovšem i narušení funkce **ekonomicko-zabezpečovací**.

slednější době aspoň v některých kruzích vystupují v tomto směru opět faktory hmotné povahy“), (Kraus, Poláčková, 2001, s. 80)

d) socializačně-výchovná funkce (spočívá v kvalitní péči o dítě, plnění jeho potřeb a požadavků, rozvíjení schopností a dovedností dítěte). Rovněž i na této funkci se Kraus a Poláčková (2001, s. 80) shodují. Jisté změny lze podle Krause a Poláčkové (2001, s. 80) pozorovat i ve **funkci ochranné (zaopatřovací, pečovatelské)**, která spočívá v zajišťování životních potřeb (biologických, hygienických, zdravotních) nejen dětí, ale všech členů rodiny.

Rodina je také institucí, která by měla pamatovat na rekreaci, relaxaci, zábavu. Aktivity tohoto typu se týkají všech členů rodiny, ale pro děti mají samozřejmě význam největší. Jak rodina plní tuto funkci, se projeví např. v tom, do jaké míry tráví všichni členové rodiny pohromadě svůj volný čas, jakým zájmovým činnostem se věnují, jakým způsobem tráví dovolené apod. Zásadní a nezastupitelná **funkce** rodiny je **emocionální**. (Pavezková, 2013, s. 12)⁹

Dle Pavezkové (2013, s. 13) žádná jiná instituce nedokáže totiž vytvořit podobné a tak potřebné citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty, a tak podstata a smysl nemohou být nikdy proměněny. Podle výše uvedených vymezení funkcí rodiny lze funkce rodiny shrnout do několika bodů následovně: ekonomika, reprodukce, výchova, socializace, regenerace sil, citová podpora.¹⁰

⁹ Procházka (2012, s. 208) pracuje ještě s jinými druhy funkcí rodiny, např. s **funkcí ochrannou a domistikační**, která má zajistit životní potřeby členů rodiny a vytvořit faktické zázemí, ve kterém členové naleznou útočiště a emocionální přijetí, pocit bezpečí a jistoty. Dále uvádí funkci **rekreační a regenerační**, která spočívá v společném a aktivním trávení volného času rodiny.

¹⁰ Konkrétnější rozdělení uvádí Helus (2007, s. 135), který se zabývá velmi podrobně funkcemi rodiny a popisuje deset funkcí rodiny, mající zásadní význam pro socializaci dítěte. Jedná se o uspokojení základních potřeb dítěte, potřeba sociální jistoty a příslušnosti, prostor pro seberealizaci dítěte a sebeprožívání, nabízí vzorce chování, upevňuje vědomí povinnosti, seznamuje dítě s okolím a vztahy mezi lidmi a generacemi a je pro dítě bezpečným přístavem v případě bezradnosti.

2 NEÚPLNÁ RODINA

Rozborem úplné rodiny, typologií rodin a jednotlivými funkcemi, se nyní můžeme podrobně zaměřit na rodinu neúplnou. Stále častěji se v dnešní společnosti setkáváme s pojmem neúplná rodina, která se stává nikoli výjimkou, ale běžnou skutečností. Tento typ rodin existuje již po dlouhá staletí. V důsledku společenských změn došlo v posledních desetiletích k proměně celkové podoby rodiny, zejména dochází k proměnám ve způsobu jejich vzniku. Původní model rodiny, jeho tradiční pojetí a struktura se proměnily dle myšlenek moderní doby.¹¹

Neúplnou rodinu tvoří rodič s jedním nebo více nezaopatřenými dětmi, případně s dalšími členy (prarodič, zaopatřené dítě). Neúplná rodina je v obecném pojetí rodina, ve které k výchově dítěte či dětí dochází bez přítomnosti jednoho z rodičů. Liší se tak od úplné (jádrové) rodiny (ta se skládá z muže, ženy a jejich dítěte/dětí a je stále považována za přirozenou a převládající formu rodiny). Problém této definice však spočívá v tom, zda do ní zahrnout i páry nesezdané, kdy však partneři žijí pohromadě a podílejí se na výchově dětí oba. Český statistický úřad označuje tento druh soužití jako tzv. faktické manželství a řadí ho mezi rodiny úplné. (ČSÚ)

Neúplná rodina je rodinným modelem, o kterém se v současnosti často diskutuje. Tento typ rodiny se stal součástí dnešní společnosti. Neúplná rodina by však stejně jako rodina úplná měla naplňovat svoje funkce a potřeby členů rodiny, i přesto, že je na neúplnou rodinu pohlíženo s větší tolerancí, někdy naopak s nedůvěrou. (Reichel, 2008, s. 179)

Marháňková (2012, s. 180-181) hovoří o vzniku neúplné rodiny tehdy, kdy osamělý rodič žije s dítětem nebo dětmi. Matějček (1989, s. 29) uvádí, že po celá tisíciletí byla nejčastější

¹¹ Dne 07. 08. 2015 jsme se prostřednictvím písemné elektronické komunikace obrátili na MPSV s dotazem, týkající se počtu otců-vdovců samoživitelů v České republice. Ředitelka odboru rodinné politiky a politiky stárnutí, Dipl.-Pol. Jana Maláčová nám dne 18. 08. 2015 odpověděla, že ke statistickým údajům je vedena studie *Sociodemografická analýza neúplných rodin s nezletilými dětmi v ČR z roku 2005*. Bohužel, další analýzou podobného rozsahu na toto téma MPSV nedisponuje. Dále jsme se obrátili na Český statistický úřad, který nás odkázal na informace o úplných a neúplných rodinách ze šetření *Příjmy a životní podmínky domácností (SILC)* a na analýzu *Zaostřeno na ženy a muže 2014*, která vychází právě z dat SILC a obsahuje údaje o počtu závislých dětí v neúplných rodinách. Podle Českého statistického úřadu struktura domácností je plošně zjišťována v rámci sčítání lidu, které se koná jednou za deset let. Škrabal (2013, ČSÚ) zveřejnil údaje o tom, že většinu neúplných rodin (tj. jeden z rodičů s alespoň jedním dítětem) tvoří matky s dětmi (81 %). Největší podíl neúplných rodin je v obcích od 10 do 50 tis. obyvatel (téměř 14 %), naopak nejnižší v nejmenších obcích do 199 obyvatel (11 %). Širší veřejnost chápe neúplnou rodinu jako synonymum pro rodiny, ve kterých žije osamělý rodič s dítětem (dětmi) nebo osamělý prarodič s vnoučetem (vnoučaty). Osamělost zde je chápána tak, že neexistuje druhý legální partner rodiče (prarodiče). To znamená, že do této kategorie rodin jsou tak řazeny i nesezdané páry, „kterým se vyplácí se nebrat“, protože jim z toho plynou větší sociální výhody. Škrabal (2013, ČSÚ) uvádí, že v České republice žije více jak 400 tisíc nezaopatřených dětí v neúplných rodinách, což představuje 22 % českých domácností.

příčinou vzniku neúplnosti rodiny smrt jednoho z rodičů. Byli tu vdovci, vdovy a sirotci. Společnost tradičně s tím počítala a měla osvědčené přístupy k tomuto problému. Se snížením úmrtnosti lidí středního věku podstatně ubylo sirotků a polosirotků, relativně však přibýlo neúplných rodin vzniklých rozvodem. O neúplné rodině hovoří také Možný (2008, s. 254), podle nějž se ve statistikách¹² jako neúplné rodiny evidují takové, v nichž žije dítě či děti a jen jeden z jeho či jejich rodičů. Tyto charakteristiky zahrnují pravděpodobně všechny možné varianty neúplné rodiny, a to i takové případy, kdy rodiče sice nejsou rozvedení, ale přesto nežijí spolu a dítě je ve výchově pouze u jednoho z nich.¹³

Maříková (2000, s. 18) uvádí, že v období zlatého věku rodiny se velmi často jednalo o celoživotní soužití partnerů, kdy muž byl živitelem rodiny a žena v domácnosti. Tento jev je historicky ojedinělý. Od 50. let 20. století se následně zvyšuje počet svobodných či rozvedených osob, které žijí samostatně, přibývá neúplných rodin, mění se tedy soužití partnerů a uspořádání rodinného života, dochází k větší pluralitě rodinných modelů.¹⁴ Na začátku 20. století se počet neúplných rodin snižoval, především v důsledku nižší úmrtnosti a ovdovění v době nižšího věku dětí, k nárůstu však začalo docházet v polovině 20. století až k dnešnímu podílu od 10 do 20 %, a to především i v důsledku rozvodů, jak již bylo uvedeno. (Šťastná, 2009, s. 12–13)

Pojem „neúplná rodina“ sám o sobě implikuje, že s rodinou není něco v pořádku, je definována negativně, není úplná, tedy chybí jeden její člen. Ať se jedná o rodinu, kde chybí otec nebo matka, ať došlo k takovému stavu jakkoliv, jisté je, že tato situace je pro samotného rodiče velmi obtížná a znevýhodňující oproti úplným rodinám, kde si mohou rodiče své role nutné pro zabezpečení rodiny a chodu domácnosti rozdělit. Pro osamělého otce takový stigmatizující pohled však není jistě příjemný či přijatelný.¹⁵

¹² Stojí-li v čele neúplné rodiny s nezaopatřenými dětmi muž, z hlediska rodinného stavu se jedná nejčastěji o muže rozvedené (51,8 %). Dalšími, méně početnými skupinami jsou muži ženatí (28,5 %), ovdovělí (12,3 %) a svobodní (6,3%). (Kodymová, Koláčková, 2010, s. 43) Podle Sobotkové (2001, s. 128) kolem devadesáti procent rodin s jedním rodičem tvoří matky s dětmi, pouze v deseti procentech se jedná o otce s dětmi

¹³ Od poloviny minulého století se počet neúplných rodin, které jsou tvořeny jedním rodičem s alespoň jedním dítětem, téměř zdvojnásobil. Ačkoli narůstá počet neúplných rodin, jistý optimismus můžeme vidět v tvrzeních, že jsou stále společností vnímány jako nouzové řešení. Díky tomuto typu rodiny se zvyšuje různorodost rodinného života, ale navzdory tomu, jsou pořád společností vnímány jako okrajový a často přechodný způsob života. Nárůst neúplných rodin představuje celoevropský trend (Možný, 2006, s. 236).

¹⁴ Oproti tomu Dudová (2008) zmiňuje, že v současné době je zastoupení neúplných rodin v naší populaci 15 %. Boková (2011) používá termín „úpadek rodiny“ právě kvůli sníženému počtu úplných rodin.

¹⁵ K tomuto pojmu se váží i další používané názvy, jako například rozbitá či rozvrácená rodina jak uvádí Dudová (2008).

Jandourek (2007, s. 207) definuje neúplnou rodinu „jako rodinu redukovanou rozvodem nebo smrtí otce, matky, obou rodičů, nebo jako rodinu tvořenou svobodnou matkou a jejím dítětem. Obsah pojmu neúplná rodina záleží na pojetí úplnosti rodiny v dané společnosti.“ Hovoříme tedy o rodině, v níž chybí z různých důvodů otec nebo matka. Příčiny absence jednoho z rodičů jsou různého druhu. Jedním z nich je fakt, že úplná rodina nikdy nevznikne – o dítě se stará jen matka nebo otec (Márová, Matějček, 1977, s. 120). Oproti tomu Kuchařová (2007, s. 57) charakterizuje neúplnou rodinu jako specifický typ rodinného soužití, na který je potřeba pohlížet jako na samostatně a individuálně se vyvíjející jednotku.¹⁶

V osmdesátých letech dvacátého století Singly (1999, s. 38) hovoří o zavedení kategorie s jedním rodičem jako o rodině neúplné nebo monoparentální. Počet neúplných rodin v České republice (tzv. monoparentální), neustále narůstá a tím způsobuje řadu společenských a právních problémů. Z tohoto důvodu se dostávají neúplné rodiny do výjimečného postavení. Byly zařazeny mezi tzv. „ohrožené typy rodin.“ Monoparentální rodina je typ rodinného uspořádání, kdy je přítomno jen jedno rodičovské vedení. Tedy pouze jedna osoba, která pečuje o dítě a jeho potřeby. Tímto rodičem však nemusí být jen žena. Existují rodiny, kdy matka v rodině chybí a o dítě pečuje otec. Neúplné rodiny jsou často vystaveny sociálním a kulturním tlakům a přijetí těchto rodin se liší v závislosti na důvodu jejich vzniku. V mnoha rozvinutých i rozvojových společnostech je vdovám a vdovcům, kteří žijí s dětmi, poskytována pomoc ve formě nejrůznějších sociálních a kulturních výhod, protože pocit potřeby pomoci těmto rodinám i jejich všeobecné přijetí je zde hluboce zakořeněno.

2.1 Typologie neúplné rodiny

Nelze opomenout významný činitel, totiž příčinu této neúplnosti rodin. Dříve byla hlavní příčinou neúplnosti rodin smrt jednoho z rodičů. Dnes je tomu jinak. Existuje několik typů neúplných rodin. Neúplné rodiny lze dělit podle toho, jak neúplná rodina vznikla. Podle Sobotkové (2001, s. 170) může vzniknout ovdověním, rozvodem, rozchodem, adopcí nebo

¹⁶ Dle Dunovského (1986, s. 11) je pohled na neúplnou rodinu následující: „současná dnešní neúplná a často málodětná rodina ztratila jednu ze svých důležitých historických funkcí, a to připravit děti na mateřství a otcovství tím, že sourozenci, ve vícečlenných rodinách se starali vzájemně o sebe, a tím si vštípili představu i o odpovědnosti dané věkem a věkovým zařazením. Tuto přirozenou přípravu současná rodina obvykle jen s jedním nebo dvěma dětmi narozenými krátce po sobě neposkytuje. Zatím ji ani plně nenahrazuje výchova k mateřství a rodičovství, zařazená do rámce pedagogického a osvětového působení. Odtud pak plynou mnohé další poruchy“.

porodem dítěte mimo manželství. Petrová (1997, s. 44) rozlišuje neúplnou rodinu svobodných matek, neúplnou rodinu vzniklou po rozvodu manželství a neúplnou rodinu vzniklou úmrtím jednoho z partnerů. Nejčastějším typem je tzv. čistá neúplná rodina, kterou tvoří jeden rodič a dítě (nebo více dětí). Druhý rodič, který se svou rodinou nežije, se podílí na výchově vzdáleně a hlavně alimentálně, tj. finančně přispívá na výživu dítěte. Tato struktura neúplné rodiny je nejčastější, vyskytuje se až v polovině případů. Pravděpodobně druhým nejčastějším způsobem soužití je rodina, která je neúplná jen formálně a druhého rodiče nahrazuje druh/družka, který/á žije s původním rodičem v partnerském vztahu. Dalším typem neúplných rodin je osamělý otec (nebo matka) s dětmi. Může jít o svobodné matky, které si tento způsob života zvolily dobrovolně, nebo se jedná o rodiny, kde druhý partner zemřel. Dalším typem jsou rodiny, které jsou sice neúplné, ale žije s nimi další příbuzenstvo, které situaci kompenzuje. Každý z těchto typů neúplných rodin má svoji typickou strukturalizaci, která je dána jeho sociodemografickými charakteristikami. Dominantními indikátory jsou věk, pohlaví, velikost místa bydliště a bezprostředně také počet dětí (Petrová, 1997, s. 44).¹⁷

Šťastná (2009) uvádí, že můžeme rozlišit **tři typy neúplných rodin**. První nastává v případě, kdy úplná rodina nikdy nevznikne a muž či žena zůstane se svým dítětem sám či sama. Druhý typ neúplné rodiny vzniká tehdy, když úplná rodina přestane dočasně nebo trvale plnit svoji funkci, například když rodič s dítětem žije dočasně sám, protože druhý rodič trvale opustil rodinu, nebo se například odstěhoval, či jeden z rodičů odjíždí na delší dobu za prací, žije s jiným partnerem, nebo je ve výkonu trestu apod. Třetí typ neúplné rodiny představuje případ, kdy úplná rodina zanikne, ať už přirozenou cestou, tedy smrtí jednoho z rodičů nebo cestou nepřirozenou a to rozchodem nebo rozvodem rodičů, což je dnes nejrozšířenějším důvodem vzniku neúplných rodin.

O neúplnosti rodiny můžeme také uvažovat dvojím způsobem. Jednak fyzickou nepřítomností jednoho z rodičů (úmrtí, rozvod atd.) nebo psychickou (duševní onemocnění, alkoholo-

¹⁷ Od Márové (1977, s. 113) lze převzít dělení podle způsobu vzniku. S ohledem na značný časový odstup od publikace citované knihy se jej pokusíme upravit pro potřeby této práce. První z nich je rodina, kde jeden z rodičů zemřel, případně je nezvěstný. Druhým typem je rodina, kterou jeden z rodičů opustil (příčemž je irelevantní, zda jsou již manželé rozvedeni, nacházejí se v rozvodovém řízení či rozvod ještě vůbec neprobíhá). Třetí typ hovoří o rodině svobodného rodiče. Jako neúplnou však neoznačujeme rodinu, kde jeden z rodičů z jakéhokoli důvodu, většinou však pracovního, na určitý časový úsek rodinu opouští. Jsou to i případy, kdy např. úplná rodina nikdy nevznikla (svobodný rodič) nebo je ve výkonu trestu odnětí svobody anebo z různých jiných důvodů přestal jako rodič fungovat. Neúplná rodina vzniká i v případě, kdy ji jeden z rodičů opouští, ať už trvale nebo dočasně.

lismus apod.). V našem případě budeme hovořit o nepřítomnosti fyzické. Pro potřeby této práce se zaměříme pouze na typ neúplné rodiny vzniklou úmrtím jednoho z partnerů, tj. úmrtím manželky.

2.2 Neúplná rodina vzniklá úmrtím jednoho z partnerů (manželky)

Část druhé podkapitoly popisující nesnadnou situaci neúplných rodin představuje oddíl vpravdě nejsmutnější či spíše nejtragičtější. Jedná se o pasáž věnovanou částečně osiřelým dětem, jež ztratily svou matku. Na rozdíl od rodičů rozvedených nemají děti osiřelé žádnou možnost „utéct“ za rodičem druhým, bude-li jim smutno či budou-li se snad trápit. Není pochyb o tom, že tato událost může být jak pro samotného rodiče, tak pro dítě, velmi stresující a citově náročná.

V současnosti s novými objevy v medicíně klesá úmrtnost z důvodu nemoci. Příčinou úmrtí rodiče tedy nebývá tak často dlouhodobá nemoc jako dříve, ale jde spíše o náhlou situaci jako je smrtelný úraz při rekreační aktivitě či dopravní nehoda. (Matějček, Dytrych, 2002, s. 89) Úmrtí jednoho z rodičů a jeho důsledkům pro život rodiny a další vývoj dítěte se v naší odborné literatuře věnuje zatím jen velmi málo pozornosti – a přitom jde o problém velmi závažný. (Matějček, 2002, s. 88) U tohoto typu jde o neúplné rodiny, kdy rodina zanikne přirozenou cestou, a ve kterých není trvale přítomen druhý rodič (Petrová, 1997, s. 44).

„Ano rodina s jedním rodičem se liší od rodiny s oběma rodiči. Ale i městská rodina se liší od venkovské, rodina se šesti dětmi a psem se liší od rodiny s jedním dítětem a bez zvířat. Ale i když je doma jen jeden dospělý, je to skutečná rodina jako všechny ostatní.“ (Kennedyová in Colorosová, 2008, s. 173) Rodina, ve které dojde ke ztrátě jednoho rodiče následkem dlouhodobé nemoci nebo náhlým úmrtím se musí vypořádat s lítostí, šokem a bolestí nad ztrátou milované osoby. Je to situace, na kterou není nikdo nikdy připraven a neexistuje ani návod, jak se v takové situaci chovat. (Gjuričová, 2009, s. 222). Úmrtí člena rodiny, zejména živitele, obvykle znamená hluboký zásah do způsobu jejího života.

Úmrtí člena rodiny je pro nejbližší příbuzné patrně nejstresovějším zážitkem, jakému budou vystaveni do konce svého života (Matoušek, 2003, s. 119). Úmrtí některého z rodičů (někdy, bohužel, i obou) na rozdíl od rozvodu přichází většinou náhle a nečekaně, jako „blesk z čistého nebe“. Ale i tam, kde předcházela nemoc a nějaká příprava možná byla, je tato příprava jiná než v případě rozvodu. Tady převažuje úzkostné napětí, strach, bo-

lestné očekávání a nejrůznější jiné prožitky, jejichž podtextem je pozitivní, láskyplný citový vztah k postiženému či ohroženému členu rodiny. Úmrtí je ztráta definitivní a trvalá. Mrtvý člověk se už nevrátí. Ze života dítěte mizí fyzicky navždy. Rozvedený otec nebo matka však mizí jen částečně a jen podmíněně. Fyzicky nadále existují, objevují se a zase odcházejí, do života dítěte mohou více nebo méně zasahovat, nějak se s nimi musí stále počítat. Zemřelý otec nebo zemřelá matka nejsou nadále přítomni fyzicky, leč bývají velmi zřetelně přítomni „duchovně“. Dítě má zpravidla na zesnulého své vlastní vzpomínky. (Matějček, Dytrych, 2002, s. 90) Matějček (2000, s. 285) vysvětluje, že dítě se vyrovnává se smrtí rodiče lépe, než dospělý, jelikož uvažuje jinak, než bychom my, dospělí lidé, čekali. Jinými slovy, tak jako dítě nerozumí některým našim problémům, naše chápání zase v mnoha ohledech nedostačuje dětské psychice. Žije-li tedy dítě v jistotě a bezpečí a je-li citová atmosféra v jeho rodině v pořádku, neměla by ztráta mít výraznější vliv na jeho osobnost a sociální vývoj.¹⁸

Stává se to méně často, ale přeci, že neúplná rodina vznikne úmrtím jednoho z rodičů, a to obzvláště ženy, kdy na výchovu svých dětí zůstane muž sám. Zesnulý partner zůstává i nadále v živých vzpomínkách druhého rodiče. V tomto případě, si musí nejen otec, ale i dítě projít zcela jinou škálou pocitů a nepochybně se také jedná o smutek a nechtěnou ztrátu. Vyrovnat se vnitřně se ztrátou partnera je velmi obtížné. I když zemřelá osoba v rodině již není, zbylí členové o ní mluví, vypráví si o ní, a i když ve skutečnosti matka fyzicky přítomna není, dítě k ní má stále vztah, který se průběhu času mění. Smrt partnera patří k nejtěžším ztrátám, které mohou člověka postihnout. Děti si často své zemřelé rodiče idealizují, protože časem zapomenou, jací doopravdy byli. (Špatenková, 2004, s. 101)

Ztráta partnera je téměř vždy velice obtížně únosnou situací také pro muže a to především tehdy, došlo-li k ní znenadání. Někdy nastane taková situace, že osamělý muž není schopen se s partnerovým úmrtím optimálně vypořádat a začít svou rodinu sám řídit. V takových případech se pak stává, že roli dospělého zastane dítě, pokud alespoň dosáhlo školní-

¹⁸ Neúplná rodina je vystavena kulturním a sociálním tlakům. Tento typ rodiny získává se srovnání s úplnými rodinami výjimečné postavení. Je tomu tak proto, že vedle neúplných rodin fungují také rodiny úplné, v nichž je z hlediska naší společnosti uspořádání rodinných vztahů obvyklé. Neúplné rodině se tak dostává svým způsobem výjimečného postavení, a tím i vystupují do popředí její právní problémy. Vyvíjí se na ně všudypřítomný tlak, nutnost se finančně zabezpečit, strach o práci a celková nejistota. Manželství tvoří významný právní vztah, z něhož vyplývají práva a povinnosti manželů v osobní i majetkové sféře, jako například vyživovací povinnosti, společné vlastnictví aj. V neúplných rodinách dochází k narušení či absenci některých základních funkcí rodiny. (Matějček a kol., 1977, s. 46)

ho věku. Uvnitř zbylé rodiny totiž musí být stále někdo, kdo udává rodině směr, kdo řeší aktuální problémy všedních dní, někdo, kdo dokáže přemýšlet dopředu. A není-li těchto povinností schopen dospělý, chopí se jich dosti rozumově vyvrálé a soucítící dítě, které vnitřně pociťuje jejich potřebu. (Marhounová, 1988, s. 126)

Smyslem této kapitoly bylo nastínit vznik neúplných rodin, jejich definici a následky rozpadu rodin. Rodina je významná instituce v životě každého jedince. V současné době přibývá neúplných rodin, obzvláště narůstá počet otců jako jediným rodičem v neúplné rodině. Pojem neúplná rodina se začal objevovat díky měnícímu se konceptu rodiny. To, co bylo dříve považováno za posvátné a nerozlučitelné, se nyní stává křehčím a zranitelnějším. Osamělý rodič se musí vyrovnat s psychickým traumatem ze ztráty životního partnera, ale je zcela nepřípraven na život v neúplné rodině. Rodiče i děti z takovéto rodiny jsou většinou společensky znevýhodněni, mají materiální nouzi a zejména jsou vystavováni citovému stresu. V takových rodinách dochází k narušení či absenci některých základních funkcí rodiny. Po rozpadu rodiny dochází k nerovnováze a citovému vypětí jejich členů. Někomu to může trvat poměrně krátce, někomu velmi dlouho. Nikde není napsáno, že se člověk se ztrátou musí jednou vyrovnat, např. se smrtí milovaného člověka se nemusí vyrovnat nikdy. Čas, který pozůstalý potřebuje k smíření se s realitou, přijetí skutečnosti o ztrátě blízkého člověka a vyrovnání se ze svých pocitů je u každého jedince odlišný. Je důležité najít nový smysl života a naučit se opět být šťastným.

3 ŽIVOTNÍ SITUACE OSAMĚLÉHO OTCE-VDOVCE

Tato kapitola má za cíl stručně popsat různé stránky životní situace osamělého otce, který se ocitl v čele neúplné rodiny. Kapitola vytváří v přeneseném slova smyslu jádro bakalářské práce. Pro většinu mužů, kteří se stanou osamělým rodičem, je nově nastalá situace razantní změnou v jejich dosavadním životě. Muž v roli osamělého otce se setkává s mnoha problémy, kterým musí čelit a právě v následujících řádcích budou rozebrány. Otec se stává jediným člověkem, který musí řešit ekonomické zabezpečení rodiny, chod domácnosti, rozhodování o záležitostech rodiny, obstarávání záležitostí rodiny, zaměstnání a především výchovu a péči o své děti. Absencí matky svého dítěte přichází nejen o další plat, kdy dochází k přechodu od dvoupříjmového typu rodiny k rodině s jedním příjmem, ale také o svůj volný čas. Otec se musí obejít bez druhého pečovatele o děti a všechna povinnost tak spadá na jeho bedra. Najednou je sám na aktivity, mezi které patří například hraní si s dětmi, učení se s nimi, návštěvy lékaře apod. Následují problémy osobní, kdy si muž musí zvykat na novou roli (změny v sebepojetí, ohrožení osobní identity). Problematickým okruhem mohou být i vztahy s dětmi (kterým se věnujeme v kapitole č. 4). Všechny problémy se následně projevují v jednání, způsobují zvýšený stres či ztrátu energie. Z osamělého otce se tak stává **primární pečovatel, vychovatel a živitel rodiny**. Těmto rolím se budeme věnovat v následující podkapitole. Vzhledem k tématu práce je součástí kapitoly i nezbytné **objasnění pojmů vdovec, osamělost, otec, osamělý otec, osamělý rodič, životní situace**.

Pozůstalý z manželské dvojice se označuje **jako vdovec**. (Tomeš, 2011, s. 223) **Vdovství** přitom chápeme jako „rodinný stav vzniklý úmrtím jednoho z manželů, zakládající specifickou sociální situaci,“ při níž „dochází k poměrně výrazné změně životních způsobů“ pozůstalého. (Petrusek, 1996, s. 746) Neúplné rodiny vdov a vdovců jsou menšinou, na kterou se často zapomíná a z obecného povědomí se její problematika do značné míry vytrácí. Rozhodně však nejsou menšinou zanedbatelnou. Na rozdíl od rozvodů má totiž instituce vdov a vdovců v historii lidstva svou předlouhou tradici. (Matějček, Dytrych, 1999, s. 99).

Důležité je objasnit, co je to **osamělost**. Wolfová (1994, s. 144) uvádí, že osamělost je lidský pocit, který se u člověka může objevit náhle, nebo v déle trvajících fázích. Osamělost je pocit, který člověka všude doprovází, je s ním, když je sám, ale i ve společnosti přátel. Být sám nemusí nutně vést k pocitu osamělosti, osamělost totiž můžeme proměnit v uspo-

kojivý stav samoty. Mezi pocity osamělosti a samotou je zřetelný rozdíl. **Osamělost** znamená, že člověk touží po kontaktu se společností a má jediné přání, přestat být sám. Cítí se osamělý, protože se nudí a sám si nestačí. Oproti tomu **samota** znamená, že je člověk fyzicky sám a přitom se cítí uvolněný, nebo dokonce spokojený. Pocity osamělosti vznikají u člověka tehdy, nedokáže-li dát smysl vlastnímu životu, jestliže se nenaučil postarat o vlastní uspokojení a sám sobě poskytnout uznání. Osamocení lidé bývají považováni za neschopné, protože si nedokážou udržet partnera a nedokážou se někomu zalíbit. Lidé, kteří náhle osaměli, ztrácejí chuť do života. Převažují v nich pocity, že nikdy nenaleznou náhradu za svého partnera a budou nuceni žít do smrti sami. Zároveň se tito lidé domnívají, že nejsou schopni sami přežít.

Slovo otec je jedno z velmi často používaných pojmů, který do sebe zahrnuje muže, jenž se stal rodičem. Můžeme ho chápat jako právní vztah, který se týká výchovy a vyživovací povinnosti na dítě (Hartl, 2010, s. 78), avšak pro účely naší práce se budeme zabývat otcem ve vztahu k dítěti. Pavlát (2008, s. 190) uvádí otce jako stěžejní osobu, která je zodpovědná za vytváření sociálních vazeb dítěte. „Otcovství je tedy na rozdíl od mateřství velmi citlivé k vytváření kontextů osobního – rodinného a sociálního.“ (Pavlát, 2008, s. 191) ¹⁹

Osamělým otcům se samostatně věnuje Sobotková (2001, s. 134-135) a uvádí, že na skupinu osamělých otců s dětmi se začíná také soustřeďovat zájem odborníků. Důvodem vzniku osamělého otce bývá většinou úmrtí matky, opuštění rodiny matkou nebo je kvůli vážné nemoci zcela vyřazena z péče o rodinu. Pro otce je složité převzít všechny povinnosti matky, neboť nemá s péčí o děti takové zkušenosti, které mnohdy pramení z intimního soužití matky s dětmi. Obecně se také předpokládá, že žena zvládá péči o děti a domácnost lépe. Často se do péče o domácnost zapojují prarodiče. Pro potřebu této bakalářské práce je na **osamělého otce** nahlíženo jako na otce, který sám vychovává a pečuje alespoň o jedno nezletilé nezaopatřené dítě, a to bez trvalé přítomnosti matky dítěte, které má ve své výhradní péči. Mezi důvod osamělého otce patří ovdovění otce z důvodu úmrtí manželky. Český legislativní systém nerozlišuje, zda s dítětem žije sám otec, či matka. S osamělým otcem se setkáváme poměrně málo. **Definovat osamělého rodiče** není jednoznačnou zále-

¹⁹ **Otec** je definován jako rodič mužského pohlaví. Můžeme rozlišit různé pohledy, a to biologický (otcem je ten, kdo dítě zplodil), sociální (otec je ten, kdo se o dítě stará) a právní (otec je ten, komu náleží rodičovská odpovědnost a práva i povinnosti s ní spojené). (Bakalář, 2002, s. 43)

žitostí, avšak může být vymezen jako rodič, který nežije s partnerem. Důvody osamělého rodičovství mohou být různé. Dříve literatura hovořila pouze o osamělých matkách, což v dnešní době již není tak jednoznačná skutečnost. Zákon definuje **osamělého rodiče** takto: „Osamělými se rozumějí neprovdané, ovdovělé nebo rozvedené ženy, svobodní, ovdovělí nebo rozvedení muži a ženy i muži osamělí z jiných vážných důvodů, nežijí-li s druhem, popřípadě s družkou nebo s partnerem“ (§350, Zákoník práce).²⁰

Osamocený rodič zastává náročnou roli, řeší problémy spojené s vedením domácnosti s nároky své práce, případně s hledáním pracovního místa, někdy i se vzděláním, s bydlením, s péčí o děti a zajišťováním všech jejich potřeb aj. (Kodymová, Koláčková, 2010, s. 50) Osamělý rodič také, a to především v důsledku nároků, které jsou na něj kladeny, kdy zastupuje obě rodičovské role, plní tyto funkce na úkor svého volného času. Jeho kontakty jsou pak omezeny pouze na pracovní a rodinné, na další nemá nejen čas a energii, ale také si z ekonomických důvodů nemůže dovolit investovat do svých zájmů a koníčků. Je tak téměř sociálně izolován. (Kodymová, 2005, s. 47)²¹

Kodymová, Koláčková (2005, in Matoušek et al., s. 43–45) za **osamělého rodiče** označují rodiče, pečující o jedno či více nezletilých dětí, který je na výchovu dítěte (dětí) sám, ať už z důvodu rozvodu, ovdovění či ve stavu svobodném, kdy nežije s partnerem. Jedná se o rodiče svobodného, rozvedeného, ovdovělého, ale i rodiče, který není rozvedený, ale fakticky s partnerem nežije. Uvádějí, že v současné době takových rodičů přibývá a situace se stává závažným sociálním problémem. Tento status ohrožuje rodinu z hlediska ekonomického, psychického, jsou ohroženy základní funkce rodiny, a tento typ rodinného uspořádání se stává vysoce rizikovým pro vznik negativních sociálních jevů.

Životní situace je pojem, který může být vykládán různými způsoby. Jedná se o stav, který je podmíněn individualitou a je příznačný svojí odlišnou interpretací. **Pojem situace** můžeme vymezit jako souhrn podmínek vztahující se k něčemu, někomu. Je to komplex podnětů (jevů, osob, vztahů mezi nimi) vyskytujících se v určitém místě a v určitém čase).

²⁰ Definici **osamělého rodiče** najdeme také v zákoně o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, konkrétně §7, „kdy se za něj považuje rodič, který je svobodný, ovdovělý nebo rozvedený, pokud nežije s druhem“. Tuto definici využívá ve své knize i Matoušek a kol. (2005, s. 43). Rovněž i Sobotková (2001, s. 128) se s touto definicí ztotožňuje a ještě dodává, že se osamělým rodičem může člověk stát i rozchodem.

²¹ **Osamělý rodič** musí zastávat univerzálnější roli, do níž je třeba zahrnout typické otcovské i mateřské chování. Vzhledem k tomu ztrácí specifické rysy dané mužskou či ženskou rolí. (Vágenerová, 2000, s. 367)

(Kraus, 2008, s. 140) Pelikán (in Kraus, 2008, s. 141) rozumí **životní situací** konkrétně vymezenou a časově limitovanou shodu vnějších okolností, během níž je jedinec vystaven působení konkrétních vlivů, na něž určitým způsobem reaguje. Celý náš život se vlastně odvíjí v nejrůznějších situacích. Situaci můžeme vnímat ze dvou hledisek:

- 1.) v objektivním, resp. kulturním a sociálním významu – jako kulturou formulované, vyjádřené a sdílené percepce a interpretace situací,
- 2.) v subjektivním, resp. individuálním smyslu jako percepce a interpretace nějaké situace jedincem, který se v ní nachází. (Pelikán in Kraus, 2008, s. 141)

Navrátil (2013, s. 142) dodává, že **životní situace** je konstelace životních okolností, které jsou přítomny v určitém okamžiku, není statická, vyvíjí se v čase. Příkladem může být jednak společenská událost, jako válka nebo povodeň, která zasáhne a výrazně změní životní situaci jedince nebo celé rodiny, a jednak pozvolná transformace životní situace, která odpovídá běžnému průběhu života. Pro naši práci chápeme životní situaci stejně jako Navrátil (2013), z kterého vycházíme. Přikláníme se k jeho formulaci, že nejenom prostředí má požadavky a očekávání vůči jednotlivcům či skupinám, ale že také jednotlivci a skupiny formulují svá očekávání a požadavky vůči svému prostředí. Autor při definování životní situace vychází z konceptu sociálního fungování, který charakterizuje podstatnou vlastnost každé životní situace a který nadále významně rozpracovala Barlett. Rovněž Matoušek (2013, s. 226) se zmiňuje o tom, že Barlett (1970) rozpracovala funkcionální pohled na životní situaci. Velmi dobře vystihla dominantní diskurs své doby a ukázala na problematický a tíživě existenční vztah člověka a jeho sociálního prostředí. Jako zásadní charakteristiku tohoto vztahu ukázala očekávání, jež prostředí klade na jednotlivce. Podle Barlett (1970) je životní situace utvořena třemi prvky:

- 1) schopnost jedince zvládat životní situaci,
- 2) očekávání a požadavky prostředí,
- 3) podpora prostředí.

Stavu rovnováhy odpovídá situace, ve které jsou všechny tři prvky navzájem přiměřené. A naopak při nadměrných požadavcích nebo očekávání, při nedostatečné podpoře prostředí nebo nedostatečné schopnosti jedince zvládat nároky prostředí, dochází k nerovnováze.

Musil (2004, s. 126) popisuje **životní situaci** jako jedinečný souhrn okolností a faktorů. Životní situace každého člověka má ovšem více než jednu dimenzi. Lidé ve svém každodenním životě mívají potíže s uspokojením různorodých potřeb. Vedle potíží s příjmem to mohou být potíže s udržením tělesného a psychického zdraví, s identitou a duchovním

(existenciálním) zakotvením, se vztahy ke svým nejbližším nebo se vztahy ke specializovaným organizacím (zaměstnavatelům, škole, úřadům atd.), se strukturací času a s neuspokojivou náplní života, se zákonem, se vztahem k moci a k autoritám atd. Na většinu lidí doléhají v jejich každodenním životě kromě potíže s příjmem také jiné problémy. Ty se navíc různými způsoby řetězí a vzájemně podmiňují. Jinak řečeno, životní situace, ve kterých se ocitáme, jsou složité, mnohorozměrné, komplexní.

3.1 Specifické dopady osamělého otce-vdovce v důsledku úmrtí manželky

Každý osamělý otec je individuální osobou a stejně tak, jako jsou rozdílné dvě osoby, přestože mají třeba společné vlastnosti, jsou rozdílní i osamělí otcové-vdovci. Jejich společným znakem je osamělé rodičovství a způsob jejich chování při zátěžových situacích, jednání, výchovy dětí je jiný. V případě neúplné rodiny v důsledku smrti se tedy jedná o složitou situaci, která má tragický dopad na dětskou i rodičovskou psychiku.

Psychické dopady

Osamělí otcové svoji životní situaci prožívají různě, záleží na okolnostech, které vedly k rozpadu rodiny. Vdovci jsou ztrátou manželky zaskočeni a utěšují se myšlenkami na hezké manželství. (Sobotková, 2012, s. 174) ²² Muži reagují na zátěžové situace jinak než ženy. Často své starosti, problémy a utrpení skrývají a vytěšňují, a proto jsou ohroženější. (Karsten, 2006, s. 141) Pokud partner zemře, je většinou šokován, často se totiž jedná o náhlou smrt. Se ztrátou se vyrovnává těžce i v případě očekávaného úmrtí z důvodu nemoci. Zde se s úzkostí a psychickou bolestí setkává již předem. (Matějček, Dytrych, 2002, s. 89-90) Skutečnost, že ženy lépe než muži zvládají smrt životního partnera, byla mnohokrát potvrzena i mezinárodním srovnáním. To, že muži hůře zvládají smrt partnerky, zcela jistě souvisí i s tradičním stereotypem pohlavních rolí, podle nějž jsou muži fixováni na postavení „hlavy rodiny“. Po celý život spoléhají muži na ženy, pokud jde o každodenní zařizování běžných věcí, jako je nakupování, uklízení, praní prádla atd. (Karsten, 2006, s. 169) Po čase, když hořké události úmrtí partnera přejdou, nastává pro osamělého otce

²² Při ztrátě manželky prochází muž různými stádii psychických reakcí. Zpočátku je spíše bezmocný, zoufalý a vyhýbá se společenským kontaktům. Mezi problémy osamělého rodiče patří emoční náročnost, kdy je rodič na všechno sám. Již pouhé uvědomování si takovéto zátěže může být vnímáno jako stresující. Takovéto uvědomění může vyvolat subjektivní vnímání situace jako ještě obtížnější než ve skutečnosti je. Osamělý rodič je rovněž zahlcen povinnostmi. (Vágnerová, 2000)

sled dnů, které obvykle vnímá jako pochmurné a šedivé, nepřinášející nic radostného.²³ Psychické zdraví závisí na osobní a sociální situaci, ve které jedinec objektivně žije (např. svobodný, ženatý, bez partnera, zaměstnaný, nezaměstnaný) a kterou subjektivně prožívá (např. spokojenost s partnerstvím, s povoláním, s počtem dětí, se současnou životní situací, použitelnost dostupných strategií na zvládání kritických zážitků). (Karsten, 2006, s. 142) Otcové mají méně práce se zajišťováním obživy pro rodinu, ale zato je čekají mnohem obtížnější úkoly v oblasti psychologické. „A v tom je nové, nebývalé zhodnocení otcovské role“ (Matějček, 1986, s. 58).²⁴ Sobotková (2012, s. 174) popisuje situaci osamělých žen, která se může zajisté vztahovat i na naše osamělé otce, kdy uvádí, že první oblastí, z níž pramení zvýšený stres, jsou praktické otázky – finance, zaměstnání, vedení domácnosti. Druhou oblastí jsou osobní problémy – emoční distres, změny v sebepojetí a ohrožení osobní identity. Třetím možným zdrojem stresu jsou vztahy – problémová interakce s dětmi aj. Je vysoce pravděpodobné, že muži v takové zátěžové situaci pocítí ztrátu energie, pocity beznaděje a deprese. To, co bylo dříve záležitostí obou rodičů, je pouze na otci. Mohou být přetížení a podráždění, což se odráží na zhoršeném vztahu s dětmi. To zpětně vede k výčitkám a pocitům viny, pochybnostem o sobě atd. Život bez partnera a jen s dětmi přináší mnoho starostí. Faktory, které ovlivňují, jak tuto situaci samoživitel zvládá, jsou dány věkem otce i dětí, osobností otce, jeho zralostí a aktivitou. Do značné míry může mít vliv i podpora širší rodiny, zda otec žije na venkově či ve městě, kde má více možností sociálních služeb, poradenství apod. „Velmi důležitá jsou rovněž vývojová hlediska: indi-

²³ Muži se musí vyrovnat s několika problémy specifickými pro monopohlavní rodičovství. Jde především o emoční náročnost takového stavu a přetížení povinnostmi ve všech oblastech života rodiny osamělého rodiče, což je spojeno s vyšší mírou jeho zodpovědnosti. Tyto skutečnosti mohou působit jako výrazný stresující faktor, popř. mohou vést až k frustraci osamělého rodiče. Nezanedbatelný je také fakt, že osamělý rodič bývá častěji sociálně izolovaný a mívá zpravidla finanční problémy. (Vágnerová, 2000, s. 367)

²⁴ Muž, který se dostane do role osamělého otce, musí zvládat zvýšené množství zátěžových stresových situací plynoucí z jejího postavení. Už samotný způsob, jakým se otec stane osamělým, je značně frustrující. Ovdovění provází bolestivá a mnohdy nečekaná ztráta druhé osoby. Přestože je smrt značně frustrující, vdovec se může po určité době utěšovat hezkými vzpomínkami na partnerku. Osamělí otcové-vdovci jsou v neustálém stresu. Osamělý otec si musí zvyknout na spoustu nových rolí, které předtím zastávala jeho partnerka, např. na roli otce samoživitele a hlavy rodiny. Hlavní novou rolí je samotná role osamělého otce, s kterou se musí ztotožnit. Přijetí této role je spojeno s řadou dalších problémů, které zajisté působí na jeho psychiku. Musí řešit praktické otázky kolem financování rodiny, zaměstnání nebo vedení domácnosti, z čehož pramení zvýšený stres. Další problémy jsou osobního charakteru, jako je snížené sebevědomí, problémy se sebepojetím nebo ohrožení osobní identity. Dalším možným zdrojem stresu mohou být vztahy, problematická komunikace s dětmi nebo nejistota v novém vztahu. Reakcí na tuto nepřiměřenou zátěž se stane ztráta energie, pocity beznaděje, bezmoci, deprese, podrážděnost, přecitlivělost. Je proto velmi důležité, aby se tyto pocity nerozšiřovaly a neprohlubovaly. Pro ovdovělé rodiče, „takzvané smutkové poradenství k nám začíná pronikat zatím spíše prostřednictvím literatury, začíná se o něm psát, ale běžně se nepraktikuje.“ (Sobotková, 2001, s. 132)

viduální vývojová fáze členů rodiny i fáze životního cyklu rodiny do značné míry determinují, jakým problémům bude muset osamělý rodič čelit.“ (Sobotková, 2012, s. 174)²⁵

Finanční dopady

Ekonomická situace patří mezi hlavní rizikové oblasti osamělých rodičů. Radimská (2003) se věnuje životní situaci osamělých matek, kdy uvádí, že mezi nejčastější dopady vyplývající ze života samoživitelek, z kterých pramení již zmiňovaný stres, je nedostatek financí. Tento dopad se může vztahovat i na osamělé otce samoživitele. Ekonomická úroveň rodiny tedy výrazně klesne oproti tomu, kdy byly k dispozici příjmy obou rodičů. Nepříznivá ekonomická situace působí na kvalitu života neúplné rodiny včetně bydlení, zdravotní péče, vzdělávání dětí, jejich možnosti jsou omezené. (Kodymová, 2003, s. 45) Někdy je nutné přizpůsobit se novým životním podmínkám, přistoupit k různým změnám a úpravám, což bývá opět spojeno s mimořádnými finančními náklady (přestěhování). Pro většinu rodin je nemožné či mimořádně obtížné vypořádat se s touto svízelnou ekonomickou situací vlastními silami. (Tomeš, 2011, s. 223)

Sociální dopady

S výše uvedenými problémy, které na otce doléhají, dochází k dalším nepříznivým sociálním dopadům. Osamocení rodiče (na rozdíl od úplných rodin) jsou častěji ohroženi nezaměstnaností, nedostatečným přístupem k přiměřenému bydlení, sociální izolací, chudobou či sociálním vyloučením. (Kodymová, 2003, s. 44) Někteří osamělí otcové si jiného dalšího partnera nedokážou najít nebo ho ani nehledají. Osaměle žijící muži mají horší úroveň psychického i tělesného zdraví a kratší život. Potvrzuje se tím, že člověk potřebuje žít v pospolitosti. Přednostní formou této pospolitosti je pro děti i pro dospělé rodina. (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 15) Marádová (1992, s. 157) dodává, že jediný rodič navíc musí na sebe vzít povinnosti obou rodičů, jeho životní situace je tudíž daleko horší, než u rodičů žijících v úplné rodině a tahle nálada a atmosféra v rodině má velký vliv na dítě.

²⁵ Hejzlarová (2011, s. 19) konstatuje, že nelze automaticky předpokládat, že osamělý rodič se o děti stará hůře, než by se o děti starala úplná rodina. Tato dvě uspořádání se liší především v tom, kolik energie musí rodič směrem k dětem vynaložit a jako povahu vztahy rodič a děti mají. O samoživitelství se nejčastěji hovoří v souvislosti s finančními problémy. Neméně často se však objevuje také psychická zátěž, která pramení právě z nízkého příjmu a z ekonomického tlaku, kterému v důsledku snahy o zabezpečení rodiny osamělý rodič čelí. Přitom tento tlak nemá vliv pouze na rodiče samotného, ale i na sociální vazby, které lze považovat za zásadní pro emoční pohodu a pocit životní spokojenosti. Tyto vazby jsou totiž pro osamělé rodiče primární.

Dopady na dítě

Potíže, které řeší otec samoživitel, se dotýkají i dítěte, se kterým žije. Ať už je to z důvodu finančních problémů, které se odrážejí na životní úrovni rodiny, nebo z důvodu nedostatku času na dítě z výchovného i citového hlediska. I psychické problémy otce se mohou projevit směrem k dítěti, kdy na něho může vědomě i nevědomě působit. Coloroso (2008, s. 60) uvádí, že dětský smutek může mít tragické následky, ale každý rodič je schopen navzdory své bolesti dítěti pomoci a tím mu připravit cestu společného života, neboť všichni členové jsou partneři, kteří si musí pomáhat. Rodičovská role je vůči dítěti proměnlivá s ohledem na fázi jeho vývoje. V prvním období je rodičovská role zaměřena na péči a postupně se mění v roli partnerskou. (Strašikova, 2004, s. 58) I většina psychologů tvrdí, že vývoj dětí ve fungující neúplné rodině je lepší než v rodině původní, která byla konfliktní. (Sobotková, 2012, s. 175) Pro správný vývoj dítěte jsou nepochybně důležití oba rodiče, ale Sobotková (2012, s. 176) je toho názoru, že „pro dítě není důležitá kvantita rodičovství (tedy zda jeden, či dva rodiče), ale kvalita rodičovství.“ Podle Sobotkové (2012, s. 175) může být dítě zpočátku stresované, že zůstalo v péči jednoho rodiče, přechodně se může objevit například zhoršený prospěch ve škole, ale přesto je schopno se nově vzniklé situaci přizpůsobit během dvou až tří let. Vše také záleží na přístupu okolí.²⁶ Není pochyb, že otec je pro vývoj dítěte velmi důležitý. Dítě ho bere jako svůj vzor, chlapci si ujasňují svoji roli do dospělosti, jak by se chtěli (nebo i nechtěli) chovat až budou sami rodičem a partnerem. Dívka si podle otce nevědomky vybírá svého budoucího partnera. Důležitá je také vzájemná komunikace mezi dítětem a otcem, který umí většinou lépe vysvětlit například technické věci než matka. Dítě rovněž otce vnímá jako podporu a oporu matky, všímá si, jak spolu rodiče komunikují, zda se dokážou vzájemně doplnit ve výchově, sleduje jejich vzájemnou interakci, z čehož si rovněž bere příklad do budoucna. (Špaňhelová, 2010, s. 20–21) Také ochrana ze strany otce má pro dítě širší rozměr, což znamená, že se otec dokáže rozhodovat a dovede se postavit před překážku. Samozřejmě je u otce důležitá láska ve vztahu k dítěti, která je projevována obětí, úsměvem, smíchem spolu s dítětem. (2010, s. 20)

²⁶ Podle Warshaka (1996, s. 48, 59, 61) mohou děti mít například problémy se sebeúctou, trápí je různé psychosomatické problémy a úzkosti. Kromě psychických potíží se pak mohou objevit i poruchy chování jako agresivita, impulzivita, neposlušnost apod.

3.2 Životní role osamělého otce-vdovce v různých podobách

V následující podkapitole se zaměříme na role osamělého otce v různých podobách, a to na muže v roli otce, pečovatele o děti, vychovatele, živitele rodiny a osamělého rodičovství.²⁷ Před padesáti lety byla role mužů pevně určená. (Biddulph, 2007, s. 29) Vzhledem k tomu, že v současné době mužská role není v rámci rodiny přesně vymezena, každý se jí ujímá svým vlastním způsobem podle svých možností a představ, proto může osamělý otec zastávat i jiné role, jako např. rodiče, roli kuchaře, hospodyňky apod. (Vágnerová, 2007) Karsten (2006, s. 123) uvádí, že „rodičem se snadno staneš, těžší je jím být.“

Role otce v neúplné rodině

Každý otec bez partnerky musí zastupovat i roli matky. Protože však zastává všechny ostatní role a jako muž má jiné charakterové vlastnosti, nedokáže tuto roli dostatečně zastoupit. Proto se v této podkapitole věnujeme roli otce v rodině. Pod rolí otce si můžeme představit souhrn všech očekávání od osoby, která status otce získala.²⁸ Otcovská role se tak dostává do vztahu s dalšími sociálními rolemi, které daný muž může mít. Z tohoto pohledu nabývá role otce mnoha podob, což potvrzuje její proměna v posledních několika desetiletích, kdy nelze hovořit o jedné její univerzální formě.²⁹ Role muže již není spojována pouze s **pozicí živitele rodiny**, jako tomu bylo dříve, ale častěji i s **pozicí otce** (Vágnerová, 2007, s. 461). **Otec je** zpravidla ten, kdo zabezpečuje rodinu ekonomicky. Když už má však možnost být s dětmi, poskytuje jim řadu podnětů, hraje si s nimi, je schopen pečovat o dítě stejně jako matka, jen to dělá jiným způsobem. Často se však věnuje dítěti, až když je soběstačné a je schopno se s ním dorozumět. (Sobotková, 2012, s. 177)³⁰ Pokud je otec s dítětem sám, musí překročit hranice své pohlavní příslušnosti a zajistit dítěti dostatek podnětů jak z mužského, tak i ženského světa. Osamělí otcové zvládají svou situaci dobře, zvláště pokud v sobě dokážou zmobilizovat své ženství a dokážou být otcem i matkou zároveň. Čím více se otec poddá své ženskosti, tím je lepším otcem. „Podmínkou je, že v

²⁷ V psychologii a sociologii **pojmu role** bývá přikládán různý význam. V naší souvislosti chápeme roli jako soubor směrnic, předpisů a pravidel chování, určujících pohlavně specifické chování osobnosti. (Karsten, 2006, s. 63)

²⁸ Role muže a ženy nejsou definovány jako stejné, ale jako rozdílné. Všechny známé typy společností mají nějaký typ dělby práce mezi muže a ženy – všechny soudí o některých činnostech, že se lépe hodí pro ženy, a o jiných, že se hodí pro muže. To, co je v jedné společnosti typicky mužskou prací, může být v jiné společnosti prací typicky ženskou. (Matoušek, 2003, s. 11)

²⁹ Jak uvádí Vágnerová (2000, s. 367) „osamělý otec je vždycky za všechno zodpovědný, nemůže se o své povinnosti s nikým podělit a nemůže je ani na určitou dobu předat někomu jinému.“

³⁰ Říká se, že jestliže dítě prožije šťastné dětství, je větší pravděpodobnost a naděje, že jednou také připraví šťastné dětství svým dětem. (Matějček, 1994, s. 10)

sobě dokáže uspat tradiční maskulinitu. Ryzí macho, tvrdák nad tvrdáky, je k otcovství v podstatě nezpůsobilý.“ (Badinterová, 2005, s. 168)³¹ Otec v rodině zastává vedoucí pozici, rodinu podporuje ekonomicky a má tedy hlavní pravomoc při rozhodování, dle strukturálního funkcionalismu je tedy jeho role v rodině instrumentální. (Renzetti, 2003, s. 214)³²

Muži musí fungovat, stále něco nového získávat a po celý život podávat výkony. Nesmějí ukázat slabost, musí se prosazovat, v případě nutnosti i bojem, a jejich úkolem je mít úspěch. Na pocity mohou nedbat, jakmile je to pro věc lepší. Mají zaopatřit rodinu a zároveň vydávat síly pro svůj podnik, nemoc je pro ně znamením slabosti, kterou je nejlépe nebrat na vědomí. (Karsten, 2006, s. 172)³³

Role pečovatele

Další součástí role otce je otec jako pečovatel. Výhradní pečovatelé mají úlohu velmi ztíženou tím, že musí zajistit velmi rozsáhlou oblast péče o dítě sami. Proto se stává, že děti z těchto rodin se svými rodiči tráví velmi málo času, protože se rodič snaží v první řadě zajistit dětem obživu a uspokojit jejich základní potřeby. Péče otce má velký vliv na rozvoj zdatnosti dítěte v sociální a kognitivní oblasti (Pavlát, 2008, s. 191). Do otcovských povinností nově spadá osobní péče o dítě či domácnost. Pečující otec musí zastat každodenní činnosti, které dříve vykonávala jeho žena. Aktivně se zapojuje do přípravy a podávání jídel, hygieny, čistoty, o ukládání dítěte ke spánku či jeho probouzení, dopravu do školy, školky, nebo k lékaři. Tyto aktivity vedou ke zdraví dítěte a k fyzické pohodě dítěte. (Dudová, 2005b) Otcovskou péči o děti v České republice můžeme zahrnout do dvou sku-

³¹ Jedinou osobou, která je s dítětem v kontaktu už od jeho početí, je matka. Sice je pro dítě prvotní osobou, ale nemůže zcela nahradit oba rodiče. Ona je ta, která mu dává pocit lásky, bezpečí, mazlí se s ním a pečuje o něj od narození. Když však matka v rodině chybí, musí jí zastat otec. Role otce je specifická, osobitá a s rolí matky doplňující se. Otec projevuje specifické verbální i neverbální komunikační chování, které je jiné než u žen. Muži mohou v roli milujícího otce působit stejně dobře jako matky. Každý muž se k otcovské roli staví jinak. Nejvíce rozhodující je chování vlastního otce, tento faktor působí vždy, ať už vědomě nebo nevědomě. (Peltová, 2000, s. 203-205)

³² Takovéto hraní dvou rolí je značně obtížné. „Ten, kdo to nedokáže, vede pak dítě víceméně jednostranně. Za normálních okolností v rodině to nevadí, protože je tu vždycky ten druhý se svou životní rolí a nebezpečí jednostrannosti vyrovnává.“ (Matějček, 1989, s. 67) Komplikace přináší případ, kdy otec svou životní roli zvládne, ale tu zbývající pouze předstírá. Díky tomu dítěti předává zdeformovaný obraz této role. V poslední řadě je tu situace, kdy otec dokáže přijmout roli protějšího pohlaví, ale za cenu oslabení své vlastní. Poté ale již nefunguje jako otec, ani matka, ale někde mezi oběma (Matějček, 1989, s. 60)

³³ Funkce otce se v posledních letech výrazně změnila. A změnila se k lepšímu. Otcové se dnes dětem více věnují. Dříve hlavní otcova role spočívala v tom, že opatroval pro rodinu obživu a chránil ji před nebezpečím zvenčí. V současné době se jeho působení zaměřuje více do rodiny než mimo ni. Hlavní role otce v rodině spočívá v zajištění rodiny po stránce finanční, předávání hodnot, norem a zkušeností svým dětem a v neposlední řadě v autoritě, kterou pro své děti představuje. Otec by měl se svými dětmi i ostatními členy rodiny trávit svůj volný čas, vytvářet si silné emocionální vztahy založené na pomoci, otevřenosti a rovnosti a zároveň by se měl zapojoovat do péče o děti a případně i domácnost. (Jungwirthová, 2009, s. 139-141)

pin. Do první skupiny spadají krátkodobé aktivity a rituály, ve kterých otec věnuje svůj čas dětem (může se jednat o každodenní činnosti). Druhá skupina shrnuje dlouhodobý časový úsek, který otec tráví s dětmi bez pomoci nebo přítomnosti matky. (Maříková, 2009, s. 90) Výzkumníci docházejí k závěru, že otcové si vytváří blízký a intimní vztah k dětem skrze pečovatelské aktivity (Lupton, Barclay 1997, in Dudová, 2008). V podvědomí lidí je zakódováno, že pečovatelské funkce lépe zvládají ženy a společnost je tomu přizpůsobena – různé podpůrné skupiny pro maminky s malými dětmi jsou určeny pro matky, otec by se mezi nimi cítil alespoň zpočátku výjimečně. Společnost u nás ještě nevyvinula dostatečnou podpůrnou síť pro osamělé otce, jako by s nimi nepočítala, uvádí Sobotková. (2001, s. 194)

Role vychovatele

Otec je dnes mnohem více vychovatelem svých dětí než kdykoliv předtím. Díky tomu, že se do vztahu s dítětem dostává již od jeho narození, má možnost podílet se na utváření jeho osobnosti. Otec chrání dítě před nepřátelským světem a zajišťuje mu pocit bezpečí. Potřeba jistoty je jednou z nejdůležitějších potřeb lidského života a jde o to, aby v této potřebě bylo dítě plně uspokojováno. Řádný otec pocítuje také odpovědnost za vedení rodiny. Je dokázáno, že v rodinách, kde je otec uznávaný jako hlava rodiny, se objevuje méně emocionálních problémů než tam, kde autorita otce chybí. (Matějček, 1989, s. 57-58) Každý otec považuje úlohu vychovatele za stěžejní ve svém vztahu k dítěti. Tradiční pohled na výchovu otcem v rodině je ten, že otec je nositelem autority a podílí se na výchově. (Dudová, 2008) Moderní psychologie ukazuje, že otec je díky své základní psychické vybavenosti schopen zastat roli „mateřského“ vychovatele, i když má k této základní interakci s dítětem poněkud složitější cestu. Mužská role je charakterizována především pracovním vytížením, kontaktem s vnějším světem, technickými dovednostmi a vědomostmi a podobně (Dufur, Howell, Downey, Ainsworth, Lapray, 2010).³⁴ Pro muže, který zaujímal tradiční otcovskou roli, může být poměrně obtížně převzít roli absentující matky. Chybí mu zkušenosti ženy pramenící z intimního každodenního soužití dětí a matky. (Sobotková, 2001, s. 135) V porovnání se ženou muž ke své roli vychovatele často přistupuje odlišněji. Nejen, že se dokáže lépe postavit na úroveň dítěte a zajistit tak aktivnější hru,

³⁴ Otcové si dokáží udržet respekt dětí, i když s nimi žijí sami. Jako výhodné pro zachování výchovné autority rodiče se jeví udržování určitých tradic, kladení důrazu na rodinnou soudržnost a hodnotu rodiny. Výchovný přístup osamělých rodičů ovšem skýtá jedno úskalí, a tím je skloubení výchovných rolí. Zatímco matky se zaměřují na fyzickou péči a intimní kontakt, otcové se spíše věnují zábavě, sportu, zájmům a podobně. (Vágnerová, 2000, s. 367)

ale současně umí lépe přecházet mezi rolí otce-partnera a otce-vychovatele.³⁵ Otcové mají sklon si s dětmi hrát více než matky a tyto hry jsou více vzrušující, průbojnější a podněcující. Hra otce se svými dětmi je charakteristická pohybovou a dotykovou stimulací. (Lacinová a Škrdlíková, 2008, s. 104)³⁶ S tatínkem by měla být sranda, ale měl by mít i přirozenou autoritu, měl by být kamarádem a partnerem při hře, ale i vychovatelem.

Role živitele

Samoživitel, v pravém slova smyslu je jedinou hlavou rodiny, který kromě chodu domácnosti a péče o děti zastává i roli živitele rodiny. Otec samoživitel je „osaměle žijící rodič“. Tedy otec, který nežije trvale s partnerkou, ale společnou domácnost sdílí pouze s nezletilým dítětem či dětmi. Muž je o něco lépe vybaven na to, aby byl ochráncem rodiny proti vnějšímu ohrožení a jejím živitelem (žena je lépe vybavena na to, aby se zabývala vnitřními záležitostmi rodiny). (Matoušek, 2003, s. 18) Otce, který svou otcovskou roli přijímá hlavně v rovině zabezpečení rodiny, nazýváme otcem živitelem. Mnoho mužů považuje roli živitele za zásadní a pro mužskou identitu klíčovou. Do role živitele nespadá pouze finanční příspěvek rodině, ale také celkové materiální zabezpečení dětí, spojené také s úpravou a údržbou bytu. I tuto aktivitu muži hodnotí jako činnost věnovanou dětem a rodině. (Dudová, 2005, s. 27)

Osamělé rodičovství

Rodičovství je nejvýznamnější, ale zároveň nelehkou etapou v životě člověka. Rodičovství je široký koncept s podstatně odlišným obsahem podle fáze rodinného cyklu. (Možný, 2006, s. 148) Rodičovství určuje životní styl naprosto zásadně. Rodičovství dává člověku obrovskou motivaci, ale také ho ohromně svazuje. A mění. Rodina je nejvýznamnějším ekonomickou institucí, je místem, kde naše konstrukce sociální reality nabývá svých základních obrysů. V rodině se neustále definuje a redefinuje sociální svět, formují hodnoty a ustavují cíle jednání. (Možný, 2006, s. 276) Osamocené rodičovství přináší vážný a mnohdy podceňovaný společenský problém, který se v podobě psychické, případně eko-

³⁵ Muži si tak sice s dětmi hrají méně často, avšak o to více energicky, i když se umí rychle postavit zpět do role vychovatele a ukázat dítěti hranice (Dudová, 2008, s. 58).

³⁶ Osobnost vychovatele se k dětem projevuje určitým způsobem, ze kterého vyplývají dané výchovné postoje. Ty se tvoří ve vývojovém procesu, který vzniká působením svých prožitků z dětství, vztahem k vlastním lidem, inteligence, vzdělání, citové prožitky, stejně jako všechny negativní zkušenosti, které vychovatel prožil (Matějček, 2008, s. 16).

nomické zátěže může přenášet i do další generace.³⁷ Rodiče mají rodičovskou odpovědnost, tedy souhrn práv a povinností rodičů při péči o nezletilé dítě. Rodič je mimo jiné odpovědný za péči o zdraví dítěte, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.³⁸

Tomeš (2011, s. 189) k tomu dodává, že rodiče dítě zastupují a spravují jeho jmění. Za dítě se považuje jedinec do 18 let, jenž je svou výživou závislý na podpoře rodiny (nezaopatřené dítě), věk je vyšší, jestliže dítě studuje a nemá vlastní příjem, tj. je považováno za nezaopatřené (omezeno věkem 26. rokem). Za mládež se považuje jedinec ve věku 15-18 let, popř. 26 let, pokud se připravují na budoucí povolání a nejsou výdělečně činní. Tomeš (2011, s. 207)

Dobré rodičovství má být milující, pečující, bezpečné, stálé, ochraňující a podpůrné. Je úhelným kamenem zdravého vývoje dítěte. (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 46) Rodičovstvím je možné označit takový výkon rodičovské role či rolí, který dětem zajišťuje postačující podmínky pro vývoj. To znamená, že rodič naplňuje základní potřeby dítěte a dítě neohrožuje. Rodičovské chování má instinktivní základ modifikovaný vlivy pospolnosti. Prostředníkem společenských vlivů je rodina, v níž budoucí rodiče vyrůstají. Jejich osobní historie předurčuje v celkové míře to, jakými budou rodiči. (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 18) Rodiče musí být dětem k dispozici stále, ať unavení či odpočatí, nebo nemocní. (Matoušek, 2003, s. 10) Rodičovství je nejen poslání. Je to umění vyžadující talent a důkladné znalosti. (Rheinwaldová, 2011, s. 6) Rodičovství a péče o děti je především velkou zodpovědností, zejména tedy s ohledem na zdraví dítěte, jeho tělesný, rozumový, citový a mravní vývoj. I když mnoho rodičů a rodin všeobecně má k výchově dětí zcela odlišné podmínky a možnosti, nacházejí se v různých sférách společenského žebříku a žijí v rozdílných sociálních poměrech, vždy by se měli snažit svým dětem vše zajistit v maximální možné míře a třeba i za cenu vlastních osobních obětí, ústupků a odříkání. Nezáleží tolik na délce stráveného času s dítětem jako na jeho kvalitě (Rheinwaldová, 2011, s. 217) Rodina osamělého rodiče je určitým způsobem jedinečná. Od klasického, tradičního rodinného uspořádání, kde jsou přítomni oba rodiče, se liší především nedělenou

³⁷ Dalším problémem je nedostatek času, kterého bývá neúplných rodin více, než rodinách úplných. Rodič bývá pohlcen prací, péčí domácnost, běžný chod rodiny na péči, hraní, učení či povídání se dítětem již nezbývá čas. Také narušení funkce ekonomicko-zabezpečovací má sociální psychologické dopady na neúplnou rodinu. (Matoušek, 2005)

³⁸ Výkon rodičovské zodpovědnosti může pozastavit soud v případě, kdy rodiči ve výchově brání závažná překážka, případně když to vyžaduje zájem dítěte (Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2010, s. 32).

a nedělitelnou zodpovědností naloženou na jednoho dospělého a částečně přenášenou na dítě (děti). Rodič, který nemá po svém boku partnera, musí vše obstarat sám. Zajistit ekonomickou stabilitu rodiny, chod domácnosti i výchovu dítěte. Všechny tyto povinnosti občas nezvládají dva, natož pak, když je na to všechno člověk sám.

Cílem této kapitoly bylo nastínění dopadů osamělého otce a jeho rolí. V životě každého z nás se prolínají různé životní situace. Některé nás ovlivňují pozitivně, posilují naši osobní stránku a jsou pro nás zdrojem zkušenosti a dobré praxe. Jiné vyžadují okamžitá řešení. Existují i situace, které mohou být příčinou krize, kterou nejsme schopni sami vyřešit. Následná krize přivádí člověka do obtížné životní situace, postihuje celou rodinu a zasahuje do jejího sociálního fungování. Obtížná životní situace je aktuálním tématem společnosti, která se stává stále více středem zájmu v mnoha vědních disciplínách, jako je sociální pedagogika. Obtížná životní situace narušuje doposud klidný chod domácnosti, ovlivňuje rodinné vztahy i plnění základních funkcí rodiny.

4 VÝCHOVA DĚTÍ V NEÚPLNÉ RODINĚ OSAMĚLÝM OTCEM

V neúplné rodině výchova a péče o dítě dopadá na jednoho rodiče, v našem případě na otce (vdovce). Nese mnoho úskalí a může se pojit s řadou problémů.³⁹ V úplné rodině jsou na péči a výchovu oba rodiče a i přesto jsou s výchovou spojené tolik obtíží a starostí, že jsou oba dva rodiče vychováváním a péčí o děti plně zaměstnaní. Situace osamělého otce, samoživitele, který zůstal na výchovu svých dětí sám, není proto vůbec jednoduchá. Všechny starosti a obtíže spočívají pouze na něm a výchova dětí je v rukou pouze jedné osoby. Najednou je třeba hrát roli otce i matky současně. Na otce je vrženo mnoho povinností a úkolů, které musí zvládnout a mohou vzniknout problémy v absenci ženského vzoru, špatné ekonomické situace apod. Výchova dítěte znamená zvýšení rodinných výdajů na ošacení, stravování a zpravidla i na bydlení. Jsou to náklady na výživu, preventivní a léčebnou péči, vzdělání a výchovu, jak uvádí Tomeš (2011, s. 201) Může převládat názor, že děti z neúplných rodin bývají častěji problémové. Ale ani úplné rodiny nejsou zárukou správného výchovného procesu. Spíše jde o to, že situace v neúplných rodinách je obtížnější, skrývá více nástrah a nebezpečí. (Matějček, 1986, s. 60) Osamělý otec může být příliš pracovně zatížen nebo zaujat jinými osobními problémy a pak by se mohlo stát, že se dítěti bude méně věnovat a že je svým způsobem bude zanedbávat. Má méně příležitostí rozdělit se s někým jiným o svou práci i o své radosti a starosti.

Péče o děti je v současné době velmi diskutované téma, a to jak v českém, tak evropském kontextu. Rodičovství a péče o děti by měly být jednou z hlavních společenských hodnot. (Křížková, 2008, s. 7). Satirová (1994, s. 23) píše, že „výchova v rodině je snad nejnepříjemnější práce na světě.“ Otec může své dítě plnohodnotně vychovávat jak v jeho pokročilejším věku, tak ve věku raném. (Burgessová 2004, s. 28).

„Výchova je proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji.“ (Průcha, Valterová, Mareš, 2008 s. 277) Různá pojetí výchovy byla ovlivněna sociokulturními podmínkami, odlišnými koncepcími pojetí člověka, akcentací jednotlivých stránek výchovného procesu. Účinnost výchovy je závislá na míře interiorizace výchovných vlivů vychovávaným jedincem. Z moderního hlediska je proto výchova především „procesem záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek

³⁹ Pro osamělé otce platí stejná úskalí, kterým jsou vystaveny i osamělé matky. Ovšem míra těchto potenciálních překážek může být u mužů ještě zesílena. (Matoušek, 2003, s. 148)

umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimuluje jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.“ (Průcha, Valterová, Mareš, 2008 s. 278)

Muži by rádi do výchovy svých dětí vložili důslednost, pevnost, vřelost a angažovanost. Dle Biddulpha (2007, s. 91) mají muži lásku, ne však metody. Pak záleží na tom, aby svou lásku dokázali proměnit v čin. Otec se cítí stejně tak jako matka zodpovědný za dítě, musí mu poskytovat péči, dávat lásku, přinášet oběti. (Badinter, 2005, s. 272). Dnešní otcové se horlivě snaží, ba až zoufale touží po tom, aby byli dobrými otci. (Biddulph, 2007, s. 91) Dnes víme, že když to okolnosti vyžadují, umějí se muži starat o dítě zrovna tak dobře jako ženy. Když v sobě otec zmobilizuje ženskost, umí být stejně citlivý, vřelý a kompetentní jako matka. (Badinter, 2005, s. 69-70). „Vychovávat dítě znamená především přijmout ho plně se všemi jeho zvláštnostmi dětského vědění a milovat ho. Výchova je záležitostí srdce a trpělivosti. Každé dítě přišlo na svět se svými vlastními schopnostmi, úkolem rodiče je pozorně dítě doprovázet.“ (Prekop, 2001, s. 19).

Za výchovu dětí jsou sice odpovědny rodiče, nicméně v konkrétním životě přispívá k socializaci chlapců i dívek a k ustavení jejich pohlavní role mnoho jiných faktorů. Vedle dalších blízkých osob (vrstevníků, sourozenců, přátel a známých, dědečků a babiček, učitelů a vychovatelek), nesmíme zapomenout na všudypřítomné hromadné sdělovací prostředky. (Karsten, 2006, s. 69) ⁴⁰

Výchova dětí je zajisté nelehký úkol, a mnohdy se rodičům nedaří vše do takové míry, jak si předsevzali. ⁴¹ Rodiče by přitom měli respektovat jedinečnost dítěte a citlivě ho vést k probouzení všeho dobrého, co v něm je. Dítě by měli rodiče postupně učit sebekontroly a potlačování všech jeho negativních vlastností. Měli by mu být nápomocí v učení mít se rádi, pěstovat v něm sebeúctu a sebejistotu. Slovy i neverbální komunikací pomáhat dítěti vytvářet si pozitivní představu o sobě a o „okolním světě“. Špaňhelová (2010, s. 21) upozorňuje na důležitost komunikace ve vztahu k dítěti. Otec dovede dítěti vysvětlit jiné věci než matka. Dokáže ukázat za pomoci komunikace i svůj postoj k věcem, událostem. I podle role otce si vytváří dítě vzor jako svůj protějšek, pro svého budoucího partnera.

⁴⁰ Kromě rodiče ale výchovu dítěte ovlivňují i další vlivy jako například škola, prarodiče, další příbuzní, kamarádi. (Marová, Matějček, Radvanová, 1977)

⁴¹ Podle Rheinwaldové (1997) je úkolem rodičů především pomáhat dítěti vypěstovat si svou vlastní identitu.

Čas strávený s dítětem je velmi potřebný v každém věku dítěte. Čas, aby dítě otce poznalo, aby s ním mohlo prožít a zažít události, situace, hry. Dítě vnímá jinakost otce, jeho jiný přístup k věcem, jinou rozhodnost, jinou oporu a podporu. Z chování otce si dítě bere příklad pro své chování. Rovněž ochrana ze strany otce má širší rozměr. Dítě ji má vnímat ve vztahu přímo k němu i k celé rodině. Také rozhodnost otce znamená, že přináší dítěti jistotu do jeho vnitřního prožívání. I u otce je důležitá láska ve vztahu k dítěti. Ta je projevoována tak jako u matky – objetím, úsměvem, smíchem spolu s dítětem. (Špaňhelová, 2010, s. 20) Dítě se chová podle rodičovského vzoru, napodobuje osoby stejného pohlaví, syn otce a dcera matku. Není pochyb o tom, že rodiče bývají vzorem chování k opačnému pohlaví. (Matoušek, 2003, s. 55) V případech, kdy otec o své děti pečuje ve větší míře (nebo dokonce zůstává s dítětem na rodičovské dovolené) se setkáváme s kladným posunem ve vztahu otec-dítě. Tento vztah je blízký, otevřený a přátelský. Zajímavostí je, že tradiční otec se více věnuje svému synovi než dceři, přičemž v něm posilují genderové stereotypy. Opakem je aktivní otec, který se ve výchově věnuje stejnou měrou synovi i dceři a tím genderové stereotypy porušuje. (Maříková, 2009, s. 100-101)

Otcovství je základní součástí výchovy synů i dcer. Přesto umění otcovské výchovy téměř vymizelo, tvrdí Biddulph (2007, s. 89-90) a zmiňuje se o tom, že společnost pouze mužů je pro děti krajně nezdravá, ale podobně omezená je i společnost pouze žen a i ten nejsilnější a nejschopnější rodič může jen stěží svému dítěti dát všechno, co je potřeba k výchově lidské bytosti, nemá-li partnera.

4.1 Vztah otce a dcery

Dalo by se říci, že otcové mají velký vliv na formování sebedůvěry svých dcer. Dívky se ve vztahu s otcem učí chování k druhému pohlaví, učí se schopnosti vycházet s muži. Vztah otce s dcerou je poněkud odlišný od vztahu se synem. Pro otce má dcera velký význam. (Preuschoff, 2007, s. 7) V dnešní době mnoho otců chápe, že hrají v životě svých dětí rozhodující roli. (Preuschoff, 2007, s. 142) Pro otce je obtížnější zacházet s dcerou než se synem, její dospívání je může uvést do rozpaků, nevědí, jak by s ní měli nyní jednat, když už není dítě. Mohou se bránit pocitu, že jim dcera připadá atraktivní, takový pocit je pro ně vnitřně nepřijatelný a proto se bližšímu kontaktu raději vyhýbají. „Zachování odstupu lze chápat jako projev sociálně dané tabuizace incestní erotické přitažlivosti“. Chování otců k dospívajícím dcerám může být velmi různorodé, od naprostého odmítání a ignorování jejich ženských projevů až po jejich akcentaci, která se promítne do žárlivosti

na vrstevnické ctitele. Dospívající dívky často mívají pocit, že je otcové nijak neovlivňují, pravděpodobně proto, že jim nevěnují tolik času a pozornosti jako synům (Vágnerová, 2005, s. 356). Lipinská (2009, s. 28-29) uvádí, že otec bývá často nazýván „první láskou“ své dcery. Je tím, kdo má rozhodující vliv na její sebevědomí. Otec učí racionalitě a řešení problémů. Dává dceři možnost poznat, jací muži jsou a jak se k nim chovat. Rovněž i Novák (2009, s. 11-13) zastává názor, že otec je považován za prvního muže v životě dívky. Jeho role je pro dceru velmi důležitá, protože právě on ovlivňuje její vztah k mužům v budoucím životě. Otec se stává hlavně předobrazem volby budoucího partnera dívky.⁴² Pro zdravé fungování vztahu mezi otcem a dcerou je podle Billera (1994, s. 243) vztah otce v životě dcery důležitý tím, že on je tou osobou, která má vliv na to, jak bude dcera ve své dospělosti vycházet s muži.⁴³

Leman (2008, s. 7) uvádí, že otcové nechávají nesmazatelnou stopu v životě svých dcer. Ovlivňují své dcery tak zásadně, že mnohé ženy žijí podle těchto nepsaných zákonů a ani je nenapadne je zpochybňovat. Tyto zákony jsou do nich natolik vtisknuty, že si mnoho žen ani neuvědomuje, že nikdy nepřestanou být tatínkovými dcerkami. Rovněž podle Biddulpha (2007, s. 129) je velmi důležitý blízký vztah otce k dceři, která pak bude schopna dobře vycházet s muži. Podle výše uvedeného autora, kvalita vztahu otec – dcera je klíčová, má-li být žena úspěšná jak ve svých vztazích k mužům, tak i ve svém tvořivém a profesionálním životě.⁴⁴

Když je otec víc zapojen do péče o dítě, dcery vyjadřují relativně méně emocionální zranitelnosti a stávají se více konkurenceschopnými a agresivnějšími ve srovnání s jinými dcerami. (Brody, 1999, s. 197)⁴⁵ Otcové dospívajících dcer také přirozeně cítí určitou žárlivost a potřebu dceru chránit. Jsou-li tyto pocity umírněné, jsou prospěšné. Otec se na druhé straně musí hlídat, aby nežárлил ze sobeckých důvod. Musí počítat s tím, že dcera se jednou

⁴² To potvrzuje i Preuschoff (2007, s. 140), která uvádí, že otec je prvním mužem v životě dívky a hraje velmi důležitou roli. Představuje mužské pohlaví, a tak je vzorem životní role. Dcery budou každého muže, který v jejich životě získá určitý význam, srovnávat se svým otcem.

⁴³ Dcera ve vztahu s otcem má možnost porovnat svoji ženskost s otcovou mužností. Je však nutné, jakým způsobem otec na ženskost své dcery reaguje. To znamená, že pouhá přítomnost otce ještě nezaručuje, že si dcera vytvoří sama k sobě a poté i k mužům zdravý vztah. Důležité je zdůraznit, že se jedná o všechny muže, se kterými se žena v životě potká. Nejde jen o intimní milenecké vztahy, ale i o vztahy s bratrem, přáteli mužského pohlaví a o vztahy v pracovním prostředí, ať se jedná o podřízené či nadřízené.

⁴⁴ Většina takových žen měla otce, kteří měli dostatek osobnostní jistoty, byli vitální a orientovaní na dosažení úspěchu. (Biddulph, 2007, s. 129)

⁴⁵ Otcové mají nezastupitelnou roli při budování sebeúcty a sebevědomí dívek; delikátní roli, která zahrnuje náklonnost bez nároků, zábavu, pevnost a péči a posiluje důvěru a pocit svobody. (Preuschoff, 2007, s. 9)

bude muset sama rozhodnout a odejde za svým vlastním štěstím. (Biddulph, 2007, s. 107)⁴⁶ Oakleyová (2000, s. 53) uvádí, že dívky jsou vedeny k pečovatelskému, odpovědnému a poslušnému chování. Dle Matouška (2003, s. 63) je prokázáno, že otcové zvyšují „ženskost“ svých dcer tím, že je odměňují za jejich ženské projevy (jako je závislost, pasivita a podrobnost).⁴⁷ Otcové poskytují synům i dcerám více tělesných popudů, více s nimi hrají hry, při nichž se pohybují a vzájemně dotýkají. Průzkumy a výzkumy stále znovu dosvědčují, že otcové se vzácněji zabývají primární péčí, jako je krmení, přebalování, mytí apod., přičemž nezáleží na pohlaví dítěte. (Karsten, 2006, s. 50-51)⁴⁸ Vůči dcerám je otcova role podporující pro jejich roli ženy a budoucí vztahy k opačnému pohlaví. (Vágnerová, 2000, s. 174)

Dívka potřebuje rozvíjet vztah se svým otcem. Jednak potřebují porozumět rozdílům v mužské a ženské roli, jednak jí otec pomáhá rozvinout její ženskost. Otec by si měl uvědomit, že dcera potřebuje jeho ocenění. Jedním z hlavních důvodů, proč tak málo žen prožívá ve svých životních vztazích uspokojení, pochopení a spřízněnost je, že jim jejich otcové nedopřáli tyto pocity v raném věku rozvinout. Vztah dívky k otci zásadním způsobem ovlivňuje její sexuální chování v dospělosti, dívky se ve vztahu s otcem učí sociálnímu chování k příslušníkům opačného pohlaví. (Novák, 2009, s. 15-18)

„Právě otec je tím, kdo svou dceru učí akceptovat její ženskou roli, učí ji průzračnosti ve vztahu k mužům a pozitivnímu přístupu k sexualitě. Prostřednictvím otce se dívka učí chránit si své ženství a rozumět chlapcům, jejich postojům, chování a očekáváním. Dcery, které měly – vedle dobrého vztahu s matkou – průzračný citový vztah se svým otcem, jsou ve vztahu k chlapcům víc přirozené, upřímné a jisté si svými ženskými hodnotami. Umí se odvážně postavit mužské necitlivosti nebo i násilí. Pro tato děvčata bude v budoucnu také snazší vyvarovat se majetnictví ve vztahu k vlastním synům“ (Augustyn, 2004, s. 23)

⁴⁹ Podle Corneau (2000, s. 168) je známo, že děti potřebují jak mateřskou, tak otcovskou

⁴⁶ Děti potřebují vzory životních rolí, lidi, kteří jim dají příklad. (Preuschoff, 2007, s. 36)

⁴⁷ Dcery od svých otců potřebují, aby jim poskytli určité specifické věci, a jednu z nich je afirmace, ujištění – pocit, že je otec oceňuje, obdivuje, ale nikdy jim neuškodí ani je nezneužije. Díky němu je dívka schopná rozmlouvat a sdílet vzájemný obdiv s „bezpečným“ mužem. Nedocentelné je realistické pochopení mužských předností i slabých stránek. (Biddulph, 2007, s. 106) Nejen otcové, ale i bratři hrají při výchově dívek významnou roli zkušeností, které dívka získá ze vztahů s mužskými členy rodiny, ji budou doprovázet po celý život. (Preuschoff, s. 16)

⁴⁸ Pro dívku je otec tím, podle kterého si (samozřejmě mnohdy nevědomky a do určité míry) vybírá svého partnera do budoucna, vybírá si otce svých dětí (není to v plném slova znění). Špaňhelová (2010, s. 21)

⁴⁹ Dle Vágnerové (2005, s. 356) „otec ve vztahu k dceři funguje jako model mužské role, komplementární k její rozvíjející se ženské roli. Dívky mohou se svou ženskou identitou experimentovat a ve vztahu s otcem si potvrzovat její hodnotu,

pěči a uvádí, že mužství se buduje z mužských prvků a ženství z prvků ženských. Je proto nezbytné zajistit, aby děti měly dostatečné množství interakcí s typickými představiteli obou pohlaví. Když ale chybí přítomnost matky v rodině, muži mají tendenci zemřelou manželku idealizovat a vzpomínají jen na to dobré, co s ní zažili. Podle Vágnerové (2005, s. 150) chování otců k dcerám zahrnuje, přinejmenším částečně a v nějaké transformované podobě, jejich vztah k partnerce, tj. matce dítěte. Mnohdy do dcery matku projektují a nalézají u ní vlastnosti, které přičítají i matce (ať už jsou pozitivní nebo negativní). Janošová (2008, s. 24) ke vztahu otce a dcery dodává, že tento vztah bývá z počátku ovlivněn společenskými předsudky o incestních tabu a z tohoto důvodu je otec, co se týče vztahu s dcerou spíše zdrženlivý. Později jsou ovšem otcové na své dcery pyšní, i za předpokladu, že více toužili po tom, mít syna. Zajímavý je výrok Nováka (2009, s. 8), který uvádí, že: „Každý muž chce syna, ale touží po dceři.“ „Otec je prvním mužem v životě dcery a dcera je poslední ženou, kterou on dokáže ovlivnit.“

Když dívky ztratí matku, zůstávají dívky ve velmi obtížné situaci. Zatímco malý chlapec ztrácí svou první velkou lásku, dívky ztrácí nejen první velkou lásku, ale i člověka, se kterým se nejvíce identifikuje. (Preuschoff, 2007, s. 146)

4.2 Vztah otce a syna

Následující podkapitola se bude věnovat vztahu otce a syna. Nebude již tak obsáhlá, jako část týkající se vztahu otce a dcery a to z toho důvodu, že některé aspekty otcovské výchovy, které byly zmíněny při výchově dívek, platí i pro výchovu synů. Každý chlapec potřebuje svého otce, potřebuje fungující mužský vzor, model, který mu ukáže, jak se mužský život žije. Rozdíly mezi chlapci a dívkami jdou od dětství ruku v ruce s fyziologickým vývojem. (Oakleyová, 2000, s. 76) Otcové mají značný vliv na utváření osobnosti svého syna.⁵⁰ Jak uvádí Yablonsky (1995, s. 85), když se otci narodí syn, vzniká mezi nimi celoživotní pouto. Vztah otce i syna je ve všech směrech složitý a mimo uspokojení z dobrého vztahu, přináší s sebou také konflikty. Novák (2008, s. 13) tvrdí, že vztah „otec a syn“ bývá považován za psychologicky nejsložitější vztah vůbec. Otec je důležitý hlavně pro syny, je pro ně významným představitelem mužské role. Podle Janošové (2008, s. 24) je vztah

zkoušejí, jaké reakce jejich chování vyvolá. Přítomnost otce, zejména pokud byl jejich vztah po celou dobu dětství citově vřelý a vyrovnaný, pomůže dospívající dívce rozvinout její ženskou individualitu.“

⁵⁰ (Oakleyová, 2000, s. 53) uvádí, že se chlapci povzbuzují k nezávislosti a úspěšnosti.

otce a syna charakteristický tím, že otec se snaží u synů rozvinout hlavně soutěživost, tvořivost, fyzickou zdatnost a samostatnost. Výchova chlapců vyžaduje určitou dobře míněnou bojovnost, aby pochopili, co se od nich žádá. (Biddulph, 2007, s. 102) ⁵¹ Pro syna by měl být otec příkladem, vzorem. Jeho životní postoj, příběh by měl synovi poskytovat vodítko v životě, s nímž se může syn nejen srovnávat, ale které mu poskytuje inspiraci v jeho vlastním životě. Synové vyjadřují relativně větší zranitelnost a stávají se relativně méně konkurenceschopnými a agresivními ve srovnání s jinými syny. (Brody, 1999, s. 197) ⁵² Pro chlapce je důležité, aby poznal a identifikoval se s tím, co otec dělá, nebo naopak si uvědomil, co nechce dělat v budoucnu tak jako on. Až on sám bude partnerem a otcem, jeho táta je tedy v mnoha věcech vodítkem, jak se bude jednou chovat on sám. (Špaňhelová, 2010, s. 21) ⁵³

Chlapec od svého otce přebírá mužské rysy, které se později stávají součástí jeho osobnosti, učí se chovat jako muž (Jungwirthová, 2009, s. 142). Role otce je důležitá zejména ve výchově chlapců. Chlapci se nejčastěji identifikují právě se svými otci, jejichž životní normy interiorizují (Kohoutek, 2001, s. 114) ⁵⁴ „Otcové slouží svým synům jako model mužského chování. Chlapci se s otcem ztotožňují, přejímají jeho názory, způsoby chování i sebeomezení, které se stávají součástí jejich sebepojetí. Na druhé straně se i otec určitým způsobem ztotožňuje se svým synem. Rád by, aby se mu syn co nejvíce podobal a aby splnil jeho ambice. Snaží se mu vtisknout své představy o mužské roli. Vyhraněný postoj bývá nejvýraznější ve vztahu k prvorozenému synovi, ve vztahu k dalším je obvykle mnohem liberálnější.“ (Vágnerová, 2005, s. 150) ⁵⁵ Dobré citové pouto mezi otcem a synem je pro výchovu rozhodující. Ve vlídném a přátelském vztahu se syn nejlépe učí, jak má vypadat

⁵¹ Podle Biddulpha (2007, s. 113) chlapci i děvčata žijící se svými otci si víc váží sami sebe. Mají lepší výsledky ve škole, déle studují, získávají vyšší kvalifikaci a snadněji nacházejí zaměstnání.

⁵² „Vztah otce a syna je jedinečný“, píše Šimková, Kubičková (2006). Domníváme se, že většina mužů si neuvědomuje, do jaké míry ovlivňuje syna svým příkladem, chováním, vzorem, postojem k ženám, na celý život. Přístup otce k synovi by měl být zcela odlišný než přístup k dceři. Otcové ovlivňují svoje děti podle pohlaví ve zcela jiných oblastech. V rodinách tato diferenciací výchovy většinou probíhá. Se syny rodiče komunikují jinak, než s dcerami.

⁵³ Také je velmi důležitá komunikace ve vztahu k dítěti. Otec mu dovede vysvětlit jiné věci než matka. Tímto způsobem dítě vede v životě, ukazuje mu směr, je navigátorem. I podle role otce si vytváří dítě vzor pro svůj protějšek, pro svého budoucího partnera. Pro chlapce je důležité, aby poznal a identifikoval se s tím, co otec dělá, nebo naopak si uvědomil, co nechce dělat v budoucnu tak jako on. Až on sám bude partnerem a otcem. Jeho táta je tedy v mnoha věcech vodítkem, jak se bude jednou chovat on sám. (Špaňhelová, 2010, s. 21)

⁵⁴ Stejně tak i Vágnerová (2000, s. 174) tvrdí, že otec je významným modelem mužské role a v tomto smyslu je nezbytný hlavně pro syny (ale i dcerám poskytuje důležitou zkušenost, sloužící jako model role, která je k jejich vlastní ženské roli komplementární). Otec poskytuje synovi jeden z možných vzorů mužské role, která má různé složky: profesní zaměření, záliby, sporty, obecné způsoby jednání a řešení situací atd. Chlapec se učí na úrovni nápodoby, resp. pomocí identifikace s otcem, ale i v interakci s ním, kdy si určité způsoby chování procvičuje a potvrzuje jejich správnost.

⁵⁵ Když syn nemá v dospívání dobrý vztah ke svému otci a nedostává se mu od něj morální podpory, pak často není schopen poradit si s vlastními špatnými vlastnostmi a negativním působením kamarádů. (Augustyn, 2004, s. 66)

mužské jednání, a čím dál jasněji chápe, co to znamená být pro své děti opravdu dobrým otcem. (Augustyn, 2004, s. 71) ⁵⁶

V prvních letech života je pro chlapce vzorem otec, se kterým se identifikuje. Ukazuje mu, jak muži projevují city, jak se podílejí na domácnosti, kolik času by se mělo věnovat práci atp. Všichni chlapci v mladším školním věku touží promluvit si o důležitých věcech s nějakým mužem, proto mají v tomto období chlapci blíž k otci. To se mění v pubertě, kdy se potřebují vůči otci vymezit a najít svoji vlastní identitu. Přesto některá témata zůstávají výhradně v kompetenci otců. (Peltová, 2000, s. 202-205)

Koncem chlapcova dětství a jeho dospívání nekončí vztah mezi otcem a synem. Pouze dostává novou podobu. Pokud vztah otce a syna byl v předchozích dvou fázích zdravý, mělo by dojít k tomu, že se otec a syn začnou vzájemně respektovat jako dva dospělí samostatní muži a měli by se stát přáteli. Dojít do tohoto bodu nebývá vždy pravidlem. Otcové někdy mají problém s respektováním svých synů jako dospělých a samostatných mužů, nebo mezi nimi nedošlo k uzavření některých konfliktů z období chlapcova dospívání (Yablonsky, 1995, s. 68).

Období dospívání je jak pro chlapce, tak i pro jeho rodiče velmi náročným úsekem v jejich společném životě. Z chlapce se jak po stránce fyzické, tak psychické pomalu stává dospělý muž a mění se i jeho sociální vztahy. Rodiče by to měli plně akceptovat a přizpůsobit své chování těmto změnám. Vztah otce a syna prochází náročnou zkouškou, ale stále platí, že syn velmi potřebuje dobrého otce. Charakteristickým bodem dospívání je citové odpoutání se od rodičů. Syn se začíná stávat nezávislým jedincem, vymaňuje se z citové závislosti na rodičích a více vyhledává vztahy se svými vrstevníky. Přesto stále potřebuje cítit bezpečí a zázemí domova. Nepřestává mít rád své rodiče, mění se jen způsob, jakým jim dává svou lásku najevo a také potřebuje, aby se změnil přístup rodičů k němu (Yablonsky, 1995, s. 76). Burgessová (2004, s. 78) uvádí, že „čím hlubší je vztah otce s dětmi ve věku jedenáct až šestnáct let, tím vyšší je jejich touha po lepším vzdělání a zaměstnání; a čím víc se zajímá o děti sedmi až jedenáctileté, tím menší je pravděpodobnost, že se z nich stanou

⁵⁶ Citové pouto s otcem je pro syna zárukou jeho plné totožnosti jako muže – chlapec v tomto citovém vztahu zjišťuje, kým by jako muž měl být, jak by měl prožívat své mužství, jak by s ním měl zacházet a „co“ by si měl o sobě myslet. Čím hlouběji se chlapec ztotožňuje se svým otcem, tím plněji následuje jeho postoje, chování a také celý způsob reagování. Přebírá rovněž jeho pocity důstojnosti, ale i způsob, jakým se dívá na rodinu, na ženy, na manželství, na lidskou sexualitu, na hodnoty duchovní a náboženské. (Augustyn, 2004, s. 22 – 23)

delikventi. Dokonce ani chlapci, jejichž otcové mají kriminální minulost, nemusí mít v budoucnu podobné potíže, pokud se jim otcové dostatečně věnují.“⁵⁷ Chlapci a dívky získávají chování typické pro své pohlaví tím, že pozorují vzory téhož pohlaví a jejich pohlavně typické chování napodobují a přejímají. (Karsten, 2006, s. 36)⁵⁸ Henslin (2003, s. 18) uvádí, že „nikdo se nemůže dotknout synovy duše tak hluboce jako jeho otec. Nikdo se nemůže dotknout synových citů, utvářet jeho obraz sebe sama nebo pohnout jeho duchem tak jako otec. Přes tuto vrozenou blízkost citové spojení mezi otcem a synem nevzniká automaticky. Musí ho vytvořit otec.“

Dvě přísloví krásně ukazují význam dobrého mužského vzoru pro život každého chlapce: „Přivaž chlapce k správnému muži a skoro nikdy nesejde z cesty.“ „Žádný muž není tak vysoký, jako když se skloní, aby pomohl chlapci.“ (Dobson, 2003, s. 72). Vztah otce a syna je tedy nejen složitý a náročný, ale také potřebný a obohacující.

Na závěr této podkapitoly je potřeba zdůraznit hlavní myšlenku, která by měla z výše napsaného vyznít. Totiž, že chlapec, který má dozrát v zdravého a šťastného muže, potřebuje během svého vývoje pozitivní mužský vzor. A kdo jiný by jím měl být, než právě jeho otec. Blízký vztah otce je ta nejlepší investice, kterou otec může svým synům dát.

⁵⁷ Chlapci napodobují své otce a další mužské vzorky, zatímco děvčata napodobují matky a ostatní ženské vzory. Děti přejímají vzorce chování od obou rodičů. Připodobňují se tedy jak otcům, tak matce. (Karsten, 2006, s. 36-38)

⁵⁸ Otcové i matky podporují orientaci na výkon a soutěživé chování spíše u synů než u dcer, zatímco dcery chválí za čistotu, pořádnost a slušné, mírné vystupování. Vůči dcerám jsou rodiče něžnější, láskyplnější a cituplnější, zatímco u synů očekávají nezávislost a sebekontrolu. Synové bývají také hojněji trestáni. Dcery jsou zas pod silnější kontrolou, a tak jsou více omezovány ve svém počínání a ve svobodě pohybu. Rodiče rozdílně reagují na chování svých dětí podle toho, jsou-li to dívky, nebo chlapci. Prokázali se, že dívky prosí své rodiče o pomoc a podporu podstatně častěji než chlapci a že rodiče sami poskytují pomoc a podporu častěji svým dcerám než synům. (Karsten, 2006, s. 33)

5 MOŽNOSTI PODPORY NEÚPLNÉ RODINY ZE STRANY STÁTU

Česká republika jako stát poskytuje celou řadu sociálních dávek a služeb vytvořených na podporu rodin, jež napomáhají zmírnit či překlenout jejich vzniklou nepříznivou sociální situaci. V této kapitole se budeme zabývat péčí státu o osamělé otce, kteří zůstali na výchovu svých dětí sami, tedy na pomoc státu neúplným rodinám. Otcům, samoživitelům, ale i jiným osobám s nedostačujícími příjmy poskytuje stát určité dávky. Tyto dávky nalezneme v systému zákona o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb. ve znění pozdějších předpisů, pomoci v hmotné nouzi, který je upravován zákonem č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, zákonem č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů a vyhláškou č. 389/2011 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Údaje jsme čerpaly převážně z Ministerstva práce a sociálních věcí, kde jsme našly aktuální informace pro rok 2016. Okrajově se zmíníme i o nefinanční pomoci, jakou může například být pomoc různých organizací apod.

Stát i společnost považují rodinu za přirozenou základní jednotku společnosti, proto má rodina vůči státu právo na ochranu a na podporu k zajištění plného svého rozvoje. (Tomeš, 2011, s. 188) Smrt živitele rodiny mimo psychickou zátěž znamená také výraznou ekonomickou zátěž jak dlouhodobějšího charakteru, tak jednorázovou, spojenou se zvýšenými životními náklady (Koldinská, 2007, s. 117-118). To potvrzuje i Tomeš (2011, s. 208), který uvádí, že úmrtí člena rodiny vždy vyvolává nejen žal pozůstalých, ale také problémy jako pokles životní úrovně rodiny.

Podporou státu se rozumí povinnost státu podle potřeby rodinám poskytovat rodinné dávky (např. daňové úlevy aj.), podporovat bydlení pro rodiny a stimulovat rodiny v jejich úsilí o výchovu dětí i jinými vhodnými prostředky, přiměřenými a relevantními službami. (Tomeš, 2011, s. 199) Dle Tomeše (2011, s. 253-254) je třeba rozhodnout, zda budou podporovány univerzálně všechny rodiny nebo pouze nízkopříjmové na základě sociálního principu. Jsou-li podporovány všechny rodiny, dávka je minimální a tedy pro všechny okruhy rodin podstatně nepodstatná a je nástrojem, který situaci neřeší. Je-li pomoc směřována pouze rodinám nízkopříjmovým, je třeba pečlivě zvážit hranici pomoci. V úvahu je třeba vzít také náklady na administrativu těchto dávek. Situace osamělého rodiče by měla být řešena nástroji sociální pomoci. Domníváme se, že podpora rodiny u nás zatím není prioritou vlády, zákonodárců ani médií. Stát neposkytuje pomoc, která by byla určena výhradně

pro neúplné rodiny, zaměřuje se na rodiny všeobecně a to v rámci rodinné politiky, kdy se snaží vytvářet takové aktivity a opatření, které podporují rodiny. Přikláníme se k názoru Kuchařové (2008, s. 12) s tím, že neúplné rodiny jsou specifickým objektem zájmu rodinné politiky pouze výjimečně, spíše je pro ně příznivý dávkový systém svými principy, především odvozením od životního minima. Dávky poskytované státem rodinám s dětmi, kde životní úroveň výrazně klesá, zůstaly dlouho na stejné úrovni a ani nyní nepředstavují pro rodiny výrazné zlepšení. V takových rodinách ale stoupají nutné investice do výživy a zaopatření dětí, i do jejich vzdělání. Od roku 2012 nedošlo ke změně životního minima. Aktuální výše jsou dány nařízením vlády č. 409/2011 Sb. o zvýšení částek životního minima a existenčního minima, ve znění pozdějších předpisů.

Tomeš (2011, s. 208) považuje za sociální událost ekonomické ohrožení pozůstalých dětí zapříčiněné smrtí živitele rodiny (i jiného člena rodiny), a to jednorázové z důvodu vypravení pohřbu, krátkodobé, spojené s přizpůsobením rodinného rozpočtu po ztrátě příjmu a dlouhodobé spojené s ohrožením sociální existence pozůstalých. Dle Hamplové (2007, s. 115) se dá předpokládat, že neúplné rodiny s dětmi disponují v porovnání s úplnými rodinami s dětmi nižšími příjmy, protože je v domácnosti méně ekonomicky aktivních osob. To se odráží i ve struktuře jejich spotřebních výdajů. Vyšší podíl výdajů na základní životní potřeby redukuje možnosti v ostatních výdajích, zejména ve sféře volnočasových aktivit a možnostech spoření. Pokud by tomu tak nebylo, potvrdilo by to domněnku, že je náš sociální systém k neúplným rodinám příliš šetrný. Podle Tomeše (2011, s. 228) vdovci prožívají péči o nezaopatřené dítě mnohem dramatičtěji než vdovy a mají s tím vyšší náklady, protože si musejí na některé práce (které ženy zvládaly), najímat služby.

Úmrtí člena rodiny, zejména živitele, obvykle znamená hluboký zásah do způsobu jejího života. Otec samoživitel se musí přizpůsobit novým životním podmínkám, musí přistoupit k různým změnám a úpravám, což bývá převážně spojeno s mimořádnými finančními náklady. Pro většinu neúplných rodin je nemožné či mimořádně obtížné vypořádat se s touto svízelnou ekonomickou situací vlastními silami. (Tomeš, 2011, s. 223) Stát nabízí rodinám přímou finanční podporu (sociální dávky, důchody) a nepřímou finanční podporu (daňová zvýhodnění).

5.1 Přímá finanční podpora

I když jeden rodič nemůže plně nahradit dítěti péči obou rodičů, neznamená to, že na „láskyplnou péči“ má monopol úplná rodina. Rodiny osamocených rodičů potřebují větší pod-

poru při plnění svých rodičovských povinností. Tato podpora se uskutečňuje ve dvou rovinách, v rovině finanční, což je oblast sociální politiky a nefinanční, což je sféra sociálních služeb. (Kodymová, Koláčková, 2010, s. 47-48) Do oblasti přímé finanční podpory zahrnujeme státní sociální podporu, hmotnou nouzi, nemocenské pojištění a důchodové pojištění, které zahrnuje sirotčí, vdovské a vdovecké důchody.

Matoušek (2003, s. 49) uvádí, že míra státní podpory rodiny je v jednotlivých evropských zemích určována aktuálním poměrem politických sil a také tradicí. **Systém dávek státní sociální podpory** je upraven zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Pojem státní sociální podpory označuje dávky, poskytované osobám (rodinným příslušníkům) ve společensky uznaných sociálních situacích, kdy stát skrze jejich vyplácení z části přebírá spoluzodpovědnost za vzniklou sociální situaci. Sociální dávky jsou obecně poskytovány jednotlivcům či rodinám s nižšími příjmy (s určitými výjimkami) a za zákonem stanovených podmínek. Při poskytování těchto dávek se nezohledňuje majetek, ale pouze příjmy osoby či rodiny, a to pouze u některých dávek. Vyplácí je krajské pobočky Úřadu práce ČR.⁵⁹ V rámci tohoto systému jsou poskytovány dávky: příspěvek na dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení, porodné a pohřebné.

Systém pomoci v hmotné nouzi upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů a další právní předpisy, zejména zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů a vyhláška č. 389/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi. Je formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb, za předpokladu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá. Je jedním z opatření, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení. Dávkami, kterými se řeší pomoc v hmotné nouzi, jsou příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. (MPSV, 2016)

⁵⁹ Na úřad práce jsme se obrátili s dotazem o poskytnutí informací, kolik mužů-vdovců má dítě (děti) ve své péči a pobírá dávky ze systému státní sociální podpory. Dne 15. září 2015 prostřednictvím písemné elektronické komunikace nám bylo Ing. Pavlem Pindákem, vedoucím oddělení nepojistných sociálních dávek sděleno, že požadovaná data nejsou schopni vyfiltrovat. S doporučením jsme se obrátili na MPSV, kde nám bylo sděleno, že informační systému úřadu práce neumožňuje vytvořit tento přehled.

Dávky mohou být rodinám poskytovány také v rámci **systemu nemocenského pojištění**, které je upraveno zákonem č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Z nemocenského pojištění jsou pro rodinu důležité dávky peněžité pomoci v mateřství, ošetřovné a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. Sociální systém zohledňuje osamělého rodiče při podpoře ošetření člena rodiny, kdy v úplné rodině podpůrná doba u ošetřovného činí nejdéle 9 kalendářních dnů, osamělý rodič má možnost ošetřovat dítě mladší 16 let, které neukončilo povinnou školní docházku až 16 kalendářních dní. (MPSV, 2016)

Tomeš (2011, s. 224) uvádí, že ohrožení ekonomické funkce rodiny může vést až k jejímu rozpadu. Téměř ve všech vyspělých zemích je úmrtí člena rodiny tradičně považováno za důležitou sociální událost, která zakládá nárok nejbližších pozůstalých na hmotné zabezpečení, tj. především na důchod vdovský, vdovecký a sirotčí. Základním účelem těchto dávek je zabezpečit přiměřenou životní úroveň pozůstalým po úmrtí člena rodiny. Pro tyto dávky je charakteristické, že nárok na něj je zpravidla odvozen z důchodového nároku zemřelého. **Základní důchodové pojištění** tvoří spolu s nemocenským pojištěním součást sociálního zabezpečení v užším slova smyslu. Ze základního důchodového pojištění se poskytují starobní důchody (včetně tzv. předčasného starobního důchodu), invalidní, vdovský a vdovecký, sirotčí. (MPSV, 2016)

Ochrana dětí při zániku rodiny je nejstarší funkcí v systému sociální ochrany. Rodina je nucena v tomto období přistoupit k mnoha změnám a přizpůsobit se novým životním podmínkám. Mnoho rodin nedokáže tuto situaci řešit vlastními silami, proto je situace ošetřena výplatou pozůstalostních důchodů. K sociálním událostem, v našem případě úmrtí partnerky, jsou zdrojem určitého příjmu pozůstalostní důchody ve formě vdoveckého důchodu a sirotčího důchodu, proto si je vymežíme. Tyto důchody jsou upraveny zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Dle Šťastné (2009, s. 13) se jedná o neopomenutelné sociální dávky, které jsou součástí systému sociálního zabezpečení, a které jsou limitované splněním podmínek. Důchody plní funkci zabezpečovací i nahrazovací, neboť jsou zdrojem zabezpečení pozůstalých a také nahrazují příjmy odváděné do systému, které rodině za života pojištěnce ušly. (Koldinská, 2007, s. 117-118)

Vdovecký důchod v řadě zemí neexistoval nebo byl po několika letech existence jako neopodstatněná dávka zrušen. V řadě zemí byl zaveden, resp. znovuzaveden vdovecký důchod, jehož účelem je pomoci rodině řešit nepříznivou finanční situaci po úmrtí manželky. Poskytování vdoveckého důchodu je zpravidla vázáno na přítomnost závislého dítěte

v rodině a je tak nejdůležitější dávkou pro pozůstalé. Tomeš (2011, s. 224) Podmínky nároku na vdovecký důchod najdeme v § 49 až § 50 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Vdovec má nárok na vdovecký důchod po zemřelé manželce, která byla poživatelkou starobního nebo invalidního důchodu, nebo splnila ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod anebo zemřela následkem pracovního úrazu (nemoci z povolání). Vdovecký důchod náleží po dobu jednoho roku od smrti manželky. Po uplynutí této doby má vdovec nárok na vdovecký důchod, jestliže:

- pečuje o nezaopatřené dítě,
- pečuje o dítě, které je závislé na péči jiné osoby ve stupni II až IV,
- pečuje o svého rodiče nebo rodiče zemřelé manželky, která s ním žije v domácnosti a je závislý na péči jiné osoby ve stupni II až IV,
- je invalidní ve třetím stupni,
- dosáhl alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk pro ženu stejného data narození nebo důchodového věku, je-li důchodový věk nižší. (MPSV, 2016) ⁶⁰

Bližší informace můžeme získat na České správě sociálního zabezpečení. ⁶¹

Sirotčí důchod je upraven v § 52–53 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Nárok na sirotčí důchod má pouze nezaopatřené dítě, jemuž zemřel rodič (příp. osvojitel nebo osoba), která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů, a dítě na ni bylo v době její smrti odkázáno výživou, kterou nemohli ze závažných důchodů zajistit jeho rodiče, jestliže rodič (osvojitel) byli poživateli starobního nebo invalidního důchodu nebo ke dni smrti splnili podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod anebo zemřeli následkem pracovního úrazu (nemoci z povolání). Oboustranně osiřelé dítě má nárok na sirotčí důchod po každém ze zemřelých rodičů. ⁶² Pro detailní získání informací slouží platné znění

⁶⁰ Nárok na vdovecký důchod vznikne znovu, jestliže se splní některá z uvedených podmínek do dvou roků po zániku dřívějšího nároku na vdovecký důchod. Výše vdoveckého důchodu je upravena v § 51 zákona o důchodovém pojištění.

⁶¹ Prostřednictvím písemné elektronické komunikace ze dne 16. září 2015 jsme se obrátili na Českou správu sociálního zabezpečení s dotazy, „kolik mužů pobírá vdovecký důchod a přitom má v péči dítě“ a „kolik dětí pobírá sirotčí důchod a je v péči otce“, na které nám odpověděl pan Mgr. Tomáš Mik, oddělení statistiky a controllingu, že nemají k dispozici žádné podklady.

⁶² Výše důchodu se skládá ze dvou složek, a to ze základní výměry a z procentní výměry. Výše základní výměry sirotčího důchodu činí 2.440,- Kč měsíčně. Výše procentní výměry sirotčího důchodu činí 40 % procentní výměry důchodu, na který měl nebo měl nárok zemřelý v době smrti.

zákona č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. (MPSV, 2016)

5.2 Nepřímá finanční podpora

Nepřímá finanční podpora rodin zahrnuje **daňová zvýhodnění** na manžela či manželku a na nezaopatřené dítě. Poskytuje se formou slevy na dani, formou daňového bonusu, popřípadě kombinací obou forem. Tyto úlevy platí obecně, nejsou zaměřeny pouze na otce – samoživitele. Toto opatření je upraveno v § 35c, zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, dle kterého má poplatník daně z příjmů fyzických osob nárok na daňové zvýhodnění na vyživované dítě, které s ním sdílí společně hospodařící domácnost. Jedná se o nezletilé dítě nebo dítě zletilé, ale nezaopatřené do věku 26 let, které se připravuje na budoucí povolání (s výjimkou, kdy toto nelze vzhledem k nemoci, úrazu či dlouhodobě nepříznivému zdravotnímu stavu). Vyslovujeme stejný názor jako Matoušek (2003, s. 50-51) a to, že daňové úlevy poskytované rodičům, které pečují o děti, není možné považovat za dostatečné. První daňovou úlevou je sleva na poplatníka. V roce 2016 činí tato částka 24.840,- Kč měsíčně. Sleva je uplatňována v roční výši a není závislá na počtu odpracovaných měsíců v roce. Aby mohla být uplatněna, musí mít poplatník alespoň nějaký příjem ze závislé činnosti. Druhou daňovou úlevou je využití slevy na dítě. V roce 2016 je sleva na první vyživované dítě 13.404,- Kč ročně, na druhé dítě činí sleva 15.804,- Kč a na třetí a každé další dítě 17.004,- Kč. Podmínky pro uplatnění daňového zvýhodnění jsou:

- dítě žije ve společné domácnosti s osobou, která úlevu uplatňuje,
- dítě je nezletilé nebo maximálně do věku 26 let, které se soustavně připravuje na budoucí zaměstnání nebo se díky zdravotním potížím nemůže připravovat na budoucí povolání. (MFCR, 2016)

Další podmínkou je mít příjem alespoň ve výši šestinásobku minimální mzdy za rok.

Sociální služby (poskytované ve prospěch rodin jejich členů) mají nejen pomoci osamocným rodičům překonat mimořádně náročnou nebo krizovou situaci, kterou nemohou nebo neumějí vyřešit, ale především ochránit nezletilé dítě. (Matoušek, Koláčková, Kodymová, str. 47-48) Souhlasíme s tvrzením Tomeše (2011, s. 22), že činnost státu ve prospěch osamělého rodiče v oblasti sociálních služeb není systematická. Sociální služby plní nezastupitelnou úlohu v prevenci sociálního vyloučení. Rodiny jsou podporovány i formou různých sociálních služeb, které nabízí stát nebo neziskové organizace. Sociální služby

se zaměřují na pomoc a podporu rodin, jsou tedy určeny i pro osamělé rodiče v nepříznivých sociálních situacích, které nejsou schopni řešit sami. Podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů sem patří sociální poradenství (základní a odborné), služby sociální péče (např. osobní asistence, pečovatelská služba, denní stacionáře), a služby sociální prevence (např. raná péče, azylové domy, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi). Sociální služby se poskytují jako služby pobytové (jsou spojené s ubytováním v zařízení sociálních služeb), ambulantní (za těmito službami osoba dochází nebo je doprovázena do zařízení sociálních služeb) nebo terénní (jsou poskytovány v přirozeném sociálním prostředí). Podle potřeb a své sociální situace, může osamělý otec – vdovec využít sociálních, zdravotních i psychologických služeb. Při specifických problémech může otec-vdovec vyhledat i další poradny či zařízení (např. při výchovných problémech svých dětí apod.).

Z dalších aktivit na podporu rodiny lze uvést volnočasové a vzdělávací aktivity pro děti, zařízení péče o děti, centra pro rodinu, mateřská centra, hlídání dětí, služby pro domácnosti a další. V současnosti se také objevuje nový způsob práce s rodinou, a to sanace rodiny. Cílem je zachovat rodinu a ozdravět rodinné prostředí. Jedná se o soubor opatření širokého spektra, obsahující sociálně právní ochranu, sociální služby a další sociální programy a opatření, které jsou ukládány rodičům. (Gulová, 2011, s. 60)

Neúplným rodinám pomáhají také církevní a neziskové organizace, zejména v oblasti poradenství a sociálních služeb. Jejich role je nezastupitelná v systému sociální pomoci. Financování nestátních organizací je však nejisté. Každoročně žádají o příspěvky ze státního rozpočtu, které mohou a nemusí dostat. Je pro ně tedy problém plánovat svou činnost. (Matoušek, 2003, s. 50-51).

Pro osamělé rodiče existují i nestátní organizace, které organizují víkendová setkání a různé integrační programy. Zde mají rodiče možnost podělit se o svá trápení, konzultovat problémy. Programy jsou vytvářeny pro jejich podporu a zároveň jako prevence před sociální izolací samoživitelů. Osamělí otcové mohou vyhledat odborné poradenství či pomoc například na internetových stránkách *Asociace neúplných rodin*, na stránkách *Centrum pro rodinný život Olomouc*, kde jsou různé programy pro ovdovělé a mohou se zúčastnit pouti vdov a vdovců nebo využít duchovně rekreační pobyt pro ovdovělé. Užitečné rady mohou také získat na informačním portálu pro nemocné, pečující a pozůstalé, (www.umirani.cz). Pomoc mohou také vyhledat u společnosti pro zdravé rodičovství (www.aperio.cz). *Asociace manželských a rodinných poradců ČR, o. s.* (dále AMRP) nabízí psychologickou po-

moc osobám osamělým, občanům v životních krizích apod.⁶³ Vyskytuje se celá řada dalších organizací, asociací, institucí, spolků apod., zabývající se danou problematikou, kam se mohou osamělí rodiče obrátit, ale pro účely naší práce uvádíme jen část služeb, které mohou osamělí otcové-vdovci využít.

V této kapitole jsme se zabývali možnostmi zlepšení finanční situace osamělých otců – vdovců. Tyto sociální dávky a daňové zvýhodnění jsou stanovené zákonem a využít je může po splnění určitých podmínek každá osoba. Český stát na neúplné rodiny nezapomíná, přesto se na ně příliš nespécializuje a rozhodně jim nenabízí velké množství užitečných dávek nebo výhod. Pomoc společnosti, státu či zaměstnavatelů není stále na takové úrovni, aby se neúplným rodinám a rodičům samoživitelů dařilo žít v určité ekonomické a sociální normě. Nepříznivá ekonomická situace působí na kvalitu života neúplné rodiny včetně bydlení, zdravotní péče, vzdělávání dětí apod.

⁶³ AMRP vznikla v květnu 1990 jako profesní sdružení psychologů, sociálních pracovníků a dalších odborníků. Členové asociace poskytují psychologické, psychosociální a sociálně právní poradenství těm, kteří se nacházejí v náročném životním období.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 DESIGN VÝZKUMU

V první části práce jsme vymezili teoretickou oblast vybraného tématu. V následující praktické části se již věnujeme samotnému výzkumu. Vymezíme výzkumný problém, popíšeme výzkumný cíl práce, vymezíme hlavní výzkumnou otázku a dílčí výzkumné otázky. Zmíníme výzkumnou metodu, stanovíme cílovou populaci, výběr výzkumného vzorku a vymezíme místní a časový rámec výzkumu. Uvedeme konceptualizaci dané problematiky, techniku a nástroj sběru dat, který jsme pro tento výzkum použili. Rovněž považujeme za vhodné upřesnit etiku výzkumu a vykalkulovat náklady výzkumu. Dále zahrneme průběh vlastního zkoumání a metodologickou část zakončíme charakteristikou respondentů. Ve druhé, empirické části, této bakalářské práce se zaměříme na samotné výzkumné šetření. Cílem etapy zpracování dat je přehledně získaná data uspořádat a dát jim dostatečnou kvalitu, abychom mohli přejít k analýze dat. Analýza dat nám pomáhá formulovat obecné poznatky společně s definovanými cíli výzkumného šetření. Dalším krokem bude vyhodnocení a interpretace dat. V této fázi budeme prezentovat získané výsledky a odpovíme na předem stanovené otázky výzkumu.

Postupovali jsme podle odborné publikace „Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace“ (Hendl, 2005). Praktická část je dále provázena publikací od Strauss – Corbinová „Základy kvalitativního výzkumu“ z roku 1999. V určitých oblastech jsme čerpali od Švaříček, Šedřová (2007) z publikace nazvané „Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách“. Přínosná nám byla publikace Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu od Miovského (2006).

6.1 Výzkumný problém

V této práci se zabýváme velmi citlivým tématem současné společnosti, kterým bezesporu je řešení složitých životních situací osamělých otců (vdovců). Tato problematika se stala důsledkem zvýšeného počtu neúplných rodin, a podobná témata jsou velmi významná jak pro oblast sociální pedagogiky, tak i pro další pedagogické disciplíny. Dle Švaříčka a Šedřové (2007, s. 64) formulování výzkumného problému znamená jasně pojmenovat, čemu se bude výzkum věnovat. Výzkum je zaměřen na neúplnou rodinu osamělého rodiče a výzkumným problémem je životní situace osamělého otce-vdovce, který zůstal na výchovu svých nezletilých dětí sám. Podobné již realizované výzkumy na toto téma nenalzáme, jedná se o poměrně neprobádanou oblast, proto jsme se danou oblastí rozhodli zabývat a otevřít prostor této problematice také v sociální pedagogice.

6.2 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je **zjistit, porozumět a analyzovat, jak vnímají a hodnotí svou životní situaci v neúplné rodině osamělí otcové (vdovci), kteří zůstali na výchovu svých nezletilých dětí sami.**

Protože je tento cíl rozsáhlý, vytvořili jsme si oblasti, které se opírají o teoretickou část práce.

Jako **dílčí cíle** jsme si zadali:

- popsat, jak osamělí otcové (vdovci) zvládají své životní role po úmrtí manželky,
- popsat, jak osamělí otcové (vdovci) zvládají výchovu a péči o dítě,
- popsat, jak osamělí otcové (vdovci) vnímají svou finanční situaci a pomoc od svého okolí a státu,
- popsat, jak osamělí otcové (vdovci) vnímají svou životní situaci v otázce sociálních kontaktů,
- popsat, jak osamělí otcové (vdovci) vnímají svou životní situaci při sladění rodičovské a profesní role.

Jsme si vědomi toho, že náš vzorek nemůže prezentovat celou populaci osamělých otců vdovců, neboť nese určitá specifika.⁶⁴

6.3 Výzkumné otázky

V souvislosti s tímto cílem jsme si pro náš výzkum zvolili hlavní výzkumnou otázku, která zní: „**Jak osamělí otcové (vdovci) vnímají svou životní situaci?**“ Na tuto výzkumnou otázku odpovíme pomocí osobních výpovědí otců (vdovců). Vzhledem k našemu teoretickému vymezení konceptu životní situace, jsme hlavní výzkumnou otázku dále rozčlenili na dílčí výzkumné otázky:

- Jak osamělí otcové (vdovci) zvládají svou roli v rodině osamělého rodiče (otce) po úmrtí manželky?
- Jak osamělí otcové (vdovci) vnímají svou životní situaci v otázce výchovy dětí?

⁶⁴ Jedná se o muže, kteří zůstali na výchovu svých nezletilých dětí sami. To však neznamená, že se nám podaří podat ucelené jednotné závěry, které by se týkaly škály osamělých otců (vdovců). Uvědomujeme si, že závěry tohoto výzkumu se budou týkat pouze našeho vybraného vzorku.

- Jak je vnímána finanční situace neúplné rodiny z pohledu osamělého otce (vdovce)?
- Jak osamělí otcové (vdovci) vnímají svou životní situaci v otázce sociálních kontaktů?
- Jak osamělí otcové (vdovci) vnímají svou životní situaci při sladění rodičovské a profesní role?

6.4 Metoda výzkumu

Pro výzkum problematiky osamělých otců (vdovců) jsme zvolili kvalitativní strategii výzkumu,⁶⁵ kterou Strauss a Corbinová (1999, s. 11) vymezují následovně: „Kvalitativní metody se užívají k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme. Mohou být také použity k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme. V neposlední řadě mohou kvalitativní metody pomoci získat o jevu detailní informace, které se kvantitativními metodami obtížně zachycují.“

Jelikož usilujeme o získání informací týkajících se subjektivního názoru konkrétních osob na dané téma, rozhodli jsme se s ohledem na cíl naší práce získat potřebné informace prostřednictvím právě tohoto typu výzkumu. Kvalitativně orientovaný výzkum poskytuje informace o širších souvislostech s ostatními jevy a v tomto případě nám umožňuje osobní kontakt s respondenty, což nám zprostředkuje hlubší vhled do zkoumané problematiky a porozumění zkoumaných skutečností. Umožní nám nahlížet na tuto problematiku v přirozeném prostředí, ve kterém se daný jev odehrává. Zvolený přístup je tedy v souladu s naším výzkumným záměrem poznat a porozumět životní situaci osamělých otců-vdovců.

⁶⁶ Podle Hendla (2005, s. 52) kvalitativní výzkum si klade hlavní úkol: „Objasnit, jak si lidé v daném prostředí a situaci dobírají pochopení toho, co se děje, proč jednájí určitým způsobem a jak organizují své všednodenní aktivity a interakce.“ Data jsou induktivně analyzována a interpretována.⁶⁷

⁶⁵ Prostřednictvím této metody se seznamujeme s novými lidmi a pracujeme přímo v terénu. (Hendl, 2005, s. 50)

⁶⁶ „Kvalitativní výzkum se provádí pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terénem nebo situací jedince či skupiny jedinců.“ (Hendl, 2005, s. 51)

⁶⁷ Za nevýhodu kvalitativního výzkumu lze snad považovat poměrně velkou časovou náročnost, se kterou se v jeho průběhu potýkáme. Jedná se o sběr dat, samotnou transkripci rozhovorů, která zabere až několik hodin a jejich následnou analýzu. Dále také fakt, že výsledky výzkumu mohou být ovlivněny výzkumníkem (osobní zaujetí výzkumníka danou problematikou), proto jsme se snažili o co možná nejmenší zkreslení dat. Jelikož se jedná o zjišťování subjektivních názorů a postojů vybraných respondentů, nelze zjištěné poznatky příliš zobecnit. (Hendl, 2005, s. 52)

Metoda kvantitativního výzkumu by nebyla vhodná, protože by nám nebylo umožněno získat výše uvedené prostředky k pochopení životní situace osamělého otce (vdovce), který zůstal na výchovu svých nezletilých dětí sám. Kvalitativní výzkum zachytí emoce a pocity dotazovaných otců (vdovců), kteří zůstali na výchovu svých nezletilých dětí sami. Umožní nám popsat, vysvětlit, porozumět zkoumanému problému a získat podrobné informace od osamělých otců-vdovců, kteří otevřeně hovoří o své situaci, a my tím získáme ucelené a pravdivé odpovědi na témata, která potřebujeme. Takto pronikneme do problematiky přes všeobecné veřejné mínění o této záležitosti a můžeme tak tímto výzkumem najít skutečné úskalí osamělých otců (vdovců), kteří zůstali na výchovu svých nezletilých dětí sami.

6.5 Metoda sběru dat

Za výzkumnou metodu sběru dat jsme zvolili podle Švaříčka a Šedřové (2007, s. 160) **hloubkový polostrukturovaný rozhovor**, kterým docílíme konkrétních a komplexních informací o dané problematice. Rovněž i Strauss a Corbinová (1999, s. 12) u kvalitativního výzkumu doporučují rozhovor a pozorování. Miovský (2006, s. 159) uvádí, že je nejrozšířenější metodou interview, protože dokáže řešit mnoho nevýhod nestrukturovaného a plně strukturovaného rozhovoru.

Metoda polostrukturovaného rozhovoru je nejfrekventovanější a je velmi cenná, neboť nám umožnila přímý kontakt s respondenty, kdy jsme v průběhu mohli zachytit neverbální signály, názory, postoje, dojmy, přání respondenta a předcházet případným nedorozuměním v oblasti pokládání otázek. Rozhovor poskytuje zpětnou vazbu, dává výzkumníkovi možnost aktivně si ověřit získané informace.

Základem pro realizaci rozhovorů bylo sestavení otázek, díky nimž jsme získali data, která nám umožnila zkoumat jádro problému. V průběhu rozhovorů pořadí otázek nebylo pevně dodrženo, ale byly využívány podle situace a vývoje rozhovorů s respondenty. Mohli jsme pružněji reagovat na jednotlivé odpovědi respondenta, klást nové a doplňující otázky.⁶⁸ Důvodem výběru této metody byl záměr umožnit respondentům široký prostor pro jejich odpovědi. Mohli jsme si ověřit, že respondent odpověď správně pochopil a interpretoval. Otázky v kvalitativním výzkumu by měly být skutečně jasné, neutrální a především ote-

⁶⁸ Doplňující otázky umožní proniknout více do hloubky dané problematiky a mohou být při následném zpracování dat velmi užitečné z hlediska pochopení celého kontextu odpovědí.

vřené. Měly by být kladeny tak, aby nedocházelo k vnucování odpovědi její formulací. To, že jsou otázky otevřené, dává výzkumníkovi možnost zvolit při odpovědi jakýkoliv směr a jakoukoliv volbu slov.⁶⁹ Pomocí rozhovoru jsme zjistili osobní životní situaci jednotlivých otců vdovců, jejich prožívání, osobní charakteristiky, schopnosti a představy. Takto jsme získali od devíti respondentů informace, které jsou důležité pro náš vlastní výzkum. Rozhovor neboli interview vyžaduje dovednost, koncentraci, citlivost, interpersonální porozumění a disciplínu.

6.6 Konceptualizace

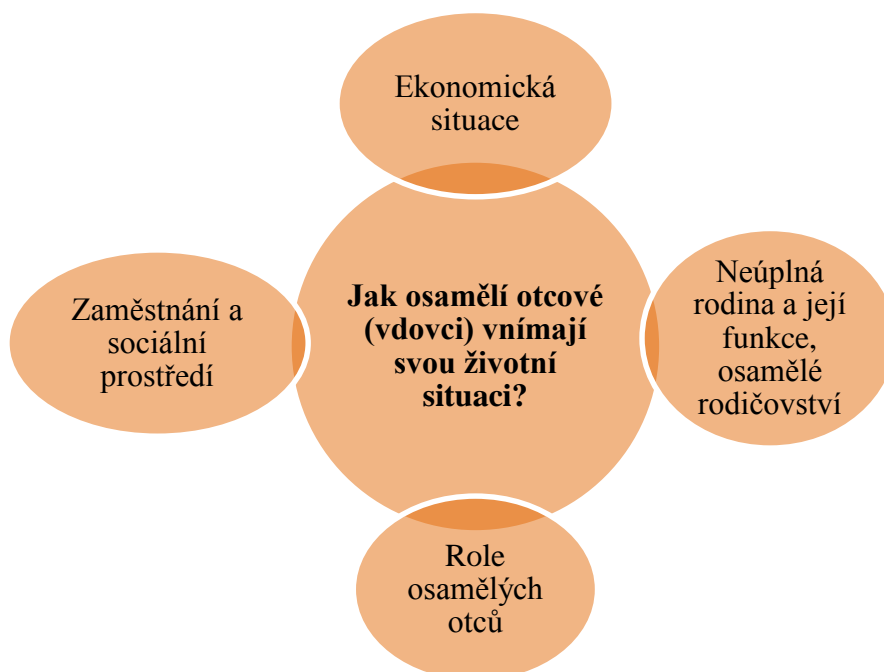
Konceptualizace je interpretativní postup, při kterém se k popisovanému jevu vytváří určitý základní výklad, který umožňuje jeho kvalitnější a hlubší uchopení (Miovský, 2006, s. 228). Koncepty (teoretické pojmy) jsou základní jednotky analýzy, protože teorie se navrhuje pomocí konceptualizace dat. Při popisu konceptuální struktury se dává přednost grafickému znázornění před slovním. Nakreslené schéma určuje, kdo a co se bude zkoumat.

6.6.1 Popis konceptuální struktury

Abychom mohli odpovědět na výzkumnou otázku, znázornili jsme graficky konceptualizaci, ve které se snažíme zachytit aspekty životní situace a porozumět tomu, jak osamělí otcové-vdovci vnímají (z jejich pohledu) svůj současný život v různých dimenzích. Pro zpracování kvalitativního výzkumu jsme zvolili tyto témata (oblasti): Prvním okruhem konceptualizace je **neúplná rodina spojená s osamělým rodičovstvím**. Do této oblasti jsme zahrnuli osobnost partnerů. Zařadili jsme zde otázky týkající se věku, vzdělání, dětí a důvodů osamělého rodičovství. Dále jsme se zaměřili na **funkce neúplné rodiny**. Zjišťujeme schopnost péče o děti a domácnost, (nový) partnerský vztah, volný čas, vztah otce k dětem. Druhý okruh je zaměřen na **role osamělých otců**, tedy na zvládání rodičovských rolí. Do konceptuálního schématu jsme zařadili i oblast **ekonomické situace**, kde nás zajímá, jak osamělí otcové vnímají finanční soběstačnost a podporu státu neúplným rodinám. Poslední trs konceptualizace nese název **zaměstnání a sociální prostředí**. Zaměřujeme se na postoje okolí, sociální vztahy a jak otcové vnímají přístup zaměstnavatelů.

⁶⁹ Je na každém výzkumníkovi, aby pokládané otázky byly jasné a srozumitelné.

Pro lepší představu, uvádíme grafické znázornění konceptuální struktury.

Obrázek 2 (Zdroj: vlastní)

Vnímání: neboli percepce lze definovat jako „organizaci a interpretaci sensorických informací. Je to proces, jehož výsledkem jsou vjemy, které se mnohdy značně liší od neúplných údajů zaznamenaných našimi smysly. Tok sensorických informací putuje do mozku, který je dále třídí a zpracovává. Jejich konečná interpretace a pochopení významu probíhá v lidském vědomí. Podstatou percepce je odhalování smysluplných celků v chaotických sensorických informacích, které probíhá v lidské mysli“. (Plháková, 2004, s. 129) Na **pojmu vnímání** zde bude nahlíženo jako na duševní proces zprostředkovaný jazykem (rozhovorem s otcí-vdovci). Psychologie definuje vnímání jako konstruktivní mentální děj, který je velmi ovlivněn předchozími zkušenostmi (učení) a dalšími kognitivními procesy, včetně myšlení.

Otec: neboli táta, je mužský rodič dítěte.

Vdovec: je muž, kterému zemřela manželka.

Životní situace: Kraus (2008, s. 140) ji definuje jako komplex nahodilých činností a podnětů (jevů, osob, vztahů mezi nimi), vyskytujících (odehrávajících) se v určitém místě a v určitém čase.

6.7 Výzkumný soubor

K výběru základního výzkumného souboru jsme zvolili záměrný výběr. Konkrétně se jednalo o účelový výběr, který je dle Miovského (2006, s. 135) „zřejmě vůbec nejrozšířenější metodou výběru, s jakou se při aplikaci kvalitativního výzkumu setkáváme“. O výběru jistého prvku nerozhoduje náhoda, ale buď úsudek výzkumníka, nebo úsudek zkoumané osoby (Chráška, 2007, s. 22)

Vzhledem k tématu práce nebyl výběr respondentů náhodný. Základním výzkumným souborem byli lidé, konkrétně jen osamělí muži (otcové). Vybírali jsme podle určitých kritérií, aby byla důvěryhodnost výzkumu co nejvyšší (Švaříček a Šedřová, 2007). Kritériem výzkumu bylo dobrovolné zapojení se do výzkumu, dále to, aby se jednalo o osamělého biologického otce, který ovdověl a zůstal na výchovu svých nezletilých dětí sám a po dobu minimálně půl roku pečoval o nejméně jedno nezletilé dítě a jednalo se tedy o neúplnou rodinu. Za neúplnou rodinu považujeme jednoho rodiče s dítětem, kdy druhý rodič není trvale přítomen. V našem případě tedy není přítomna matka a neúplnou rodinu tvoří otec s dítětem. Zaměřili jsme se však pouze na neúplné rodiny, které vznikly úmrtím manželky, aby výzkumný vzorek nebyl příliš široký a také proto, že jsme chtěli zjistit, jak se ovdovění promítne v rodině. Dobu od smrti manželky jsme nijak neohraničovali, pohybovala se od 2 do 17 let. Domníváme se totiž, že i tak dlouhá doba od smrti partnerky, může mít vliv na životní situaci otce-vdovce a může nám poskytnout zásadní informace, neboť díky rozhovoru lze sledovat, jak respondenti s odstupem sami vnímají svou životní situaci. Oslovili jsme pouze ty, kteří splňovali výše uvedená kritéria a byli ochotni se do výzkumu zapojit. (Miovský, 2006, s. 284) Získat kontakty na respondenty, ochotné zapojit se do výzkumu nebylo snadné, což je docela pochopitelné, protože se jedná o určitý zásah do soukromí rodiny a hlavně o neobvyklost, že muž zůstane sám a pečuje o dítě. Dva respondenti se o výzkumu dozvěděli díky uveřejněné výzvě o hledání osamělých otců-vdovců pro potřebu bakalářské práce v regionálních novinách Týdeník Kroměřížska a sami se aktivně přihlásili. Dalších sedm respondentů prostřednictvím přátel.

Původním záměrem bylo získat deset respondentů, což se nám podařilo. Výzkumný soubor byl tedy sestaven z deseti respondentů, z čehož jeden vdovec rozhovor odmítl. Jako důvod uvedl, že o tématu nechce hovořit, je to pro něj stále citlivé a bolestivé téma a „nemá na to“, aby o své životní situaci otevřeně hovořil. Z tohoto důvodu jsme muže (vdovce) vyřadili z výzkumu, neboť nesplňoval kritérium dobrovolnosti zapojit se do výzkumu. Vý-

sledný počet respondentů byl nakonec devět osamělých otců-vdovců, kteří souhlasili s poskytnutím rozhovoru. Jelikož tématem práce jsou osamělí otcové-vdovci, kteří se v našem okolí poněkud nevyskytují, všichni respondenti, až na jednoho, byli pro nás zcela neznámí. Ten, koho jsme znali a požádali o účast ve výzkumu, rozhovor odmítl.⁷⁰

Vzhledem k citlivému a ojedinělému tématu, jsme respondenty začali hledat půl roku dopředu. Jak podotýká Švaříček a Šedřová (2007), měli jsme obavy z toho, že nebudou respondenti moc otevření a komunikativní. Překvapením proto bylo, že muži (vdovci), pro které jsme byli naprosto cizí osobou, se otevřeli a vyprávěli bez zábran. Všichni muži byli vstřícní, ochotní a rádi se o své životní zkušenosti podělili. Uvědomovali si velmi dobře, že jako osamělí vdovci, kteří zůstali na výchovu svých nezletilých dětí sami, jsou u nás stále považováni za jakousi „raritu“ a patří k malému procentu.

6.7.1 Místní a časový rámec výzkumu

V lednu 2015 jsme začali s hledáním vhodných respondentů. Od března 2015 do prosince 2015 jsme průběžně načítali literaturu. Samotné rozhovory probíhaly v přirozeném prostředí, doma, v soukromí mužů. Na přípravě scénáře pro rozhovor se pracovalo od května do července 2015. V červenci 2015 jsme kontaktovali respondenty. Výzkum byl realizován od srpna do září 2015. Délka rozhovoru se odvíjela od komunikativnosti muže a na jeho časových možnostech, pohybovaly se od 45 do 110 minut. Teoretická část byla zpracována od srpna do listopadu 2015. Od srpna se průběžně přepisovaly rozhovory a dopisování bylo ukončeno v prosinci 2015. Od ledna 2016 se pracovalo na praktické části výzkumu, analýze a interpretaci dat až do dubna, k dopracování se závěru.

6.7.2 Etické aspekty výzkumu

Ve výzkumu jsme samozřejmě dbali také na etickou stránku výzkumu, která je v kvalitativním výzkumu nutná. Postupovali jsme dle pravidel Hendla (2005, s. 155) a dle Miovského (2006, s. 285), kdy „za dodržení etických zásad zodpovídá vždy výzkumník.“ Životní situace osamělého otce-vdovce je pro většinu choulostivým tématem, proto jsme vyjádřili pochopení, že se jedná pro mnohé z nich o velmi citlivé téma. Z etických důvodů

⁷⁰ Velikost vzorku závisí na zvolené metodě výzkumu. Jelikož jsme si pro svou práci zvolili kvalitativní výzkum, je vhodnější zvolit si menší vzorek zkoumané populace, ve kterém získáme i přes menší počet komunikačních partnerů více informací. Populace je soubor jednotek, o kterém předpokládáme, že jsou pro naše závěry platné (Disman, 1998, s. 93). Vzorek definuje Disman (1998, s. 93) jako „skupinu jednotek, které skutečně pozorujeme.“

a především z důvodů zachování anonymity jsou respondenti vedeni pod čísla. Zachovány jsou pouze informace o skutečném věku a stručná charakteristika respondentů. Slíbili jsme, že s informacemi budeme zacházet diskrétně. Nebyly zveřejněny žádné informace, které by mohly respondenty jakýmkoli způsobem ohrozit. Výzkum probíhal v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů (Zákon č. 101/2000 Sb.), přičemž všechna získaná data byla použita pouze k účelu, ke kterému byla určena. Přestože nás poskytnuté informace zajímaly a projevovali jsme účast a porozumění, přistupovali jsme neutrálně, nehodnotili jsme. (Miovský, 2006, s. 283) Bylo důležité, aby se respondenti cítili při rozhovoru vždy příjemně a snažili jsme se o to, aby nedošlo k jakékoli jejich újmě jak při jeho konání, tak při jeho pozdějším zpracování, neboť výzkum nesmí ohrozit tělesné nebo psychické zdraví zkoumaných jedinců, jak uvádí Hendl (2005, s. 155). Dbalo se na emoční bezpečí, kdy jsme dávali prostor pro uvolnění a vysvětlení jejich pocitů. Respondentům byla dána svoboda odmítnutí, tzn., bylo jim řečeno, že mohou kdykoli ukončit svoji účast ve výzkumu a pokud nebudou chtít, nemusí na nějakou otázku odpovídat k emočně citlivé záležitosti. Vzhledem k možným citlivým otázkám, byla účastníkovi dána příležitost, aby se uvolnil a vysvětlil své pocity. Pro nahrávání rozhovorů na MP3 zařízení jsme si vždy zajistili souhlas dotazovaného. Všichni naši respondenti souhlasili.

6.7.3 Náklady na výzkum

S výzkumem jsou spojeny i náklady. Kromě velkých časových nákladů jsou to i náklady finanční, které dosáhly vysoké hodnoty. Jedná se o náklady na cestování do míst, kde byl proveden rozhovor, které jsme vždy absolvovali osobním automobilem, poté jsou to náklady za několik telefonických hovorů, posílání SMS zpráv a zapůjčení zařízení MP3, které nám sloužilo k nahrávání rozhovorů. Každý muž, se kterým jsme se setkali osobně, a který byl ochoten poskytnout rozhovor, dostal bonboniéru. Rovněž byly zakoupeny i sladkosti ve formě želatinových gumových medvídků či čokoláda, kterou obdrželi všechny děti otců. Forma odměn respondentům byla pečlivě zvážena (Miovský, 2006, s. 284) V neposlední řadě jsou to výdaje se zapůjčováním odborných knih z vědecké knihovny a rezervace knih. Celkové náklady dosáhly částky 11.200,-Kč. Největší náklady, které ale vznikly, byly ty časové, respektive přepisování rozhovorů.

6.7.4 Limity výzkumu

Vzhledem k tomu, že je kvalitativní výzkum typický svým nízkým počtem účastníků oproti kvantitativnímu, uvědomujeme si, že námi vybraný vzorek nemá stejné vlastnosti, které

mají i ostatní osamělí muži (vdovci). Proto jsou naše získané výsledky charakteristické pouze pro náš výzkumný vzorek. Každý z respondentů měl různé spektrum vlastností, každý prožil odlišnou životní zkušenost, byl jedinečný, což může mít na získané výsledky velký vliv. Uvědomujeme si, že jsme se nevyhnuli při získávání kódů subjektivitě (Švaříček & Šed'ová, 2007). Ta je však pro kvalitativní výzkum typická, každý výzkumník analyzuje rozhovor jiným způsobem. Přesto jsme se snažili vyhnout zkreslení a zaměřovali jsme se na správné pochopení vyřčených souvislostí. Ke zkreslení však mohlo dojít kvůli citlivosti tématu naší práce.

6.8 Realizace výzkumu

Samotný výzkum byl realizován s muži, kteří se stali vdovci a zůstali na výchovu svých nezletilých dětí a péči o domácnost sami. Uskutečnění rozhovorů předcházela telefonická komunikace, kdy se souhlasem s účastí ve výzkumu jsme si domluvili termín schůzky s konkrétním datem a časem jednotlivých schůzek za účelem realizace rozhovoru. Všechny respondenty (Hendl, používá termín účastník) jsme prvně plně informovali o průběhu a okolnostech výzkumu. Pečlivě jsme je seznámili s cílem našeho výzkumu a jeho podmínky. Nezatajovali jsme žádné informace.

Před zahájením prvního rozhovoru, jsme si prošli připravené schéma, abychom měli jistotu, že sestavené otázky jsou dostačující a podle něhož jsme v průběhu dotazování postupovali. Nikoho z mužů jsme osobně neznali, proto proběhlo stručné představení osoby výzkumníka a seznámení s tématem a cílem bakalářské práce a účelem výzkumného šetření. Otcům-vdovcům bylo přibližně naznačeno, čeho se otázky budou týkat.

Po vzájemném představení probíhala ještě nejprve jakási zdvořilostní komunikace a byl objasněn důvod nahrávání rozhovoru. Následně jsme každého znovu seznámili s průběhem rozhovoru a byl pořízen souhlas s použitím získaných dat. Důsledně jsme zdůraznili, že se jedná o anonymní rozhovor.

Dle doporučení Švaříčka, Šed'ové (2007, s. 163) úvodní fáze trvala zhruba 20 minut. Jelikož se tento způsob osvědčil, každá schůzka pak začínala takovým neformálním rozhovorem, který pak přešel do výzkumného. Díky tomu byli respondenti sdílnější a atmosféra uvolněná. Snažili jsme se vytvořit v mužích pocit důvěry a otevřenosti, protože většina mužů nám nejdříve kladla otázku, zda někdo bude vědět, že tento konkrétní rozhovor dělali právě oni.

Rozhovory se odehrávaly v přirozeném domácím prostředí (v místě bydliště respondentů), podle vlastního uvážení respondenta, čemuž jsme dávali přednost, aby se při kladení otázek cítili příjemně, neboť přirozené podmínky a příjemné prostředí jsou pro úspěšný rozhovor velmi důležité. (Miovský, 2006, s. 171) Během rozhovoru jsme nebyli nikým rušeni. Rovněž i jak uvádí Hendl (2015, s. 128) prostředí, v němž se rozhovor koná, má vyvolat pocit bezpečí a pohody. Jen tak byly rozhovory co možná nejvíce autentické. Prioritou bylo jejich pohodlí a dostatek vlastního prostoru, aby se necítili pod tlakem.

Pro získání údajů jsme zvolili již zmíněnou metodu sběru dat - hloubkový polostrukturovaný rozhovor. Rozhovory jsme se snažili udělat co nejdříve, abychom měli časovou rezervu na analýzu dat, dále také kvůli čerstvosti zpráv, abychom měli v sobě uchovány odpovědi mužů a byli bychom s nimi schopni pracovat a posoudit jednotlivé rozhovory nezávisle na sobě. Samozřejmě jsme se snažili všem respondentům co nejvíce přizpůsobit v jejich časovém harmonogramu. Ohled byl brán na jejich časové možnosti a vytíženost otců-vdovců. Rozhovory byly dělány většinou v odpoledních až večerních hodinách. Mnoho z těchto mužů měli možnost zaopatřit si hlídání dětí, abychom měli klidné prostředí, které je důležité pro rozhovor. Rozhovory probíhaly bez přítomnosti dětí. Pouze u jednoho otce proběhl rozhovor v dopoledních hodinách, kdy měl své dvě děti v mateřské a základní škole a třetí dítě spalo doma. U jednoho otce se rozhovor uskutečnil v pozdních večerních hodinách, v době, kdy jeho děti spali. Bylo to v čase od dvaadvacáté hodiny večerní do druhé hodiny ranní. První schůzka s respondentem se uskutečnila na konci července, zbytek v srpnu 2015. Úvodní otázky v rozhovoru byly nastaveny tak, aby prolomily případnou nervozitu a jiné psychické bariéry u respondentů. Otázky byly sestaveny od jednodušších po otázky, jež jsou směřovány více do hloubky, důvodem volby takového pořadí bylo, abychom si získali důvěru u respondentů a navodili pozitivní atmosféru. (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 163) Další stěžejní i doplňující otázky jsou uspořádány podle návaznosti, avšak jejich pořadí bylo možné měnit v závislosti na odpovědích respondenta. Nejprve byli někteří respondenti nervózní, ale v průběhu rozhovoru se atmosféra uvolnila. V případě, že nějaké otázce respondent neporozuměl, bylo potřebné ji přeformulovat.

Hlavní otázky tvořily jádro rozhovoru, nabádali respondenta, aby vyprávěl o tématech tvořících jádro výzkumu. Tyto otázky byly pečlivě konstruovány s ohledem na to, aby neomezily nebo nepředurčovaly odpovědi a aby pokrývaly zájem výzkumu. Cílem bylo povzbudit respondenty, aby hovořili o svých zážitcích, dojmech a přesvědčeních. (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 164) Hlavní otázky rozhovoru vycházely z hlavní výzkumné otázky

a ze specifických výzkumných otázek stanovených na začátku výzkumu. (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 166) Byly pokládány i kontrolní otázky. Rozhovor byl dále rozvíjen doplňujícími otázkami, tak abychom naplnili úplnost dané odpovědi. V přípravě osnovy rozhovoru jsme postupovali podle autorů Švaříček a Šedřová (2007). Schéma polostrukturovaného rozhovoru uvádíme v příloze č. P II.

Výpovědi se u jednotlivých respondentů lišily mírou otevřenosti. Někteří byli více sdílní, v některých případech se respondenti rozhovořili i o skutečnostech, na které nebyli dotazováni. Některé odpovědi byly stručné, jiné obsáhlé. Jiní byli spíše uzavřenější a odpovídali stručněji. Délka jednotlivých rozhovorů se pohybovala v rozmezí od 45 minut do 110 minut. Každý rozhovor byl po udělení souhlasu respondenta nahráván na zařízení MP3, které jsme si na tuto potřebnou dobu museli zapůjčit. Díky kvalitnímu zaznamenání mluveného slova, tónu hlasu či pomlk nám umožnil při přehrávání rozhovoru znovu představit, jak se mohl při pokládání otázek respondent cítit. Řídili jsme se doporučením Hendla (2015, s. 52 a s. 129) a v průběhu jednotlivých rozhovorů jsme si se souhlasem respondenta dělali poznámky na zvláštní papír.

V našem výzkumu jsme se zaměřili především na otázky, které se vztahují k tomu, jak samotní osamělí otcové (vdovci) vnímají svou životní situaci. Během rozhovoru jsme se snažili zjišťovat předem stanovené tematické okruhy, které jsme vymezili v konceptualizaci. Neměli jsme pevně dané otázky, ale témata byla stanovena tak, abychom mohli naplnit naši výzkumnou otázku. V průběhu rozhovoru vyšly na povrch dokonce informace, které byly nad rámec zkoumaných okruhů. Avšak tyto odpovědi se ukázaly jako důležité, podtrhující vyzkoumané skutečnosti a doplňující celek zkoumaného problému. Objevily se vztahy mezi oblastmi, které dále analyzujeme v analytické části.

Snažili jsme se vést rozhovor pokud možno tak, abychom získali relevantní údaje. Během rozhovorů respondenti hovořili i o mnoha dalších tématech, která s životní situací otců-
vdovců vůbec nesouvisela. Po ukončení rozhovoru bylo respondentům sděleno, kdy a kde bude práce dostupná. Respondentům bylo slíbeno odeslat na jejich emailovou adresu výsledky našeho výzkumu, pokud o to projeví zájem. Téměř všichni respondenti nás sami požádali, zda by si naši práci po jejím dokončení mohli přečíst ještě dříve, než jsme jim to stačili sami nabídnout. Zvláštní pozornost byla věnována začátku a konci rozhovoru. Na začátku dotazování bylo nutné prolomit případné psychické bariéry, přestavení výzkumníka a projektu, ujištění o anonymitě, zajistit souhlas rozhovor nahrávat. Také zakončení rozhovoru bylo jeho důležitou součástí. Jak uvádí Hendl (2005, s. 167): „právě na konci

rozhovoru nebo při loučení můžeme ještě získat důležité informace.“ Fáze ukončovací trvala zhruba 10 minut. (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 163) Rozhovor končil ve chvíli, kdy jsme naznali, že nám respondent vypověděl vše důležité, a současně jsme sami již nabyli přesvědčení, že pokračování v rozhovoru by nepřineslo další informace k sledovanému tématu. Poděkování za účast ve výzkumu a rozloučení předcházelo ujištění se, že rozhovor v respondentovi nevyvolal negativní pocity.

Během rozhovoru jsme se řídili instrukcemi dle Hendla (2005, s. 172) a to: důkladnou přípravou a nácvikem provedení rozhovoru; vytvářeli jsme vztah vzájemné důvěry, vstřícnosti a zájmu, byli jsme citliví k pohlaví, věku a kulturním odlišnostem dotazovaného; otázky jsme formulovali tak, aby tomu dotazovaný rozuměl; kladli jsme vždy jenom jednu otázku; otázky jsme doplňovali sondážními otázkami; dotazovanému jsme dali jasně na vědomí, jaké informace jsme požadovali a proč jsou pro nás důležité; pozorně jsme naslouchali a odpovídali jsme tak, aby dotazovaný poznal, že o něj máme zájem; nechávali jsme dotazovanému dostatek času na odpověď; udržovali jsme si neutrální postoj k obsahu sdělovaných dat; uvědomovali jsme si to, že sbíráme data a neposuzujeme osobu; byli jsme pozorní a aktivní k tomu, jak byl dotazovaný rozhovorem ovlivněn a jak odpovídal na různé otázky; zohledňovali jsme časové možnosti respondenta; byli jsme reflexivní, sebekriticky jsme monitorovali sami sebe. Po skončení každého rozhovoru jsme kompletovali a kontrolovali naše poznámky, jejich kvalitu a úplnost.

6.8.1 Charakteristika respondentů

V této podkapitole se zabýváme charakteristikou respondentů, kteří byli zařazeni do výzkumu a se kterými byl veden rozhovor. Uvádíme číslo respondenta, který je dále v textu používán. Dále uvádíme věk otce-vdovce, věk úmrtí manželky, jejich nejvyšší dosažené vzdělání, zaměstnání, příčinu úmrtí, dobu ovdovění, počet nezl. dětí v rodině a jejich pohlaví a věk. Věk muže je uveden jako skutečný věk v době konání rozhovoru. Vzděláním se rozumí: SOŠ (střední odborná škola), SŠ (střední s maturitou), VOŠ (vyšší odborné vzdělání) a VŠ (vysokoškolské).

Složení výzkumného vzorku je různorodé jak věkově tak vzdělanostně, i socioekonomického postavení. Osobnostní spektrum respondentů je velmi rozmanité. Každý otec-vdovec byl něčím ojedinělým a zvláštním. Celkem bylo provedeno devět rozhovorů. Všichni otce-vdovci jsou sami na výchovu svých dětí a nežijí s žádnou novou partnerkou. Pět mužů má vysokoškolské vzdělání, jeden otec má vyšší odborné vzdělání, jeden střední školu

s maturitou a dva muži mají středoškolské odborné vzdělání. Respondenti spadají do věkové skupiny v současném věku 38 – 51 let a pocházejí z různých lokalit. Jedná se o menší vesnice až po větší města (Brno, Doksy, Kroměříž, Morkovice, Němčany, Praha, Svitavy, Tišnov, Uherský Brod). Někteří otcové přebrali péči o nezletilé dítě a domácnost takřka od narození, jiní v průběhu manželství. Pečovali jak o dívky, tak i chlapce a starali se o jedno dítě nebo až o pět dětí. Jeden z otců dokonce pečoval o dvojčata, dva kluky. Sedm mužů pečovalo o dceru a devět mužů o syna. Dva muži (otcové-vdovci) byli v době našeho rozhovoru na rodičovské dovolené.

Čtyři ženy, bývalé manželky těchto mužů měli vysokoškolské vzdělání, tři ženy měly vystudovanou střední školu s maturitou a dvě ženy dosáhly vyššího odborného vzdělání. Nejčastější příčinou úmrtí manželky byla rakovina (v pěti případech), u dvou žen sebevražda, u jedné autonehoda a jedné zdravotní problémy (srdeční onemocnění). V příloze č. PIII nalezneme stručnou charakteristiku jednotlivých otců-vdovců.

Pro lepší přehlednost zde uvádíme údaje o respondentech formou stručné a přehledné tabulky.

Tabulka 1 Seznam respondentů a základní údaje o nich.

Respondent č.	Věk otce	Nejvyšší dosažené vzdělání otce	Současné zaměstnání otce	Věk manželky v době úmrtí	Nejvyšší dosažené vzdělání manželky	Zaměstnání manželky	Příčina úmrtí	Doba ovdovění	Počet nezl. dětí	Pohlaví a současný věk dětí
1	41	VŠ	Project manager	31	SŠ	Realitní makléřka	srdeční onemocnění	7 let	2	Chlapci (dvojčata, 10 let)
2	39	VOŠ	Pastor, kazatel	35	VOŠ	Mateřská dovolená	Rakovina jazyka	2 roky	5	1,5 roku (chlapec); 5 let (chlapec); 7 let (dcera); 10 let (dcera); 12 let (chlapec)
3	43	VŠ	Finanční ředitel	32	VŠ	Učitelka MŠ	Sebevražda	5 let	3	2 chlapci (6 let; 11 let) 1 dívka (10 let)
4	45	SOŠ	Technik	37	SŠ	Rehabilitační sestra	Rakovina prsu	6 let	1	Dcera (12 let)
5	51	VŠ	Učitel	37	SŠ	Referentka	Sebevražda	7 let	2	Dcery (14 let; 9 let)
6	38	VŠ	Programátor	37	VŠ	programátorka	Rakovina	2 roky	3	2 chlapci (8 let; 2,5 let); dívka (6 let)
7	43	VŠ	Akademický pracovník	37	VŠ	Účetní	Rakovina slinivky břišní	7 let	2	Chlapci (10 let; 8 let)
8	50	SŠ	Tesař	32	VŠ	Učitelka MŠ	Rakovina	17 let	2	Dcery (17 let; 14 let)
9	41	SOŠ	Starosta obce	23	VOŠ	Mateřská dovolená	Autonehoda	13 let	1	Chlapec (14 let)

Zdroj: (Vlastní výzkum, 2015 – 2016)

7 ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT A INTERPRETACE DAT

V následující kapitole se budeme zabývat analýzou dat, s jejichž pomocí docházíme k závěrům nebo teoriím a která představuje vždy nejnáročnější fázi realizace výzkumné studie.

7.1 Způsob zpracování analýzy dat

Údaje jsme získali pomocí polostrukturovaných rozhovorů s jednotlivými otci-vdovci. Získané informace z pořizovaných rozhovorů byly nahrány na zařízení MP3 a byly uloženy jako soubor v počítači. Zvuková nahrávka rozhovorů je přepsána bez úprav, tzn., doslovně tak, že písemný přepis obsahuje hovorové výrazy respondentů, pomlky a citové projevy (např. smích), což, jak se domníváme, podtrhuje autentičnost jednotlivých rozhovorů. Zbývající rozhovory jsou zapisovány selektivně, tj. je přepsáno to, co použijeme v analýze. Zvukový záznam zachycuje veškeré kvality mluveného slova, tedy sílu hlasu, délku pomlky, různé doprovodné zvuky či řečové vady (Miovský 2006, s. 197). Každý rozhovor byl jiný a provedené rozhovory byly poté přepsány do textové podoby prostřednictvím programu Microsoft Word. Všechny jednotlivé rozhovory jsme si pak důkladně pročetli. Provedli jsme transkripci rozhovorů, která je podle Hendla (2005, str. 208) pro podrobné vyhodnocení rozhovoru podmínkou. V závěru práce, v přílohách přikládáme úplný přepis jednoho rozhovoru.

Použili jsme dle Miovského (2006, s. 206-207) kontrolu transkripce opakovaným poslechem. Jedná se o jednoduchou techniku, kdy po dokončení přepisu či lépe s určitým časovým odstupem po jeho ukončení procházíme záznam znovu (i vícekrát) a porovnáváme původní záznam s jeho transkriptovanou podobou.

Z přepsaných rozhovorů jsme vytvořili jednotlivé kódy, kterým jsme přiřadili konkrétní označení. Dle Švaříčka, Šed'ové (2007, s. 211), může být jednotkou kódu slovo, sekvence slov, věta či odstavec. Pro zjednodušení tohoto kroku jsme je barevně odlišili, což nám usnadňovalo orientaci v dokumentech. Po získání všech kódů, jsme vytvořili jejich seznam, na základě kterého byly přiřazeny k jednotlivým kategoriím. Kódy byly do těchto kategorií zařazeny v rámci jejich podobností, či souvislostí. Během analýzy kvalitativních dat jsme prováděli činnosti jako přepis rozhovorů, segmentování na jednotlivé části, kódování, kategorizaci, zkoumání vztahů mezi kategoriemi a interpretaci dat.

Po pečlivém studiu odborné literatury a s ohledem na povahu kvalitativního výzkumu jsme zvolili **zakotvenou teorii**, jevící se jako nejvhodnější vzhledem ke zkoumanému jevu, kdy

se snažíme porozumět a analyzovat, jak vnímají a hodnotí svou životní situaci v neúplné rodině samotní osamělí otcové (vdovci), kteří zůstali na výchovu svých nezletilých dětí sami. Podle Strausse a Corbinové (1999, s. 39, 52) je třeba jednotlivé rozhovory kódovat a pomocí kódování jsou získané údaje rozebrány, kategorizovány a poté opět složeny novými způsoby. Základem kódování je rozebrání a konceptualizace údajů.⁷¹ **V rámci zakotvené teorie** jsme rozhovory **vyhodnocovali prostřednictvím otevřeného a axiálního kódování**. Otevřené kódování je základní analytická technika ke zpracování dat a provádí se v momentě, kdy výzkumník začíná pracovat s daty. (Strauss a Corbinová, 1999, s. 40) V pedagogických vědách toto aplikují především Švaříček a Šed'ová (2007, s. 84), kteří hovoří o zakotvené teorii jako o nejpropracovanějším designu, co se týče míry návodnosti a popisují zakotvenou teorii jako komplet systematických induktivních procesů pro vedení kvalitativního výzkumu zaměřeného na vytváření teorie. Nabízí propracovanou sadu postupů a procedur, které může výzkumník krok za krokem aplikovat při práci s vlastním materiálem. (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 96)

Jako nejvhodnější techniku jsme zvolili tzv. techniku „**vyložení karet**“⁷² jak ji popisují Švaříček, Šed'ová (2007, str. 211–227). Přepsaný text byl rozdělen na segmenty (jednotky). V závěru vzniklý seznam kódů byl uspořádán do určitého obrazce či linky a sestaven text tak, že došlo k jakémusi přetlumočení jednotlivých kategorií. Každý rozhovor byl analyzován samostatně.

7.2 Otevřené kódování - interpretace dat podle jednotlivých kategorií

Jak jsme již uvedli, první fáze analýzy dat je **otevřené kódování**. Výsledkem otevřeného kódování je vytvoření kategorií, ze kterých vychází další fáze analýzy, a proto se budeme dále věnovat detailně jejich interpretaci. V textu budeme uvádět i komentáře jednotlivých respondentů, které nejvíce charakterizují dané téma. Tyto komentáře budou uváděny v citované formě, to znamená, že u nich nebudeme upravovat gramatickou ani stylistickou formu. Citace psané kurzívou a ohraničené uvozovkami znamenají doslovné výroky jednotlivých respondentů.

⁷¹ Kódování Hendl (2005, s. 246) specifikuje jako „rozkrytí dat směrem k jejich interpretaci, konceptualizaci a nové integraci.“

⁷² Tato technika je tou nejjednodušší nástavbou k otevřenému kódování, jakou si lze představit. Jde zkrátka o to, že výzkumník vezme kategorizovaný seznam kódů, kategorie vzniklé skrze otevřené kódování uspořádá do nějakého obrazce či linky a na základě tohoto uspořádání sestaví text tak, že je vlastně převyprávěním obsahu jednotlivých kategorií. (Švaříček, Šed'ová 2007, str. 211–227)

Během analýzy sesbíraných dat jsme z jednotlivých **kódů vytvořili devět kategorií**. Těchto devět kategorií se týká určitých oblastí, které souvisí s cíli práce. Jednotlivé kategorie budou sestaveny v textu takovým způsobem, že převyprávíme jejich obsah. V analýze zmíníme všechny uvedené kategorie, neboť se vztahují k výzkumnému cíli. Zde uvádíme tabulku, která obsahuje kategorie a příslušné kódy.

Tabulka 2 Schéma kategorií a kódů.

KATEGORIE	KÓDY
OVDOVĚNÍ – OKOLNOSTI NOVÉ ŽIVOTNÍ SITUACE	samota, smrt, pocity, přehodnocení zájmů, převzetí nových povinností, sebehodnocení, sexuální absence, doufání, naděje, přání, nedostatek volného času, koníčky, přijetí reality, rozumové zdůvodnění, ztráta rodiny, blízký vztah k dětem, lítost.
STRATEGIE ZVLÁDÁNÍ ŽIVOTNÍ SITUACE	poslání, hrdinství, nabývání nových kompetencí, orientace na rodinu, přání, obava, důvěra, očekávání, strach, skleslost, nekomunikace, smutek, stěhování.
VÝCHOVA DĚTÍ, VZTAH OTCE K DÍTĚTI	zvýšená zodpovědnost, hrdinství, rodinná vazba, poslání, smysluplnost, úsilí, harmonický přístup, budování důvěry, vedení, řád, snaha o zachování dětství, samostatnost, pravidla, pocity, odpovědnost k dětem, radost, výchovný styl, věk dětí, přání, nejistota, absence manželky.
POZITIVA x NEGATIVA, PŘEKÁŽKY x BARIÉRY	absence matky, absence manželky, absence partnerky, životní plány, vzpomínky, neschopnost navázat nový partnerský vztah, věk dětí, strach, konflikty, překážky, úskalí, bariéry, nedostatek volného času, omezení koníčků, trávení volného času, pocit osamě-

	losti, nejistota, výzva, oběť.
NAHRAZENÍ ROLÍ V NEDOBROVOLNÉ ŽIVOTNÍ SITUACI	osobní růst, uspokojení, domácí práce, poslání, pochvala, nedostatek času, životní úloha, nejistota.
PODPORA SOCIÁLNÍHO PROSTŘEDÍ (sociální vztahy, kontakty)	rodina, kamarádi, kontakt s bývalými spolužáky, přátelé, víra v Boha, známí, kamarádka, zařízení pro volný čas, úřady, škola, sousedé, kolegové z práce.
PODPŮRNÁ SÍŤ POMOCI STÁTU A INSTITUCÍ	informovanost o službách, potřeba psychosociální pomoci, vyhledávání služeb, dávky státní sociální podpory, podpora, poradenství, vlastní dostatečné zabezpečení, materiální zázemí, porozumění dávek, na které má nárok, zkušenosti se stykem s úřady, nepochopení, nevyhovující jednání, povýšenost, pocity, neochota, chování úředníků, neempatie úředníků.
JISTOTA, ZAMĚSTNÁNÍ, FINANČNÍ SITUACE, FINANČNÍ SOBĚSTAČNOST	pocity, srozumitelnost, nové informace, nepochopení, sirotčí důchod, vdovský důchod, motivace zaměstnání, pracovní doba, zajímavá práce, finanční zabezpečení, ekonomická pomoc, finanční výpomoc, finanční příspěvek, materiální zázemí.
ZDRAVOTNÍ A PSYCHICKÝ STAV, SEBEHODNOCENÍ	fyzická kondice, psychický stav, přijetí reality, rozumové zdůvodnění, odevzdání se osudu, pocit spokojenosti, strach, přání, očekávání, pocit zklamání, touha po změně, obava, důvěra, vnitřní přesvědčení, vůle změnit situaci, city, náchylnost k různým duševním chorobám, víra.

(Vlastní výzkum, 2015 – 2016)

7.2.1 Kategorie č. 1: Ovdovění – okolnosti nové životní situace

Tato kategorie odpovídá na to, jak stav ovdovění má vliv na novou životní situaci, jak ji osamělí otcové-vdovci zvládají. Ke vzniku této kategorie vedly tyto kódy: **samota, smrt, pocity, přehodnocení zájmů, převzetí nových povinností, sebehodnocení, sexuální absence, doufání, naděje, přání, nedostatek volného času, koníčky, přijetí reality, rozumové zdůvodnění, ztráta rodiny, blízký vztah k dětem, lítost.**

U této kategorie se zaměřujeme především na to, za jakých okolností manželka zemřela a zda okolnosti úmrtí měly vliv na vyrovnávání se s touto ztrátou. Výzkum prokázal, že otcové, kteří věděli, že jejich partnerka trpí těžkou nemocí, se s jejím odchodem vyrovnávali o něco lépe než ti, u jejichž manželek došlo k úmrtí náhlému a nečekanému. „*Smrt blízkého člověka představuje extrémní zásah do života pozůstalých. V jediném okamžiku se radikálně mění celý jejich život. Doposud existující jistoty se z jejich života náhle vytratily, jejich svět je smrtí milovaného člověka nečekaně a navždy změněn.*“ (Špatenková, 2013, s. 9) V rodině R2, R4, R6, R7 a R8 příčinou úmrtí manželky byla rakovina. V rodinách u R3 a R5 jejich manželky spáchaly sebevraždu. Z rozhovoru v rodině R9 vyplynulo, že příčinou ztráty manželky byla autonehoda a u R1 zdravotní stav, selhání srdce. Většina respondentů uvedla, že se museli se vzniklou situací vyrovnat, „*co jiného mi zbývá*“ sdělil R1 a R9 „*Asi jsem to zvládl, no. Asi dobře.*“ Rovněž i R3 řekl: „*Myslím si, že situaci zvládám, teda díky tomu, že mám možnost tomu přizpůsobit zaměstnání a že teda mám řekněme výpomoc okolí, to znamená, moje rodiče, kteří mi občas pomůžou s pohlídáním dětí a bývalého tchána.*“ Odpověď R4 zněla: „*Někdy velice těžko, ale vždycky se to nějak zvládne. Takže díky tomu, že mám dceru, tak je to trošičku složitější, protože potřebuje určitý ženský věci vysvětlit, jako co chlap nedokáže. Takže co dokážu je pomazlení a nějaký věci, co dokážu vysvětlit, vysvětlím, ale je to složitý. Je to složitý a hlavně ze začátku, když člověk je úplně psychicky na dně, moje dcera vlastně taky a ten člověk má vychovávat tu dceru, ale nedokáže ji vychovávat, protože sám je psychicky na dně, tak je to opravdu jako dost těžké. To je opravdu jako síla.*“

Ztráta životního partnera, znamená ztrátu části vlastního JÁ, zasahuje naši identitu a integritu, mění pojetí sebe sama i vnímání okolního světa. Naše identita totiž bývá do značné míry odvozována od vztahu s partnerem a sociálních rolí, které z tohoto vztahu vznikají. Partner je součástí naší identity, jsme zvyklí uvažovat o sobě v plurálu, ovdovění však náhle mění naši identitu zpět z My na JÁ, je z nás opět single, ale jiný než předtím. Pro naprosto všechny respondenty (dále jen R) znamená rodina opravdu mnoho. Rodinou jsme

se zabývali v prvním tematickém okruhu teoretické části, kde jsme popisovali její význam. Pro (R9) znamená rodina „*všechno*“. Rodina je součástí každého člověka. Jedinci poskytuje prostředí pro jeho rozvoj a nenahraditelné klima rodiny. Pro (R3) je rodina „*úplně jako zásadní a základní věc a tudle beru jako velkou prohru životní*“. Právě tady si začínáme uvědomovat významnost úplné rodiny a začínáme se zamýšlet nad neúplnou rodinou, kdy (R1) dodává: „*V tom slově „rodina“ prostě furt chybí ta žena, jo. Takže tohles to já nepovažuji za kompletní rodinu, jo. To je takovej nějaký, jak to nazvat – jako, když člověk ztratí ruku, nebo kus něčeho, tak v té rodině, prostě když ta žena chybí, tak prostě to je „pahýl“. Nebo jak to nazvat. Takový slovo mě napadlo. Je to neúplné, je to nekompletní. Nevím, jestli se to dá nazvat rodinou. Já si rodinu představuju, jakože je prostě taková pohoda, zázemí. Rodinu si představuju jako kompletní nekompletní útvar, kde jsou nějaké role, kde to je nějakým způsobem rozdílné a zároveň to všechno nějakým způsobem šlape. A já si nejsem jistý, že tonhles to co mám já teď, jestli se dá vůbec označit za rodinu. Ženská tu chybí, 3 chlapi v chalupě, nevím, jestli to nazvat rodinou. Něco tady chybí.*“ Na první pohled nám může rodina přijít jako něco jasného a běžného, při zamyšlení však objevíme různost úhlů pohledů, jak uvádějí naši respondenti. Může nám poskytnout v dnešní uspěchané době místo, kde si můžeme odpočinout, relaxovat, bez obav projevovat své pocity apod. Nejen díky tomu můžeme považovat rodinu za něco nenahraditelného, avšak pokud v rodině chybí žena, muži to vnímají jako neúplnou rodinu. Rovněž i pro (R4) „*znamená rodina strašně moc*“. (R4) vyrůstal v rodině, která „*dá se říct byla, no nedá se říct ideální, ale prostě byla jako na dobré úrovni*“. V rodině neměl žádné problémy, žádný alkohol, prostě vůbec nic. (R4) dále dodává, že „*pro mě rodina znamená opravdu všechno. Jak někteří lidi píšou, že všelijak prostě jsou na prvním místě peníze a takový, to není žádná pravda, podle mého je prostě rodina na prvním místě, ale bohužel v dnešní době to tak není, v dnešní době je na prvním místě kariéra a prostě výchova dětí je až na posledním místě, a proto to tak vypadá.*“ Ukazuje se, že rodina má velký vliv na vývoj osobnosti jedince, poskytuje člověku pocit, že někam patří. Colorosová (2008, s. 42) uvádí, že každá rodina se skládá ze členů různě starých, na různých stupních fyzického, emocionálního a intelektuálního vývoje a mají různé vztahy jak v rodině, tak mimo ni. Proto žádné úmrtí, jež se dotkne celé rodiny, se nedotýká všech jejích členů stejně. „*Rodiny s jedním rodičem jsou stejně opravdové jako tradiční „původní rodina“, „přirozená rodina“ či biologická rodina*“. (Colorosová, 2008, s. 147)

Podle výpovědi otců-vdovců, museli převzít „*kupu povinností*“ (R1), které předtím nemuseli. Pokud dojde v rodině k úmrtí manželky, promítá se to do všech částí rodinného života. Pro osamělého otce-vdovce to znamená, že všechna zodpovědnost za děti padne na něj, řeší ekonomické problémy, vedení domácnosti, v neposlední řadě se musí vyrovnat se svým zármutkem. Otec-vdovec se v tomto případě může začít spoléhat na dítě, hledat u něj citovou oporu, nebo se na něj může upnout natolik, že jím bude chtít nahradit svého ztraceného partnera.

Z výzkumu vyplynulo, že u otců-vdovců převládá určitá nedůvěra k novým vztahům. Většina respondentů (R1, R2, R5, R6, R7, R8) si nového partnera nehledá. R1 odpověděl: „*Ne. Teď ne. Jsem trochu zatrpklý.*“ Podle R9 je to dost složité a je to opravdu velký problém. Zbývající (R3, R4) se snaží nového partnera najít, i když (R3) dodává: „*Ta rodina znamená strašně moc, tak беру to jako, jako životní nezdár nebo neúspěch, takže bych velmi rád jak pro sebe, tak i pro děti ten standardní formát té rodiny a standardní fungování rodiny zajistil, ale určitě ne za každou cenu prostě. Beru ty věci tak, jak jsou a určitě se tomu nebráním, ale velmi rád, velmi rád bych rodinu měl v normálním formátu, ale je to závislé na možnostech v situaci.*“ Z rozhovorů vyplynulo, že otcové-vdovci přesto jen výjimečně skutečně chtějí žít zbytek života sami. Rádi by nové partnerství nebo rodinu založili, cítí ale značnou nejistotu a raději k tomu nesměřují příliš rychle.

Nová životní situace otců-vdovců přinesla i změnu ve vztahu k dětem: (R1) „*Děcka na mně určitě víc visí. A já na nich. Jsme víc spolu, předtím jsem hodně pracoval. Teď jsme všichni spolu, jsme spolu víc propojení.*“ Vůči ostatním členům rodiny přinesla otcům-vdovcům jejich nová životní situace změnu v tom, že (R1) „*řekněme, nemám tolik čas na návštěvy a možná ani nechcu, ale s děckama, klukama jsme si určitě mnohem bližší.*“ Stejně tak jako R1 tuto situaci vnímá i R3: „*No, ve vztahu k dětem asi ani nějak významně ne, protože já jsem se vlastně od narození dětí výrazně angažoval, takže v tom nějaká radikální změna nebyla.*“ Stejná situace byla i u R2, R6 a R7. R5 zareagoval takto: „*rodina vnímá to, že tu roli mám poměrně složitější a že to nějakým způsobem zvládám, takže spíš to ta rodina hodnotí kladně, takže ale jako nic zásadního se nezměnilo.*“ Respondent 4 se vyjádřil tak, že se dá říct, že „*vlastně ze začátku jsem byl na všechny takovej protivnej, prostě neměl jsem nikoho rád, dá se říct, že všichni mi nějak vadili, protože jsem se litoval, že prostě se tohle stalo. Takže jsem byl takovej, jako, no škaředej, ale uvědomuju si to, vím to a už to tak není, ale ze začátku to bylo opravdu strašný.*“ Oproti tomu R2, R8 a R9 se shodují na

tom, že jejich nová životní situace jim nijak výrazné změny ve vztahu k dětem a rodině nepřinesla. (R9): „*Nejspíš moc ne*“.

7.2.2 Kategorie č. 2: Strategie zvládání životní situace

Pomocí kódů: poslání, hrdinství, nabývání nových kompetencí, orientace na rodinu, přání, obava, důvěra, očekávání, strach, skleslost, nekomunikace, smutek, stěhování.

Kategorie „Životní strategie“ zahrnuje další aspekty změny jako např. změnu sociálního statusu a ekonomické situace nebo životního stylu a způsobu zvládání každodenních činností. Označuje reakci na bolestnou ztrátu. Z rozhovorů vyplynulo, že u našich respondentů se jako důležitá stránka lidského života, na niž má smrt manželky vliv, objevila také tzv. duchovní či spirituální dimenze (R2, R5, R6, R7). R9 uvádí: „*Mě to život jakože nadělil, tak s tím musím, jakože bojovat. Nějak tak. Nemám na výběr jako, nechci mít ani na výběr, já to přijímám tak, jak to přišlo.*“ Odpověď R4 zněla: „*myslím si, že díky tomu, co se stalo, jsem strašně, jsem strašně hodnej člověk. Takovej, jakoby, že prostě tu dceru ani moc nestrám, vždycky se tomu jako poušměju a chci mít takovej jakoby klid. Ale zas z druhé stránky si myslím, že jako to zvládám všechno, že díky tomu vlastně, že jsem uměl vařit, uklízet jako a všechno možný, akorát jsem neuměl prát, takže to jsem se naučil, nebo moje kámošky mě to naučily, takže tady ta role prostě v té domácnosti si myslím, že zvládám, ne samozřejmě na výbornou, musím si říct, k čemu opravdu dochází a když člověk ještě není v pohodě, nebo problémy v práci, nebo něco, tak je to těžký.*“

S životní situací osamělého otce-vdovce souvisí i osamělé rodičovství, které se pro ně stává mnohem zodpovědnějším úkolem. Rodiče jsou povinni milovat své dítě a udělat maximum pro jeho rozvoj. Osamělý otec musí sám nést tíhu rodičovství v neúplné rodině. (R1) toto vnímá jako „*jednu velkou honičku.*“ Vágnerová (2007) vnímá rodičovství jako přirozené a uvádí to jako zdroj psychosociálního obohacení, ale zároveň také jako velkou životní zátěž. Rodičovská role je jedna z nejdůležitějších a zároveň nejnáročnějších životních rolí. S nelehkou rolí osamělého rodičovství se shodují všichni respondenti. (R9) uvádí: „*jako, zvládl jsem to, a to z hlediska toho, že manželka desátý den dostala laktační psychózu, takže i před tím jsem musel fungovat bez ní, protože skončila na psychiatrii. Takže asi dobře.*“ Rodičovství je náročné v tom, že se na ně nelze nikdy dostatečně připravit. Cosby (1997, s. 23) k rodičovství říká: „*Vychovávat dítě je strašně těžká a riskantní práce a moudrost, kterou při ní získáte.*“ Pro osamělého otce-vdovce začíná zcela nová etapa života. Je nesnadná, ale nesmírně obohacující. Dává člověku možnost rozvíjet svoji osob-

nost a růst spolu s dítětem. (R4) se vyjádřil takto: „*No, jak jsem říkal. Tak prostě ze začátku, to jsem začal tak jako nějak zvládat, dá se říct pomaličku a postupně jako dobře, takže mi nedělalo problémy vaření a uklízení a takový věci prostě, výchova dítěte dá se říct, že prostě dítě bylo furt v kontaktu se mnou, když někam šlo nebo něco takovýho, takže prostě opravdu jsem se o ni staral, někdy až moc, ale to bylo jen díky tomu, co se nám stalo a dopřával jsem ji každé rok dovolenou do zahraničí u moře, protože vím, že ji to dělá dobře.*“ Pro většinu z nás je rodičovství naprosto přirozenou součástí života. Existují však vlivy, které působí negativně na schopnost přijímat a zvládat rodičovskou roli. Rodičovství je velkou výzvou. Za cenu obětí, jako je např. významné omezení osobní svobody, zpomalení kariéry, finanční znevýhodnění či narušení partnerského vztahu v souvislosti se zcela novou náplní života, přináší rodičovství především osobní naplnění, příležitost k sebevyjádření a smysluplnosti života. Posune člověka k novým rolím a zakládá příležitost k novým přátelstvím, k novým aktivitám.

S příchodem rodičovství byli otcové vystaveni i jiným závažnějším problémům. Nejenže rodičovství uspokojuje základní životní potřeby, ale nese si s sebou také mnoho povinností, starostí, obav a konfliktů. Osamělé rodičovství přináší problémy z oblasti sociální, ekonomické, pedagogické, psychické i zdravotní. Nová životní situace, život bez manželky, osamělým otcům přinesla i nové změny. R8: „*Když se podívám na dnešní dobu a vidím prostě, jak lidi jsou všelijak nemocní a prostě umírají na tady ty hnusný rakoviny, tak vlastně se toho života aji docela bojím, protože vidím prostě, že je toho čím dál tím víc a bude to čím dál tím složitější ten život a to, že se vlastně vychovávají ty děti v neúplných rodinách, tak si myslím, že za chvíli děti nebudou vědět, co to je rodina a jak jsem se učil ve škole, že rodina je základ státu, tak bohužel v této době to už neplatí a to je velice smutný, ale to říkám jen z toho důvodu, že prostě já jsem rodinnej typ, ale někdo by řekl, že je to blbost no.*“ Z úst respondenta 4 zaznělo: „*Je to opravdu těžký, ale když člověk chce, tak se to dá opravdu zvládnout a říkám to z mého hlediska, kde v uvozovkách mi zůstala jenom jedna dcera. Nedokážu si představit prostě, kdybych měl dvě tři děti jo. Díky tomu, že opravdu pokud ten člověk nemá rodinný zázemí, tak dá se říct je to úplná, prostě katastrofa.*“ Respondent 6 dodává: „*každé mně říká, že smeká klobouk dolů, je to strašně potěšující. Že by to hodně lidí nebo jako chlapů nezvládlo.*“

Jejich životní situace přinesla otcům-vdovcům i povahovou změnu. R1: „*Určitě jsem odměřenější, mám studenější čumák, víc starostí, méně srandy. Méně společenských setkání.*“ Podobně to hodnotí i R4: „*Dá se říct, takovej smutnej jsem víc, je u mě taková nekomuni-*

kace, zasnění, přemýšlení furt, co se stalo, proč se to stalo, jak to všechno budu zvládat a taková jakoby vlastně skleslost, co se stalo, tak prostě skleslost.“ R3 na to odpovídá: „Možná nejsem schopen se účastnit všeho, čeho co jsem dřív byl schopen, ale dá se říct, že i spousta lidí po té změně, že o ty děti se starám sám dlouhou dobu, to ani nevěděli a že to ani nijak nezaregistrovali, takže asi na venek, že by to nějak ovlivnilo moje fungování nebo prostě můj režim, to ne.“

Pouze jeden z respondentů nezvládl žít ve stejném domě za doby života po boku své manželky. R1 se musel přestěhovat do jiného města, na druhý kraj republiky a pokusit se začít žít znova.

7.2.3 Kategorie č. 3: Výchova dětí, vztah otce k dítěti

Tato kategorie pojednává o tom, jak osamělý otec-vdovec zvládá výchovu svých dětí, jaký je pohled na jejich životní situaci ve vztahu k fungování rodiny, ve vztahu k dětem.

Kódy: zvýšená zodpovědnost, hrdinství, rodinná vazba, poslání, smysluplnost, úsilí, harmonický přístup, budování důvěry, vedení, řád, snaha o zachování dětství, samostatnost, pravidla, pocity, odpovědnost k dětem, radost, výchovný styl, věk dětí, přání, nejistota, absence manželky.

Z rozhovorů jsme zjistili, že jejich životní situace ve vztahu k fungování rodiny byla následující. Většina respondentů se shodla na tom, že jejich rodina funguje bezproblémově. K životní situaci spojené se zvládáním výchovy dětí se nám (R3) vyjádřil takto: *„tak samozřejmě je velmi těžký hodnotit sám sebe, ale domnívám se, že se to daří poměrně dobře, děti se jeví jako spokojené, školní výsledky mají taky velmi dobré, nebo excelentní, takže já si myslím, že po všech stránkách působí v pohodě a myslím si, že je to asi jediný důkaz toho, že se to daří, ale je to prostě samozřejmě těžký, hodnotit sám sebe.“* Jednoduchou odpověď jsme dostali od R1: *„To nevím. To se uvidí za roky. Doufám, že neumřu.“*

Z vyprávění respondentů vyplynulo, že otcové tohoto typu bývají většinou pro své děti citlivými a trpělivými učiteli. Díky tomu, že mají s dítětem blízký až intimní vztah, nezprostředkovaný další osobou, jsou si vědomi jeho schopností a sklonů a jsou ochotní přizpůsobit výchovu jeho potřebám. Zdůrazňují důležitost rozvoje osobnosti dítěte, jeho naplnění a vnitřní pohody, konstrukce jeho osobní identity v souladu s jeho vnitřním Já a s jeho skrytými zdroji. Péče, kterou dítěti věnují, jde ruku v ruce se snahou o jeho intelektuální a morální rozvoj. Odpověď pana (R4) zněla: *„Myslím si, že dobře. Většinou prostě dceři vysvětluju věci, který si já myslím, že jsou správný. Samozřejmě některý věci nejsou správné.“*

ný, to si myslím třeba jenom já, ale třeba měla Facebook a tady ty sociální sítě jako já v 45letej chlap neuznávám, protože si prostě myslím, že to je degradace lidí, protože ty lidi neumijou spolu komunikovat normálně, ale jenom si píšou a to není správný podle mě, takže ten Facebook jsem ji zarazil, řekla mi, že prostě bude jedinej člověk ve škole, kterej ho nebude mít a že bude odstrčená od dění, ale jsem ji vysvětlil, že to tak prostě není, myslím si, že tak není a zatím ji to nechybí. Takže se snažím prostě, nevím, jestli je to správný, ale snažím se podle mýho myšlení, co mám já, co mám zažitý, tak samozřejmě je lepší komunikace mezi lidmi mezi čtyřma očima nebo v nějaké partě, kde si člověk může promluvit, než psát nějaký písmenka a nějaký smajlíky a nějaký blbosti prostě. A vykládat tam na Facebooku, že dneska se stalo to a to, to si myslím že, a ještě, když to může číst kdokoliv, tak si myslím, že to není správný.“

Oproti tomu (R9) pohlíží na výchovu svého syna obtížněji než předchozí respondenti. Může to souviset s pubertálním obdobím dítěte, kdy sám (R9) říká: *„v pubertě těžko. Ten druhý člověk se hodí, aby byl ten jeden, když to řeknu blbě, ten hodnej a ten druhěj zlej. Takže to musím zvládat dohromady, takže těžko.“* O kladném vztahu s dětmi hovoří i R3: *„S dětmi vycházím velmi dobře, si myslím, mám to spíš nastavený na takové té kamarádské bázi, všechno si říkáme. Nicméně ty děti velmi dobře znají svoje povinnosti a k tomu je teda velmi usilovně snažím vést, je vychovávat k nějakému řádu.“* Dotazovaní otcové jsou si vesměs vědomi, že otec má být blízký svému dítěti, má s ním rozvíjet vztah, citové prožívání.

Výchova se liší od činností ostatních, kdy člověk sleduje svým jednáním určitý účel, neboli chce dosáhnout ovlivnění jednoho nebo více jiných lidí. Výchovné jednání tedy považujeme za mezilidskou, sociální aktivitu. Obecným účelem výchovy je tedy vyvolání určité kvality osobnosti, tímto má autor na mysli, že vychovávaný získává určité schopnosti, dovednosti, znalosti, názory a přesvědčení, postoje či způsoby chování. *„Ten, kdo vychovává, chce chovance učinit v nějakém ohledu lepším, dokonalejším a zdatnějším, než jakým dosud je“* (Brezinka, 2001, s. 52).

Nejdůležitější při výchově je pro (R1) to, aby byli šťastni. Pro (R3) je nejdůležitější samozřejmě to, aby byly děti v pohodě a rovněž, jak uvedl (R1), aby byly šťastné, *„i když, to je takový zdatný termín, ale u těch dětí je to tím, že jsou bezprostřední, tak je to určitě velmi vidět, jestli jsou jako v pohodě a spokojené, nebo jestli jsou v nějaké, nějaké nepohodě.“* A co je pro samotného (R3) velmi důležité, tak *„určitě ta výchova, snažit se těm dětem něco vštípit, něco předat. Takže je vedu pořád k nějakým koníčkům, vedu je k cestování, vedu je pořád k nějakým systémům fungování doma a to je pro mě to, něco co jim můžu předat,*

no. “ Pro (R4) při výchově dcery je pro něj nejdůležitější to, aby „byla vzdělaná, aby byla prostě hodná a připravovat si do toho života, aby prostě si našla správného partnera, se kterým by byla šťastná a aby už taky konečně měla pěkný život. “ Respondent (9) vypověděl: „asi to bude znít blbě, zdraví. “

Dotazovaným otcům výchovu dítěte komplikuje řada věcí. U respondenta (R1) jsou to tchyně, sociální pracovnice, soudy. Všichni respondenti (R1, R2, R3, R4, R5, R6, R7, R8, R9) se shodli na tom, že výchovu dítěte jim komplikuje právě ta jejich životní situace, a to, že jsou na výchovu svých dětí sami, bez manželky, bez partnerky. Další zjištění bylo u (R4), kdy mu výchovu komplikuje hlavně jeho psychická stránka, „kde prostě opravdu ten člověk je na dně a to mi teda hodně komplikuje. A díky tomu, co se všechno stalo, tak na mě je toho opravdu strašně moc. “ Respondent (3) to vnímá odlišněji: „asi ne, nekomplikuje, ale samozřejmě děti tím, že ještě úplně nejsou, nejsou vyrovnané se smrtí své maminky, tak jsou malinko, malinko pod vlivem takových různých tlaků, to mi trošku tu výchovu nebo tu práci s dětmi komplikuje. A jiná taková komplikace, jak jsem již několikrát zmiňoval je tam ten časový aspekt, že samozřejmě jsem v nějakém časovém stresu, ale dá se říct, že všechno, ale dá se říct, že všechno, co je potřeba zvládnout, tak s dětmi zvládám, takže nějakou komplikaci bych asi, asi, to bych neřekl. “ Z rozhovorů vyplynulo, že vesměs důvěra je pro osamělé otce-vdovce hodně důležitá. Chtějí, aby jim jejich děti důvěřovaly, aby se jim se vším svěřovaly.

Do této oblasti jsme zařadili i to, jaký styl výchovy otcové-vdovci preferují či zastávají. R1 nezastává žádný určitý styl výchovy, v podstatě zná jen to, jak jeho samotného vychovali jeho rodiče. Na toto R3 zareagoval: „Nejsem pedagog, takže nedokážu úplně specifikovat, jaké jsou styly, nicméně říkal jsem, že to mám nastavené tak, že spíš jsme, řeknu takové té kamarádké bázi, to znamená, nikdy ty děti netrestám, všechno se snažím řešit nebo nějakým, podobným stylem, takže spíš to máme na té přátelské bázi nastaveno, s tím, že teda vyžaduju od nich nějakou svou činnost a nějaký řád a což teda děti bez problémů přijaly. Myslím, že díky tomu, že vidí, že toho asi nejsem schopen víc zvládat, tak jsou velmi solidární nebo loajální tady v tomto a přestože nějak autoritativně, tak tu svou činnost dodržují úplně bez problémů, bez nějakých tlaků a prostě jsme, snažíme se fungovat jako parta nebo nevím, jak přesně to úplně specifikovat. Nebo jako skupina, které když se chce. Máme to nastavené tak, že když se chceme večer prostě bavit, děti tomu říkají „pohodička“ takže prostě dvě hodiny předtím musíme něco udělat, abychom si teda pak společně mohli udělat tu pohodičku, takže děti to takhle mají zaryté a bez problémů takhle fungují, takže nevím,

jestli je to systém něco za odměnu nebo něco podobného, ale prostě takhle ví, že když se chce jet na výlet, tak se předtím musí pomoci a bez problémů to chápou.“ Svůj výchovný styl v rodině popisuje R4 následovně: „Takovej jakoby vlažnější, ne prostě takovej tvrdší, samozřejmě ze začátku, když se to stalo, tak zase moje psychika byla špatná, kdy na svou dceru jsem byl opravdu hnusnej, ale ona byla taky hnusná, takže tady prostě to bylo, že se stalo aji násilí, ale samozřejmě mezi normy, jo, ale opravdu to bylo mezi námi ze začátku strašný.“ R9 zastává u svého syna spíše volný styl výchovy, i když: „v té pubertě se mi to začíná vymykat, ten volnej způsob. Musí mu člověk víckrát připomenout, že musí něco udělat. Dřív to bylo takový, že to bral jakoby, že to patří, že to má udělat. Teď se vzpouří, ale to je k té pubertě, no. Nebyl jsem jinačí, když si vzpomenu.“ Z výzkumného šetření vyplynulo, že otcové se shodují na tom, že jejich styl výchovy se liší od toho, jak vychovávala jejich manželka. R1: „Ano, liší. To se nedá srovnat. Děcka byly malý a jako srovnat výchovu tříletého a desetiletého dítěte nevím, já si vůbec neumím představit, jak ona by je vychovávala teď.“

Podle výpovědí respondentů jsme se přesvědčili o tom, že všichni otcové-vdovci mají v sobě schopnost být dobrým vychovatelem, který připravuje děti na budoucnost a ukazuje jim směr. Výzkum ukázal, že jejich děti jsou pro otce vším. Vztah ke svým dětem R1 popisuje následovně: „Jsou to moje zlatička, moje poklady.“, R 3: „Já děti absolutně miluji, takže nevím je to jako vztah, ale prostě, ale jsou pro mě, jsou pro mě v tuto chvíli, si myslím asi logicky, jsou pro mě alfa omega veškerého fungování v tuto chvíli.“, R4: „Vztah k mojí dceři, díky tomu, co vidím nebo slyším z okolí, tak jsme prostě strašně chválení všude, někteří říkají, že jsme skoro jako manželé, dá se říct, že si řekneme skoro všechno, protože ju to učím, takže aji nějaký tady ty problémy ženský jsem ji vysvětlil a dokážu jí to vysvětlit, nevím, jestli správně, ale prostě ten vztah mezi námi je opravdu jako hodně pěkný. A myslím si, že aji ta láska mezi námi je opravdu jako dost velká. A díky tomu, co se stalo, tak moje dcera prostě potřebuje prostě strašně moc té lásky a bohužel jsem na to sám, abych jí to dával.“, s tím se shoduje i R9, který potvrzuje to, že má se svým synem kladný vztah. S výchovou souvisí i odměny a tresty, někteří otcové-vdovci (R3) se snaží řešit domluvou, jiní „zařvou“ (R9) nebo svým dětem dají zákaz televize a počítače, občas je „plácnou“ nebo „musí za trest něco udělat“ (R1), „nějaký takový domácí práce že musí udělat“, dodává R4. Tresty otcové moc nepoužívají, R9: „Je zbytečně, abych se pak koukal, jak kouká do zdi a ještě provokuje, tak to radši tresty nepoužívám.“ Z rozhovorů vyplynulo, že tresty otcové-vdovci moc nepoužívají a je to pro ně „slabá stránka“, jak říká

R4. Všichni otcové-vdovci (R1-R9) se shodli na tom, že „žádný zarachy ven, nebo tak, to nee“ (R4). Odměny ve výchově otcové-vdovci používají často, „Já bych řekl skoro každé den.“ (R1) a to v různých podobách, jako např. že si zajdou na zákusek, na čokoládu, do cukrárny, občas jim něco koupí, zajedou si na výlet (R1). Respondent 4 ve formě odměn používá „Dobré slovo, pohlázení, někdy i peněžitou odměnu. No já nevím, když si přeje nějaký věci koupit, tak prostě jí to takhle prostě splním.“ Jednotný postoj má R9: „Žádný. Když nedávám tresty, tak nedávám ani odměny. To má smůlu. Takže ani za známky nemá žádný plusový body nebo peníze, takhle, to se mě zdá k ničemu, má se učit pro sebe, a ne pro peníze. To pak bude muset celý život makat pro ty prachy.“ Respondent 3 používá odměny ve formě zážitků, „někam třeba jedeme“ a materiální „děti jsou poměrně malé, takže samozřejmě jsou velmi vítané hračky nebo něco takového“.

Výchovu dětí otcům-vdovcům občas komplikuje nemoc dětí. Většina otců si musí vzít dovolenou, musí zajistit někoho na hlídání, případně musejí děti zůstat doma několik hodin sami (R1). Na pomoc rodičů, kteří jsou v důchodu, se obrací R9, dodává k tomu: „Ale už je starší, takže se jakžtakž o sebe postará, dřív to bylo horší.“ Pro R4 je to „strašný vysvobození“, protože jeho dcera není vůbec nemocná, občas kašel, rýma a když měla teplotu, tak vypomohla jeho maminka. Pro R3 je to „jeden z těch problematických okamžiků“, díky své pracovní pozici není schopen zůstat doma, „brát si nějaké paragrafy, opravdu velmi výjimečně a řeším to dovolenou, takže když opravdu nějaká nemoc je, tak v tu chvíli nastupují rodiče.“ Podle R3 je tento okamžik pro něho velmi citlivý a problematický.

Pokud bychom se měli ptát, zda otcové spatřují nějaké výhody výchovy dítěte osamělým otcem-vdovcem, dostali bychom jednoznačné odpovědi: „Žádné výhody nejsou.“ (R1-R9). Spíše podle výzkumného šetření jsou to nevýhody, (R9): „Nevidím tam ten protějšek té ženské. Takže nevím, jestli ho vychovávám dobře z hlediska pak nějakýho vztahu a tak.“ K tomu se přiklání i R1: „že samozřejmě ten atribut té ženy tam v rodině chybí, prostě otec, byť se snaží, tak samozřejmě úplně všechno není schopen, není schopen v tomhle směru nahradit, určitě jako péči nebo všechny ty úkoly, které je nutno dát, tak asi ano, ale prostě ta žena v té rodině určitě tu svoji roli má a ten muž to není schopen nahradit, to jednoznačně.“ S tím se shoduje i R2: „No, že tam nevidí ten ženský model, prostě, tu osobnost, ten protiklad nějaký, tu ženskou. Ženský jsou trošku jinačí, určitě.“ Z výzkumného šetření vyplynulo, že všichni respondenti se shodují na tom, že chybí absence matky, manželky, partnerky. Podle R8 je výhoda taková, že „dnešní doba je strašně zlá a dá se říct nejistá a tady ta nevýhoda je v tom, že kdybych náhodou přišel o práci, nebo cokoliv, něja-

kej problém, tak kdo mně pomůže v životě? Toto je taková, dá se říct nevýhoda, která prostě u mě je, že je to taková ta nejistota.“

Vlastní výchovu dětí si otcové-vdovci řeší sami. Přesto jsou okrajově do výchovy dětí zapojeni i rodinní příslušníci, většinou se jedná o rodiče ze strany otce (R1, R3, R5, R9). U R3 je to ještě tchán zemřelé manželky. Stejně je to i u R4.

Z rozhovorů vyplynulo, že všichni otcové-vdovci jsou si sice vědomi toho, že nejsou ideálními otci, ale pokládají se alespoň za dobré otce. R1: *„No, já si myslím, že jsem spíš takovej hodnější otec.“* Odpověď R3 zněla: *„Snažím se nebýt autoritativní, abych si něco vynucoval silou, ale děti v tomhle ohledu jsou teda, řeknu absolutně součinní nebo loajální. Snažím se, aby mně nebrali jako autoritu vynucenou, ale spíš jako tátu, kterému můžou věřit.“* Oproti tomu R4 se snaží *„mít nějakou autoritu, ale nevím prostě, jestli jsem takovej od malička anebo prostě díky tomu, co se stalo.“* U R9 je to *„Jak kdy, střídavo oblačno.“* Z výzkumného šetření vyplynulo, že otcové-vdovci zvládají i domácí práce, které běžně zastávaly jejich manželky. Dětem připravují snídaně, svačiny do školy, o víkendech vaří obědy, chystají večeře, s vařením nemá žádný z otců-vdovců problémy. R4 k tomu dodává: *„Udělám takový svačiny, že prostě dcera mi říká, že má nejlepší svačiny ve škole, že prostě rodiče někteří prostě naházijou tatranku a já nevím, jeden rohlík suchej a jdeš do školy. Takže prostě se snažím mojí dceři dávat ovoce, zeleninu, střídám jí to.“* Otcové se starají o to, aby jejich děti chodily čistě oblečené, měli vhodnou obuv, doma, aby měli uklizeno, čistota a pořádek, s dětmi dělají úkoly do školy. K tomu R2 řekl: *„úkoly, které asi řeší všechny rodiny ve standardním formátu.“* Také praní a žehlení zvládají sami. Otcové-vdovci dělají (R9) *„Všechno jako osamělá žena.“* S dětmi chodí na preventivní prohlídky, na třídní schůzky, (R4) dodává: *„že na třídní schůzky chodím jako jedinej chlap a tak snažím se prostě, aby dcera měla ten největší komfort.“*

Ke sladění péče o své děti a starostmi o domácnost se R1 vyjádřil takto: *„To ne. Je problém skloubit to s prací.“* Stejného názoru je i R3, R4, R5, R7, R9. Problémy to otcům-vdovcům nečiní, ale vyžaduje to poměrně bedlivé plánování. R6 k tomu dodává: *„od školní přípravy, zajištění péče ve smyslu stravy, hygieny, prostě domácností, nákupů oblečení, no prostě všechno, co ostatní rodiny, akorát jediný rozdíl je v tom, že tady to zajišťuje jeden člověk. V jiných rodinách je jich na zajištění určitě víc, jako normální rodina, ale jediný rozdíl je v tom, že tady je na to člověk sám.“*

Činnosti nezbytné pro zajištění chodu domácnosti se jevily jako problém především v začátcích osamělého otcovství, kdy si otcové zvykali na novou roli a s ní spojené povinnosti.

Všichni otcové-vdovci mají v domácnosti zažitý nějaký stereotyp, např. R1: „*Ou, takových je mraků. No tak zasedací pořádek u stolu, ranní snídaně, společné obědy, večeře.*“ Se společným stravováním souhlasí i zbývající respondenti (R2, R3, R4, R5, R6, R7, R8, R9). Všichni respondenti (R1-R9) vánoce a velikonoce berou jako samozřejmost v tom, že je to jejich zažitý stereotyp. (R9) k tomu navíc dodává: „*Jo, určitě, že když je léto, tak jedeme na výlety. Prostě se snažíme ten život užít, aby na mě měl hezké vzpomínky, když mámu nemá.*“

Z výzkumného šetření vyplynulo, že v otázce výchovy nepřináší osamělým otcům-vdovcům nijak výraznou změnu oproti situaci, kdy ještě žili společně s manželkou, matkou svých dětí. Většina respondentů se o dítě aktivně starala již v době trvání manželství.

7.2.4 Kategorie č. 4: Pozitiva x negativa, překážky x bariéry

Kódy směřující ke vzniku této kategorie byly především: **absence matky, absence manželky, absence partnerky, životní plány, vzpomínky, neschopnost navázat nový partnerský vztah, věk dětí, strach, konflikty, překážky, úskalí, bariéry, nedostatek volného času, omezení koníčků, trávení volného času, pocit osamělosti, nejistota, výzva, oběť.**

U převážné většiny respondentů se vyskytlo něco, co musel osamělý otec obětovat. R1 musel obětovat práci, „*musel jsem omezit vlastně výdělek, to znamená, že mě poklesl plat.*“ Stejně to bylo u R9, který musel obětovat práci, tedy zaměstnání. R3 také musel samozřejmě vše přehodnotit, „*musel jsem přehodnotit svoje zájmy, koníčky a i třeba trávení volného času. Musel jsem to přizpůsobit tomu dennímu režimu dětí, takže prostě v pracovním týdnu ten režim je podřízen, je podřízen fungování s dětmi, to znamená, škola, vyzvednutí ze školy, zajištění standardních funkcí, učení a to je defakto všechno. Takže v pracovním týdnu na nějaké moje koníčky, zájmy víceméně nezbyvá čas. Takže tohle jsem musel zásadně přehodnotit. Ale jak jsem řekl na začátku, neberu to jako nějakou oběť, ale беру to jako, že to prostě je úloha, kterou mám nebo chci ji nějakým způsobem splnit.*“ Podobně je to i u R4, který musel obětovat svoje koníčky, „ *které se zase pomaličku navrací, třeba jako procházky, jízda na kole a nějaký ty výlety nebo něco takovýho.*“

Ukázalo se, že většina osamělých otců-vdovců se potýká s nedostatkem času. (R1) uvedl, že nemá dostatek času k tomu, aby se klukům dostatečně věnoval. (R9) „*Jak kdy. Já dělám turnusově, takže vlastně tři dny dělám jakoby dvanáctky, pak mám zase dva dny volna, takže jako ono se to vyrovná. Já myslím, že jo. Že možná ti, co dělají na třísměnné provoz*

ne. “ S nedostatkem času souhlasí i R4: „*Teďka bohužel díky tomu, že prostě je toho na mě moc a když člověk přijde z práce a vidí tady prostě, že je tu kupa nádobí, a že má tamto, tak na to není čas. Opravdu na to není čas a člověk je rád, když potom v devět hodin sedne a odpočívá a prostě, a je sám.*“ Rovněž i (R3) zastával podobný názor: „*tak čas je problém asi každého, ale jak jsem již říkal, tak já jsem si ten čas, jak v práci, tak se svými zájmy upravil, upravil tak, abych na té denní bázi dětem byl schopen věnovat to, co potřebují, takže domnívám se, že ano.*“ Respondent (4) má dostatek času díky svému zaměstnání, ve kterém má pracovní dobu od sedmi hodin do patnácti hodin, takže „*od těch patnácti hodin mám čas prostě se jí věnovat, snažím se jí věnovat, i když je to někdy náročnější, člověk je celý den na slunku a přijde domů a ještě někam jít na koupaliště nebo něco takového, tak je to opravdu jako obtížný.*“ R1 řekl: „*Řekl bych že, co se týče technických věcí, tak technický věci, všechno zvládám. Ale je to takový, jak to říct? Nejsem si jistý, jestli dětem poskytnu dostatek takového toho emocionálního zázemí! Kluci ve mně mají určitě jistotu. To je jasný, to jo! Ale, nevím, co mám říct, no. Ty ženský přece jenom, jsou takové empatictější, poskytují těm děčkám takovou větší citovou oporu. To tam asi chybí.*“ R1 nejvíce trápí to, že „*mně to naštválo od bývalého tchána, tchýně jak se začali chovat po tom, po tom co se stalo. Že v podstatě jsou mezi náma hrozný spory a že se mi i pokusili sebrat děcka.*“ R3 dodává: „*tak samozřejmě je tam ten atribut toho, že ten člověk se v té roli osamělého otce musel spoustu věcí naučit a co mě na tom trápí, tak asi nejsem schopen úplně plnohodnotně na sto procent nahradit prostě standardní formát rodiny, kde ta výchova je prostě na dvou lidech, kde prostě vstupuje to ženské chápání, mužské chápání světa a tohle nejsem určitě schopen nahradit.*“ R4 nejvíce trápí, „*že nemám jako úplnou rodinu, že prostě si nemůžu s někým promluvit, nemůžu se poradit, co potřebuje dcera nebo jak to má být a dá se říct, že to je to nejhorší, co prostě může být, že člověk je osamocenej a musí se prostě, a musí, ...už mi to vypadlo z hlavy, musí se prostě spolehnout sám na sebe. Že prostě nikdo jinej mu neporadí a nikdo jinej mu ani nepomůže, i když prostě rodinu má nějakou, maminku, sestru a tak, ale ty mají svoje dá se říct, povinnosti a tak jako pomůžou, ale není to tak, jak by člověk měl partnerku a může se s ní prostě pobavit.*“ R9 trápí nejvíce to, že syn nemá maminku.

Značné pozitivum spatřují respondenti v pomoci rodičů při výchově dětí. R1: „*My se s rodičema potkáme tak jednou za měsíc a to jsem neskutečně vděčný, pokud mi je můžou pohlídat nebo pokud třeba teďka o prázdninách jsou na týden u babičky.*“ R9: „*No, teď už jsou v důchodu, tak ne velkou, protože je už sám velkej, nebo větší. Můžu v klidu jít do prá-*

ce, na těch dvanáct hodin, jak chodím a vím, že barák bude stát furt, protože kdyby něco, tak jsou o patro níž, tak by snad zasáhli, kdyby se něco dělo hrozného. Ale jako do školy ho probudí, nebo on se budí sám od malička, ale připraví mu sváču přinejhorším, když to nestihnu večír a tak. Jako normálně, běžně jako děda a babička.“ Z výpovědí otců-vdovců zaznělo, že by měli větší zájem o nabídku aktivit a zázemí pro otce s dětmi.

I přes jejich nově vzniklou životní situaci si osamělí otcové-vdovci dokázali udržet své koníčky a zájmy. R3 má cestování, fotografie, chovatelství. Rovněž i R9 se věnuje chovatelství: *„Domácí zvířata. Slepice, králíky, holuby, kočky, psy, kačeny, husy, kozy, křepelky.“* S domácím chovem zvířat R9 pomáhal jeho syn: *„Než přišla puberta, tak ho to ještě bavilo. Teď tou pubertou, je takovej „voto“, spíš počítač. No, jo, máme doma takovou malou zoologickou zahradu.“* Respondent 4 uvádí rybaření, cyklistiku, plavání, vycházky, cestování a sporty. R1 jezdí s kluky na kolech, chodí plavat, všichni společně čtou knihy. K tomu ještě R1 dodává: *„baví mě na zahradě vrtat se v hlíně, přesazovat kytky, dívat se na to, jak to roste.“*

V rodině R1 tráví děti volný čas tím, že po škole chodí do družiny, kroužků, hrají na flétnu, chodí do keramiky, na zpívání a: *„v podvečer vlastně když mají úkoly hotové, tak mají volno, takže můžou lítat po hřišti, na kole, na bruslích.“* U R4 je pro jeho dceru největším koníčkem dramatická výchova, *potom zkoušela hrát na kytaru, ale to nějak nešlo, to ji moc nebavilo, potom Sabinka zkoušela tančit ve folklorním tanci Ondrášek. Prostě byla zklamáná, že nemá maminku, že prostě nebyla taková aktivní, byla taková zvadlá, takže ju vyhodili a teďka vlastně od září chce stepovat, což ju bude asi strašně bavit, protože furt o tom mluví. Takže to ju baví a dá se říct, že společný takový ty vycházky, jízdy na kole a chodí s kamarádkama, už si prostě vybírá svoje kamarádky, se kterýma si rozumí a takový ty kamarádky problémový už odstrkuje od sebe, dá se říct, že má jakoby rozum.“* Rovněž i v rodině R3 děti navštěvují různé kroužky 2x až 3x týdně, převážně sportovní.

U všech respondentů (R1-R9) je značný pocit samoty při ztrátě manželky. Pro všechny respondenty jsou nepříjemné situace, do nichž se dostávali, pokud byli sami v přítomnosti nějakého páru. R9: *„Ochuzen tak maximálně o manželku. Zesnulou, myslím takhle.“* Stejně tak to vnímá i R4: *„Jak jsem řekl, postrádám partnerku. Postrádám prostě ženu, která by měla trošku to porozumění a která by prostě, je to tak a musí mít vlastně oba dva ráda a pokud to tak není, tak vlastně ten vztah nikdy nebude fungovat a budou furt hádky a jak říkám, postrádám opravdu, dá se říct, prostě žádný finanční problémy, nebo další věci, prostě nejsou, nebo jako není to problém, ale opravdu to partnerství je velký problém. A u*

mě je to problém, vlastně jako u chlapa, že, když vlastně žena zůstane sama s děckama, tak ženy přeci mají víc svých kamarádek a prostě a ty kamarádky mají děti, takže když osamělá žena jde mezi ty ženy a tam to dítě si pohraje, jenomže u chlapa je problém, když prostě chlap má dítě, kór ještě dceru, aby našel nějakýho kamaráda, který má taky dítě a toto. Takže dá se říct, že mám tady kamarádky, ale že jo, mají svůj život a takže je to někdy obtížné. Respondent 1 pociťuje překážky ve špatné komunikaci s úřady: „Úřední buzerace k tomu patří určitě.“ Respondent 3 pociťuje překážku ve výchově: „přece jenom holčička vyžaduje malinko jiný přístup, jiné výchovné metody, tak je to, řeknu pro mě taková role diplomacie než výchova, to je pro mě výzva samozřejmě.“ Respondent 9 to vnímá následovně: „Ano, jak že furt pořád básní, jakoby, že práce se dá sehnat i jakoby z hlediska tohodle, když to řeknu blbě, samoživitele a takovýhle, tak je to totální nesmysl. Práce prostě strašně ovlivňuje výchovu, jak jste na tom, jestli to stihnete nebo nestihnete. Ty zaměstnání na to prostě nejsou uzpůsobeny, ať si odbory říkaj, co chtěj.“ Mezi další bariéry, o co jsou naši otcové-vdovci ochuzeni či postrádají, řadíme stále ten ženský element: (R1) „No, tak jasně že. Dětem určitě chybí ten, takovej ten mateřskej vzor, takovej ten, aby se měli ke komu upnout. Jasně, že mi chybí partnerka, chybí mně, komu se mám svěřit, nebo s kým si popovídat, koho obejmout, s kým strávit večer. Stejně tak to vnímá i respondent 3: „Tak ten pocit samozřejmě čas od času mám, ale jak jsem už zmínil, беру to jako svoji roli, jako úlohu a není to tak, že bych si to nebo někomu vyčítal nebo něco podobnýho. Jako беру to, že mám tu možnost, ten dar se postarat o vlastní děti, vychovat je a neberu to jako ztrátu. Beru to prostě jako roli, která mně mnohem víc dává, než bere.“ K jistému omezení došlo i po pracovní stránce, kdy (R1) musel omezit vlastní výdělek a „to znamená, že mě poklesl plat.“ Stejně tak i R9 musel obětovat zaměstnání, práci. Oproti tomu (R3) musel „přehodnotit svoje zájmy, koníčky a i třeba trávení volného času. Musel jsem to přizpůsobit tomu dennímu režimu dětí. Neberu to jako nějakou oběť, ale беру to jako, že to prostě je úloha, kterou mám nebo chci ji nějakým způsobem splnit“ Stejně tak i R4 musel omezit své koníčky, „které se zase pomaličku navrací, třeba jako procházky, jízda na kole a nějaký ty výlety nebo něco takovýho.“

7.2.5 Kategorie č. 5: Nahrazení rolí v nedobrovolné životní situaci

V páté kategorii máme zahrnuty kódy: **osobní růst, uspokojení, domácí práce, poslání, pochvala, nedostatek času, životní úloha, nejistota.**

Pod tuto kategorii jsme zahrnuli potřebu nahradit zesnulého partnera ve výkonu činností a funkcí, které zastával. Ať je neúplnost rodiny zapříčiněna jakýmikoliv důvody, je jasné, že role osamělého otce-vdovce je mnohem náročnější. Osamělý otec-vdovec musel převzít role po zesnulé manželce. Otec se tak stal hlavou rodiny, živitelem, vychovatelem, pečujícím a pomáhajícím otcem, blízkým přítelem pro děti, kamarádem, bavičem, učitelem, ochráncem, tak, jak uvedli respondenti (R1-R9). Tyto změny ovšem neprobíhají pouze v rámci jejich vnitřního světa, ale ve vztahu k jejich nové roli se mění také reakce a očekávání okolí. Protože mají velké množství rolí, které musí zastávat, není v jejich silách obsáhnout všechny role plně. Vždy je jedna role na úkor druhé. Dítě je pro ně však prioritou, proto je třeba odsunout vše ostatní na druhou kolej. Nemají tolik času na sebe, své přátele, na navazování nových vztahů. Všechny role, které musí tito otcové-vdovci zastávat, ovlivňuje nedostatek času, který mají.

Ukázalo se, že většině respondentů nedělá problém zvládnout roli osamělého otce a R3 vnímá svou roli osamělého otce jako poslání: *„Tu roli vnímám jako, zní to možná hloupě, ale jako, no prostě pro mě to je ta role, která vyplynula ze situace, a беру ji prostě jako životní úlohu, kterou musím nebo ji chci splnit, jak nejlépe umím a díky tomu, že mám k dětem teda velmi, velmi vřelý vztah, tak se to snažím brát jako úlohu, která vyplynula ze situace a kterou musím nějakým způsobem doručit a zvládnout.“* Někteří (R1) nemají čas vnímat takové věci a ti, co to vnímají *„když to řeknu blbě, musím no. Já nevím, nebo jak to říct.“* (R9). R4 to vnímá tak, že to zvládá, *„někdy to je opravdu těžký, ale zvládám to a chcu to zvládat a vím, že prostě musím vychovat tu dceru a že to musím zvládnout.“* Přínos nové role osamělého otce sebou nese řadu kladů i záporů. U respondentů převažují negativa, u R9 *„zápory úřady. Jsou spíš zvyklý na maminy, osamělé, samoživitelky, než jako, no na osamělého muže.“* S tím souhlasí i R1: *„Ano, samé zápory.“* *„Nejhorší jsou asi ty buďto ze sociálky nebo z těch ženskéj, co Vám říkají, jak máte vychovávat děti sám. To je na tom hodně nepříjemný. To bývá vždycky takový nejbolestivější.“* Rovněž i R4 si myslí, že to má jenom samý zápor; *„Tak díky tomu, že třeba nemůžete pořádně najít partnerku, protože dcera si prostě taky vybírá, všechny ženy ji neseďnou, je to takový složitý, takže když si člověk najde nějakou partnerku a mu jako nevyhovuje tak dceři taky nemusí vyhovovat. Dá se říct, že všechny koničky, co jsem měl, tak už prostě nemůžu mít, protože musím se věnovat tady doma domácím pracem, zaměstnání, jo prostě výchovu, všechno možný, tak prostě můj osobní čas, aby byl, tak to prostě nemám. Ale doufám, že se to zlepší.“* Stejně tak i R3 záporů vnímá jednoznačně a *„vidím to, zejména u dcery a kde ten ženský element v té ro-*

dině jednoznačně chybí, protože dcera tohle vnímá vlastně tak, že v naší rodině jsou už jenom 3 chlapi v uvozovkách a samozřejmě je to pro ni určitý, určitý hendikep a vnímám to taky tak samozřejmě, přece ta mentalita ženská a mužská je přeci jen trošku jiná. Hendikep, takže tohle bych vnímal jako jediné, jediné negativum tady v tomto, že ten ženský element zejména pro tu dceru chybí, určitě bude chybět i pro ty chlapce, ale tam to není tak, tak intenzivní a není to tak, tak zásadní, u té dcery je to určitě základnější problém.“ Mezi negativa lze zařadit i to, co je nejtěžší na zvládnutí role osamělého otce, což je podle R1 „nedostatek času“. R9 jednoznačně odpovídá: „Puberta. Ta mi dala zabrat nejvíce.“ U R4 je nejtěžší „asi zvládnutí tady těch domácích prací, pokud člověk chce, aby to dítě vyrůstalo v nějaké jakoby normální rodině, kde prostě je nějaká taková určitá čistota a prostě nějaký řád a takový, takže je to takový těžký. No a potom vlastně porozumět dítěti. Každá žena prostě má jiná trošku názory, protože muž a žena má jinej názor, takže to musím vždycky tak nějak porozumět jí, jestli to tak opravu je anebo není. Je to těžký, a teďka aji zrovna ty ženský problémy musím řešit, nevím co a jak to koupit, jo prostě je to opravdu složitý.“ Vágnerová (2007, s. 108) vidí rodičovskou roli jako „důležitou součást identity dospělého člověka.“ Jedná se o biologicky podmíněnou roli se specifickou psychickou i sociální hodnotou. Je charakteristická svou asymetrií, je nevratná a zároveň nezrušitelná vůči partnerovi. Představuje zásadní zvrát v životě rodičů a vyžaduje změnu životního stylu. R3 by klady specifikoval „jako samozřejmě, že v tu chvíli ten vztah s těmi dětmi je mnohem intenzivnější, než by byl v úplné rodině, to jednoznačně, protože na to teď beru obě dvě funkce nebo obě dvě role.“ R9 dodává: „Klady teda nevidím žádný,“. R1 odpovídal: „Dělám všechno. Vařím, peru, žehlím, žehlím pořádně, občas zkusím něco zalátat, no chybí ta druhá půlka, no. Kdy prostě musel jsem převzít role, o který jsem se předtím, nemusel vůbec starat. Nemusel jsem pravidelně vařit, když jsem vařil, tak byl svátek, nemusel jsem prát.“ R3 by zhodnotil svoji roli otce v rodině takto: „docela otevřená otázka, no role toho otce tím, že je v tom formátu v jakém to je, tak má samozřejmě spoustu úrovní od takové té zabezpečovací, té standardní péče až po tu výchovu a až po ten, řeknu ten pedagogický rozměr, že samozřejmě člověk má tendenci ty děti něco naučit, něco jim vštípit, nějaké standardy chování, hygieny, prostě čehokoliv, takže tak nějak vnímám otce v těchto rovinách, jako standardní roli, jako pečovatele, přítele a na toho vytvoření normálního zázemí, aby teda děti mohly fungovat.“ Respondent R4 vnímá svou roli otce takto: „No myslím si, že díky tomu, co se stalo, jsem strašně hodnej člověk, ale zas z druhé stránky si myslím, že jako to zvládám všechno, že díky tomu vlastně, že jsem uměl vařit, uklízet jako a všechno možný, akor-

át jsem neuměl prát, takže to jsem se naučil, nebo moje kámošky mě to naučily, takže tady ta role prostě v té domácnosti si myslím, že zvládám, ne samozřejmě na výbornou, musím si říct, k čemu opravdu dochází a když člověk ještě není v pohodě, nebo problémy v práci, nebo něco, tak je to těžký.“ R9 to vidí takto: „Mě to život jakože nadělil, tak s tím musím jako že bojovat. Nějak tak. Nemám na výběr jako, nechci mít ani na výběr, já to přijímám tak, jak to přišlo.“ Mnohé výzkumy zaměřené na roli otce dospěly k závěru, že otec je rovněž velice podstatným a důležitým činitelem ve vývoji dítěte, je nebo dokáže být stejně kompetentním rodičem jako žena v péči o děti a při jejich výchově. (Maříková, 1999 s. 18) Přestože osamělí otcové-vdovci zastávají mnoho rolí, jejich dítě je pro ně vždy na prvním místě. Je třeba si uvědomit, že všechny své role konají právě pro ně. Osamělí otcové-vdovci jsou silní muži. Přestože se objevují chvíle, kdy jsou přesvědčeni o tom, že se jejich situace již nezlepší, nevzdávají se a doufají v lepší budoucnost. Věřím, že pokud se objeví někdo, kdo je uvidí stejně jako oni sami sebe, může se jejich ideál naplnit. Ideál ve formě manželství a bydlení v jedné domácnosti s novou manželkou a svými dětmi.

7.2.6 Kategorie č. 6: Podpora sociálního prostředí (sociální vztahy, kontakty)

Tato kategorie je zařazena z důvodu ukázat, jak velké podpory ze strany okolí se respondentům dostává. V této kategorii jsou tyto kódy: **rodina, kamarádi, kontakt s bývalými spolužáky, přátelé, víra v Boha, známí, kamarádka, zařízení pro volný čas, úřady, škola, sousedé, kolegové z práce.**

Všichni respondenti (R1 – R9) se shodli na tom, že mají dostatečnou podporu svého okolí. Odpověď R3: „*Ano, v rámci toho, co potřebuji, ano.*“ R9: „*Já si myslím, že asi jo, že určitě. Mně to okolí prostě nabíjí jakoby, to, že si můžu pokecat, na návštěvu, prostě mě to nabíjí, jsem drbna. Zavřít mě mezi čtyři zdi, tak se asi zblázním. To, že s někým mluvím, komunikuji, tak to pro mě bylo lepší, nebo jak to říct, prostě líp jsem se s tím vypořádal s tou ztrátou. Jako to komunikace pomohla.*“ Ukázalo se, že když osamělí otcové-vdovci potřebují pomoc, mohou se nejvíce obrátit na své rodiče, v tom se shodli všichni respondenti. K této pomoci R4 dodává: „*Dá se říct, mám, tu sestru a nějaký ty kamarády, kamarádky, ale využívám toho opravdu jen v malé míře, jo. Nechcu je zatěžovat, ale opravdu když je mi nejhůř, nebo opravdu potřebuju s něčím poradit, tak zvednu ten telefon anebo to setkání s nimi.*“ Oproti tomu R9 se obrací nejvíce sám na sebe, říká: „*Když je nějaký problém, tak se snažím ho vyřešit sám. Nerad prostě jejich dobroty využívám, nerad, prostě se to snažím co nejvíce vyřešit sám.*“ Stejně tak i R3 nemá pocit, že by mu něco chybělo, říká: „*Tak vět-*

šinou, když je potřeba, tak mně v tom okolí pomůže, jinak se snažím věci řešit, řešit výhradně sám, Opravdu, když potřebuji pomoc okolí, tak je to situace, která pro mě není nějakým způsobem řešitelná, je to prostě krajní nouze, ale jinak se snažím vždycky a výhradně řešit ty věci po vlastní linii.“ R1 od druhých žádnou pomoc neočekává. Oproti tomu R9: „Já bych řekl, že velkou. My jsme jakoby taková rodina, máma je ze šesti dětí, táta je ze Slovenska, tak se navštěvujeme jednou za uherskej rok, ale máma je tady v okolí, má tu příbuzenstvo do pěti kilometrů, a prostě tím, že se navštěvujeme a todle, tak jsme družní, pomáháme si navzájem. Tam je to furt, dalo by se říct, stejný, pomáháme si jako rodina. Jakoby víc, ne jen rodiče, ale celkově jako rodina.“ Respondenti se shodli na tom, že jim žádný druh opory, pomoci či podpory od druhých nechybí. „Teď to bude znít asi blbě, ale mně to takhle stačí. Jak mě pomáhaj, jak se ke mně chovaj a tak. Asi nic. Nebo. Nic vlastně,“ uvedl R9. Pro všechny respondenty mají přátelé a lidé kolem nich velký význam. R1: „Já jsem o hodně přátel přišel, takže, kdyby bylo trošku víc času, tak se s něma budu dál potkávat, ale v podstatě není čas a ostatní mají svoje rodiny, svoje problémy, tak se určitě nepotkáváme tak často, jak by to šlo.“ Dále k tomu R1 dodává: „Mám. Bývalí spolužáci, kamarádi z dětství. Tak jednou za čtyři měsíce.“ R3: „Po rodině druhá nejdůležitější věc, takže se opravdu hodně snažím mít vedle sebe lidi, na které se můžu spolehnout a kterým můžu věřit.“ R4: „Obrovskou pomoct, prostě to je to nejdůležitější co prostě člověk v této situaci má, protože kdyby člověk byl úplně sám a prostě nikoho neměl, tak si myslím, že to se nedá ani přežít. A je fakt, že v dnešní době najít člověka, kterej vám nějak trošku pomůže nebo prostě pochopí vaši situaci, je čím dál míň. Lidé, prostě, všichni jsou jenom zahledění do sebe a řeší jenom svoje problémy.“ R9: „hodně prostě, bez nich bych to nezvládal.“ Jisté omezení mají respondenti s chozením do společnosti. R1 do společnosti téměř vůbec nechodí, zná jen práci, setkává se s obchodními partnery, kolegy v práci. Když vyrazí do společnosti, je do většinou tak dvakrát do roka a to je hasičský ples nebo zábava. Oproti tomu R3 chodí rád do společnosti, „ale samozřejmě teď je to dáno, nebo limitováno touto rolí, takže teď je to malinko omezené, než to bylo dřív, ale se společností nemám problém a ve společnosti jsem rád, když je to společnost, která mi vyhovuje, to znamená přátele, který dobře znám, kterým věřím.“ R4 uvedl, že chodí do společnosti jedenkrát týdně, dvakrát týdně, jak kdy. „Jsou to známý, co se se mnou seznámili vlastně díky manželce a díky dítěti, potom mám nějaký spolužáky ze základní školy, v práci dá se říct mám kamarády a ještě kamarádky, jako mám jich, mám.“ R9: „Tak já ty turnusy, soboty, neděle, to je problém, jednou do měsíce do společnosti, jakoby do společnosti. Jinak příbuzní, mezi tejdnem se

vždycky někde zastavím v pátek a takhle. “ Podle slov respondentů by se dalo říci, že všichni respondenti R1-R9 mají kamarády, spolužáky, kolegy z práce, kamarády z dětství, se kterými se setkávají. To potvrzuje odpověď R9: „Dalo by se říct, že všechno, co jste jmenovala. Protože jsem drbna, a ne, že jsem oblíbenej ve společnosti, ale se známejma se bavíme takhle, jako asi všechno, co jste jmenovala. Prostě jsem se neuzavřel do sebe, zůstal jsem v tomto směru stejnej, jako když jsme se s manželkou seznámili.“ R3: „To je přesná definice, spolužáci, kolegové z práce, takže mám skupinku, skupinku přátel, kterým prostě věřím, ale jsou to, dá se říct, že to jsou buď, buď kamarádi ze školy, se kterými udržujem na té rodinné bázi s těma dětmi styk a pak samozřejmě mám několik málo lidí buď ze současné, nebo minulé práce, se kterými se občas sejdu.“ R9: „Jako kamarádi, jak se ke mně chovaj, jak mě berou a tak.“ R1: „Tak úřady se ke mně staví nepřátelsky, ve škole jsme si teda cestu našli a co se týče sousedů, tak my jsme tady velmi krátce, takže jsme se sblížili pouze osobně se dvěma sousedy, zatím.“ R3: „Tudle byla poměrně dlouhá cesta, samozřejmě je velmi zřejmé, že jak ve společnosti, tak na úřadech, model, kdy otec je – pečuje o děti je velmi nestandardní a jak okolí, tak i úřady a statutární úřady se k tomu staví velmi nedůvěřivě, jestli opravdu to takhle je a mně to opravdu trvalo nějakých 2 až 3 roky, než opravdu jako to okolí, ty úřady jako vzaly v potaz, že ta role je v rukou otce a že to tak funguje, takže ve společnosti je velmi, velmi stereotypně nastaven ten formát, že buď je úplná rodina, nebo se o děti stará matka. Naše společnost na tak mladé osamělé otce, vdovce není připravena.“ R4: „Když se to stalo, tak vlastně můj vedoucí v práci se k tomu velice dobře postavil, protože vlastně já dělám na sedmou hodinu, takže mně dovolil, díky tomu, že jsem musel vozit dceru do školy, to byla ještě malá, chodila do 1 třídy, takže mě povolil chodit do práce na osmou hodinu a to jsem byla teda strašně vděčen, potom, co tam bylo dál, co se dělo v zaměstnání.“ R4: „Jo, tak sousedé prostě, to bylo taky takový pěkný, protože dá se říct chodili k nám prostě mě tady rozveselit nebo nás tady rozveselit, bylo tady plno dětí, kteří tu spali se Sabčou, prostě hráli si všechno, nebo oni si vzali Sabinku, abych si trošku odpočinul, to bylo taky pěkný. Ze školního hlediska tam taky opravdu mi všichni pomáhali, někdy to bylo krutý, protože děti jsou prostě některý takový zlý, takže prostě Sabinka chodila do školy úplně špatná, protože jeden kluk jí vykládal, že jí chybí ta máma, ona prostě to nechávala v sobě a potom najednou to vybuchlo a byla úplně špatná z toho, takže se to řešilo ve škole. Díky tomu, že ve škole byla taky dobrá paní psychologka, tak nám pomáhala takto s tou situací a tak dá se říct, že v té škole to bylo všechno takový dobrý, až na nepříjemný vždycky prostě výrazy, co oznámili Sábě.“ R9: „Sousedí dobře,

protože, když to řeknu blbě, tak bydlím na samotě, uprostřed polí, takže tam mám maximálně srnky a zajíce, jako sousedy. Ale ne celkově jako jo, dobře. Školy, ty mě vycházely doted'ka vždycky vstříc, jak i školka. Školka byl problém, protože byla vedle hřbitova. Takže na procházky někdy syn navrhl projít se po hřbitově a tak, když byl malej, to těm učitelkám nedělalo problém. Něco prostě jako vymyslet, aby byl spokojenej, a aby to ostatním dětem nepřišlo divný, jako že tam jsou nebo tak. A ve škole bez problémů.“ R3: „jako podporu mám, spíš, spíš se mně zvýšila taková ta podpora, podpora ze strany rodiny, protože samozřejmě, i ta rodina moje si uvědomuje, že ta role není úplně, úplně jednoduchá a asi i okolí, kolegové z práce jsou srozumění, tak spíš to hodnotí kladně a snaží se nějakým způsobem, když je potřeba být nápomocní, takže spíš, spíš kladná reakce okolí.“ R4: „Můj otec, jak jsem říkal, kterýho jsem měl strašně rád, tak to nesl velice špatně, moje mamka taky, protože prostě jsem její syn a najednou se tady objevilo, dá se říct takový trápení, ale jsou na tom jiní lidé hůř, takže prostě jsou na tom lidé hůř. A okolí, dá se říct, že prostě hodně lidí, jak jsem říkal, smekalo klobouk a prostě říkali, že mě obdivují.“ R9: „Nezměnilo se nic, ale furt do mě rejpu, ať si nějakou babu najdu.“

Z výpovědí respondentů vyplynulo, že největším problémem je právě jejich samota. Potřebují širší pomoc, která se týká i emoční podpory a sociální oporu, která jim poskytne jistotu. Pravdou však zůstává, že i když jsou osamělí otcové sami, ve skutečnosti úplně sami nejsou. Většinou se v jejich okolí vyskytuje někdo, kdo jim jejich situaci ulehčuje. Bývají to především rodiče, kteří svým synům (otcům-vdovcům) poskytnou pomoc a podporu. Dále z rozhovorů vyplynulo, že všechny negativní zkušenosti ovlivnili přístup k ženám, proto mají strach z navázání nových vztahů. Přesto však otcové-vdovci věří, že se nějaká žena v jejich životě ještě objeví. Otcové-vdovci jsou si vědomi toho, že vstup do nového partnerského vztahu může silně zamíchat kartami ve vztahu k jejich dětem. Proto se někteří i tak neradi seznamují s novými lidmi (R1, R4, R5, R6, R8). Ostatní otcové-vdovci se rádi seznamují s novými lidmi (R2, R3, R7, R9), a to třeba na koupališti, přes známé, při nějakých aktivitách s dětmi, na úřadech, na výstavách nebo zábavách.

7.2.7 Kategorie č. 7: Podpůrná síť pomoci státu a institucí

Pomocí této kategorie bylo zjišťováno, zda respondenti využívají sociálních služeb, poraden, organizací nebo vyhledávají odbornou pomoc, rovněž i komunikaci s úřady.

Kódy, které směřovaly ke vzniku této kategorie: informovanost o službách, potřeba psychosociální pomoci, vyhledávání služeb, dávky státní sociální podpory, podpora,

poradenství, vlastní dostatečné zabezpečení, materiální zázemí, porozumění dávek, na které má nárok, zkušenosti se stykem s úřady, nepochopení, nevyhovující jednání, povýšenost, pocity, neochota, chování úředníků, neempatie úředníků.

Zajímavý je jednostranný názor respondentů na pomoc ze strany státu. Podle R1 toho není moc na usnadnění, „*stát nám v ničem nepomáhá*“. Ani R4 zatím mu opravdu nic situaci neusnadňuje, žádná podpora ze strany státu. R9: „*Jako stát to není určitě, to nemůžu říct ani náhodou!*“

Dotazovaní respondenti nevyhledali žádnou sociální službu pro osamělé rodiče, až na jednoho R1: „*Ano, využívám, teda využíval jsem, no, jo, vlastně zase využívám službu. Paní na hlídání kluků. Je to z nějaké organizace nebo spolku, nevím teď přesně.*“ Jak se z výzkumu ukázalo, důvodem, proč osamělí otcové (vdovci) nevyhledali žádnou službu je ten, že ani nevědí, kam by se měli obrátit, na koho a nevědí, jestli stát vůbec něco takového nabízí. Všichni respondenti (R1-R9) jsou přesvědčeni o tom, že stát žádnou sociální službu pro osamělé rodiče nenabízí. R3: „*Není vůbec žádná.*“ R9: „*Ne, nenabízí. Tím, že jsem drbna, tak ani nepotřebuju, protože jsem ve společnosti s mladými.*“ R3: „*Jediný statutární orgán, se kterým jsem přišel do styku a s kterým jsem výchovu nebo péči o děti řešil, byl OSPOD.*“ R9: „*Nikdy jsem to nestudoval, takže nemám ponětí.*“ R3: „*Jako službu, dá se říci, že ne, ale v poslední době jsem začal využívat jednu paní, teď už kamarádku, která mě chodí sem tam prostě tady uklízet, umývat okna, protože už mě to nebaví.*“ Podle Paulíka (2009, s. 15) jde v poradenství zejména o aktivitu a vlastní úsilí klienta. Problémová situace nastává v případě, kdy jedinec není schopen samostatné adaptace na zvládnání životní situace. Poradenství v komplexu sociálních služeb nabízí poskytnutí informací, prosazování práv a zájmů, výchovné vzdělávací a aktivizační služby. Poradenská intervence má kratší trvání, či je pouze jednorázová. Jádrem poradenství je pomoc na bázi vztahu. „*Cílem je dosažení změny v nežádoucí klientově situaci (problému) i v chování, myšlení, emocích, či celé osobnosti*“ (Paulík, 2009, s. 15). Z výzkumu je patrné, že každý respondent minimálně třikrát vyhledal odbornou psychologickou pomoc, a to ať už pro sebe nebo své dítě. R1: „*ano, já, a využíval jsem služeb psychologa i pro své chlapce.*“ R1 uvádí: „*Byl jsem pouze u dětské psycholožky, dvakrát, možná i vícekrát a jako tam nic zvláštního nespatriła. Nabídl mě pomoc „OSPOD“ a absolutně jsem s tím nebyl spokojený.*“ R3: „*Děti chodí jednou měsíčně k dětské školní psycholožce, a ta si mě pak občas, po dvou měsících nebo tak, jak je potřeba zavolá. Jinak ne, co se týká výchovy dětí, tak ne.*“ R4: „*Ano, dá se říct, že to byla psychologická poradna. Byl to psycholog tady ve škole, tam se probíralo, co se stalo,*

a moje dcera byla, dá se říct zvadlá květina úplně, vlastně. Takže dá se říct, že jsem využíval tady ty psychologický poradny.“ Převážná většina respondentů se shodla na nepříjemném a neochotném přístupu pracovníků na úřadech. R1: *„Lidi jsou neskutečný svině.“* V jeho hlase bylo znát rozhořčení. R9 také nebyl spokojen: *„No, že ty úředníci by měli brát větší ohled.“* R9: *„Úřady, to bylo horší. Protože v tu dobu manželka byla na mateřské a já jsem to potřeboval všechno předělat na sebe. A ochota úřadu byla fantastická, ani jeden papír za mě nevyplnili a nic, že nemůžou, prostě některý papíry se blbě vyplňovaly po tý autonehodě.“* R1: *„My se bavíme o podpoře, mně by stačilo, kdyby mě přestali šikanoval.“* R9: *„Protože ani úřad práce mi nesehnal práci, na to, že jsem samoživitel. A jejich argument, že si mám najmout chůvu a můžu jít pracovat na plný úvazek, jsem myslel, že si dělaj prdel, ale oni to mysleli úplně vážně. A ty chůvy si berou stopadesát korun za hodinu, a to nikdy nikde nedostanu v čistým. Takže jsem byl vyhozen z úřadu práce.“* Většina otců-vdovců nepotřebuje nějaký druh pomoci. R1 o žádnou pomoc nestojí, R3 žádnou pomoc nikdy nehledal, nevyhledával, bere to tak, že si člověk musí poradit sám. R9 odpověděl: *„No, chybí hlavně z hlediska práce, prostě, přizpůsobit tu práci těm dětem, no. Dneska je trend, že vlastně se člověk přizpůsobuje té práci, a na člověka se lidově řečeno, to, že jo, sere no. Je to obráceně, prostě mělo by to být obráceně. Ten zaměstnavatel by si měl vážit těch lidí, ty podmínky pracovní, tak i z hlediska těch dětí, a to neexistuje už. To je hudba minulosti. Ted' nemyslím, komunisty, ale celkově, tím narážím třeba na Baťu, ten si těch lidí uměl vážit. V té fabrice tu školku zavedl a takhle, a dneska, když hledáte školku, tak to je na odstřel na té vesnici prostě. A pak to posíláte do jinýho okresu, aby to dítě mělo školku a takhlenc. Prostě celkově, prostě tohle všechno je špatně. To není vybudované, aby ty rodiny, když to řeknu lidově, aby se lidi množili prostě, ale spíš aby fabriky vzkvétaly, a vlastně jak to říkaj, že cizinci doplněj ty stavy, co nám porodnost klesla. S tímhle argumentem nebo s touto teorií prostě se to musí někdy jednou sesypat.“* Respondenti R2, R6, R7 by uvítali nějakou výpomoc. (R8) *„Nějaká výpomoc určitě aspoň z těch začátků, kdy je to opravdu jako dost těžký, tak aspoň nějaký ty tety nebo něco, aspoň aby zastupovali aspoň chvílku. Výpomoc tomu chlapovi.“* Po tom, zda jsou dostupné informace o možnostech pomoci osamělým otcům-vdovcům, žádný z respondentů nepátral. Systém dávek označují za složitý a natolik náročný, že i přes jejich životní situaci nemají na dávky nárok. R2 k tomu dodává: *„Jako zaplat' pánbůh, že nějak pomáhá, ale určitě by to mohlo být trošičku lepší.“* Velmi zajímavé shledáváme zkušenost R9, který se vyjádřil k nedostatkům ve zdravotnictví: *„Třeba zdravotnictví, vlastně. Kluk měl problémy s dýcháním, s rýmou, a*

totle, tak jsme šli na mandle. A to mu byly tři a půl, necelý čtyři roky, no, tři a půl mu bylo, plus mínus. Tak v nemocnici prostě mně naznačili, že pro tatínka nemaj místo, abych tam s ním byl. To mě docela vyrazilo dech, v dnešní době, že jsou zařízení jenom na maminky, no. Takže to zdravotnictví z hlediska tohodle jakoby problému, jakoby, není tak flexibilní, jakoby, jak by asi mělo být. V papírech jsme všechno měli, že jsem vlastně samoživitel. Když jsem při příjmu řekl, že tam s ním budu, tak řekli mě, že mě nemůžou dát s maminkou na pokoj, já říkám, to je Váš problém, můj ne. V papírech jste to měli. Tak ho tady nechte a přijďte ráno, a já, že ho tam nenechám, ani kdybych měl spát na chodbě. Takže jsem nakonec dostal lůžko na nadstandardu, ale nemusel jsem ho platit, no.“

Stát zrušil téměř veškerou finanční pomoc pro osamělé rodiče, tudíž se v současnosti nejedná o zvláštní podporovanou skupinu. Tímto však problémy osamělých rodičů nevyřešil. Otvírá se zde prostor pro neziskové, církevní a jiné organizace, které mohou organizovat účinnou a efektivní podporu a pomoci neúplným rodinám. Osamělým rodičům by měly být poskytovány specifické nenárokové služby „na míru“ jako, např. hlídání dětí v době nemoci, právní, psychologické, sociální a profesní poradenství.

7.2.8 Kategorie č. 8: Jistota, zaměstnání, finanční situace, finanční soběstačnost

Kategorie se vztahuje k jistotám, které vnášejí do života klid, o které se může člověk opřít, které uklidňují a eliminují obavy z budoucnosti. Respondenti hovoří o jistotách ve vztahu k dávkám státní sociální podpory. Dále kategorie vyjadřuje vztah k pracovní náplni a zajímavosti profese.

Kódy: pocity, srozumitelnost, nové informace, nepochopení, sirotčí důchod, vdovský důchod, motivace zaměstnání, pracovní doba, zajímavá práce, finanční zabezpečení, ekonomická pomoc, finanční výpomoc, finanční příspěvek, materiální zázemí.

Pod kódem finanční zabezpečení, ekonomická pomoc, finanční výpomoc a finanční příspěvek se respondenti vyjadřovali k tomu, zda pobírají dávky státní sociální podpory. Český systém sociální podpory dostatečně nereflektuje situaci rodiny s jednou ekonomicky aktivní osobou, která navíc pečuje o děti. Pracovní příjem takové osoby je příliš nízký, v případě rodičovské dovolené většinou nulový, a dávky státní sociální podpory nemohou pokrýt ani minimální potřeby takovéto rodiny. Z výzkumu vyplynulo, že současné zabezpečení rodiny je u většiny respondentů dostačující a uspokojivé, i když R1 uvádí: „No, mohlo by být lepší.“ R3 zabezpečení hodnotí jako „standardní, až nadstandardní a dá se říct, že co se týká nějakého jako hmotného zajištění tak jako nemáme nějaké omezení a

žádných vnějších atributů nevyžívám, prostě je to všechno postaveno na, na vlastním výdělků. “ Zabezpečení u rodiny R4 „dá se říct, že je jako v normálu. Díky tomu, že mám vlastně práci, zatím, a že máme další ten od státu důchod, tak je to v normálu. “Dále R4 dodává: „Je uspokojivé, ale díky tomu, vlastně že dcera by měla získat nějaké dědictví po manželce, po své mamince, tak vlastně mě stát určil, že vlastně dceři musím v osmnácti letech vyplatit částku a není to dost malá částka, takže prostě to musím splnit, protože se prostě považuju za otce, který by to měl splnit. “ R9 vidí zabezpečení rodiny takto: „Snažím se. Je to lepší než předtím, o hodně. Tím, že můžu mít práci na plný úvazek, no. Předtím jsem to střídal, brigády, abychom se vůbec uživili. “ R9: „Jo, podle mě ok, teď jo, ano. I když nároky se zvyšují, že jo. “ Na základě výpovědí dotazovaných otců převážná většina nepobírá dávky ze systému státní sociální podpory (R1, R3, R4, R5, R7, R9). Respondenti R2, R6, R8 pobírají dávku státní sociální podpory, a to přídatek na dítě. R9 pobírá invalidní částečný důchod, od narození nemá ruku. Dále pobírá vdovský důchod a sirotčí důchod, „ale tím, že manželka nedělala, tak to je nic, jen ze školy spočítaný. “ Jednoznačná shoda u respondentů (R1-R9) je v pobírání dávek sirotčích důchodů a vdovských důchodů. Dále se všichni respondenti shodli na tom, že dávky ze strany státu jsou nedostačující. R9: „Jako tím, že teď už mám práci stálou a vydělávám si tolik, co vydělávám stabilně, tak to ujde. “ A dále k tomu dodává: „No, nedostačující. Díky tomu, že mám tu povinnost dceři odevzdat v 18 letech nějakou částku, jak mi to určil ten stát, nebo soudci a díky tomu, že v dnešní době to opravdu stojí všechno strašně velký peníze. Jak prostě kroužky, škola v přírodě, oblečení, všechno, takže si myslím, že není to úplně dostačující, ale zaplat' pánbůh, že aspoň něco. “ Na základě výpovědí dotazovaných otců je zřejmé, že převážná většina z nich díky svému platu a pobírání sirotčího a vdovského důchodu, nedosáhne na jiné dávky ze systému státní sociální podpory. R9: „O systému dávek, já nevím, já jsem po tom nikdy jako nijak nepátral jaký dávky všechny dávají, takže vím, že dávají nějaký příspěvky na bydlení a takový věci, ale já jsem nikdy nic nevyužil a myslím si, že nemám úplně tak nejmenší plat a myslím si, že bych na to ani nedosáhl, aby mi tady stát nějak přispíval na nějaký bydlení. “ Od respondentů zazněly podobné názory na systém dávek, který stát vyplácí. R9: „Že je to nespravedlivé. “ R1: „Žádný systém dávek není pořádný. “ R4: „Že je ten systém špatně nastavený na ty dávky. Reálně. Ne tabulkově, že to někdo vypočítá u stolu. Když budou zprůměrovávat, co vše zprůměrovávají, tak to nikdy nevyjde pro obyčejného člověka, nevyjde žádný smysluplné číslo. “ R3: „Jsem toho názoru, že každý si musí svou

situaci řešit sám a prostě se nedívám na okolí a asi to řeším po své linii a z vlastních zdrojů, vlastního výkonu, takže nemám tady v tomto žádný, žádný názor na systém dávek.“

Dotazovaní respondenti hovoří o následujících konkrétních opatřeních, které by mohlo zlepšit celkovou rodinnou situaci. R1: *„V podstatě větší odpočet daňový na děti.“* R5: *„Opatření? Možná kdybych, nevím, jestli je to správné opatření, možná kdybych si našel nějakou partnerku a žili bychom tady prostě tři nebo čtyři nebo, takže tak, ten příjem.“* R9: *„No, tak teď, když mám práci, bych to nepotřeboval. Když byl malej malej, tak prostě z hlediska práce a takových věcí, ten stát to jako by vůbec nezvýhodňuje. Prostě to průměruje, co se nedá průměrovat, tak jak to dělaj prostě. Ty průměry by měly bejt nižších tříd, vyšších tříd, ne příjmových skupin. Když zprůměrují všechny ty příjmy lidí dohromady a vypočítají z toho ten koeficient, tak prostě ten, který dostával málo, dostane málo i dál, nepolepší si prostě. Takže ty dávky jakoby, jak to říct? Z hlediska těch, ne chudejch, ale těch méně výdělečnějších lidí, jsou ty dávky nespravedlivý vůči těm, co berou velký příjmy a pak jim tam ty koeficienty naskakují částky, který prostě je zabezpečenej o hodně líp, než tou dovolenou, než tím nižším příjmem. Tím jsou ty dávky takový nespravedlivý. Když by chtěli spravedlnost, tak na každé dítě plošně, ať je chudej nebo bohatej, to už by bylo spravedlivý jako spíš, ale ty koeficienty nikdy nebudou spravedlivý.“*

Ztráta manželky nutí otce-vdovce určitým způsobem přehodnotit své životní strategie, mj. také proto, že obvykle znamená určitou materiální ztrátu. Vdovecký důchod totiž ani zdaleka nemůže nahradit příjem partnerky. Spolu se ztrátou příjmu partnerky tak mohou nastat komplikace ve zvládnání financování domácnosti. To se ale v našem výzkumu nikterak nepotvrdilo. V našem výzkumu jsme žádnou změnu bydliště, která by byla finančními okolnostmi vynucena, neidentifikovali. Přítomnost dětí v domácnosti navíc částečně anebo úplně omezuje čas, jež má otec k dispozici pro pracovní aktivitu. Jeho zaměstnání pak závisí na dostupnosti institucí hlídání dětí. V případě osamělých otců je toto ještě akcentováno faktem, že muž nese plnou zodpovědnost jak za ekonomické zajištění rodiny, tak za péči o děti, a nemůže se o své povinnosti s nikým podělit. Vliv na pokračování vztahu mezi otcem a dítětem po ztrátě partnera má také ekonomické postavení otce, jeho profesní a pracovní identita. Práce ve většině případů nabývá po ztrátě partnera na důležitosti a čas trávený prací nahrazuje čas dříve trávený s rodinou. Životní situace osamělého otce (vdovce) ovlivnila u R1 práci negativně. R3 se domnívá, že nijak, ale po chvíli přemýšlení odpověď změní: *„....ale to by pravda nebyla. Určitě jo. Zejména v nějakých těch krizových situacích, je ten výkon v práci je tím ovlivněn. Prostě ta, řeknu i ta mozková kapacita má něja-*

ký, nějaký svůj limit, takže určitě to výkon nezvyšuje, nicméně si myslím, že že jsem měl to štěstí, že se mně podařilo skloubit jak péči o děti, tak práci tak, že to funguje na obou dvou rovinách, to znamená, dá se říct, že zvládám oboje, takže určitě to nezvýšilo můj výkon v práci, to asi, to asi ne, ale prostě nějakým způsobem se to skloubilo a funguje to.“ R4 zareagoval takto: *„No, díky tomu, že prostě mám dceru rád, takže hodně na ní visím. Prostě co dělá, kde je a takový, takže prostě tu hlavu, prostě mám někde jinde, než bych měl mít. Takže. Ale zas mám takovou práci, která opravdu není moc náročná, je taková, že jsme furt venku v přírodě, kde poznávám různé lidi a každý den jsem na nějakým jiným místě, takže prostě, tady mi to dodává tu energii, jo, jo.“* R9: *„To jsou čtyři roky zpátky, kdy mám stálou práci a nekomplikuje mi to život a výchovu syna. Předtím to byly furt brigády, protože když mi onemocněl nebo todle, tak byl problém hned a navíc jsem s ním chtěl být taky doma. Sehnat jednosměnný provoz pro chlapa je už vůbec nereálný, ještě s tímto handicapem, ale celkově, no.“*

Sladit rodičovské povinnosti s těmi pracovními se většině respondentů daří, R1 uvádí: *„díky tomu, že mám možnost si pracovní povinnosti řešit nad - řeknu trošku flexibilnější bázi, tak mám. Mám tu možnost, že obě, obě tyto dvě úlohy jsem schopen zvládat vedle sebe tak, abych zvládl obě, takže ano.“* R4 také zvládá tyto povinnosti skloubit dohromady, ale i přesto, k tomu dodává: *„snažím se prostě přijít z práce a nemyslet na práci a myslet teďka už jen na tu dceru.“* Odpověď R9 zní: *„Teď dobře. Teď to jde. Předtím to nešlo, když byl malej, no. Předtím jsem furt nějak pendloval od zaměstnavatele k zaměstnavateli, no.“*

R4 se daří skloubit profesní život s osobním vcelku dobře, a to díky zaměstnavateli, který mu vyšel s pracovní dobou vstříc. Když jeho manželka podstupovala chemoterapii a bylo nutné hradit léky, které byly dosti drahé, *„tak mě podnik nabídl sociální výpomoc a potom vlastně, když jsem byl asi 2 a půl měsíce před koncem manželčiného života s ní, kde jsem se prostě staral do poslední chvíle o ní, tak mě nabídli další. Nebo, já jsem si požádal o další výpomoc, kde prostě mně taky prostě vyhověli a přispěli tím finančním příspěvkem.“* Oproti tomu R9 neměl takovou vstřícnost u svého zaměstnavatele, jak tomu bylo u R4. R9 by si naopak přál: *„Kdyby se zaměstnavatelé prostě snažili vyjít vstříc lidem, když jsou v takové situaci.“* Sladit rodičovské povinnosti s těmi pracovními je už pro většinu respondentů obtížnější. R1 uvádí: *„Těžko. Těžko. Dře to. Snažím se to skloubit, ale jde to velmi těžko.“* R3 je prozatím spokojen s tím, jak to funguje a je za to rád, *„nemám v tuhle chvíli potřebu to nějakým způsobem vylepšovat, ten stav je na to dobrý.“* R3: *„Jak říkám, moje zaměstnání mě baví, zaměstnavatel mě poskytuje vlastně tady ty, všelijaké výhody a myslím si, že*

jsem rád, že jsem u takové velké společnosti. A třeba si ani nedokážu představit, kdybych byl na soukromé a sám prostě něco, tak to si myslím, že absolutně, bych to nemohl zvládat, myslím si, že to by nešlo. To by zvládl jen silnej člověk.“

Většině respondentů vyšel zaměstnavatel vstříc, jen R1 neměl žádnou vstřícnost od svého zaměstnavatele. Oproti tomu R3 to má nastaveno tak, aby to zvládl, „*takže mám, mám možnost využívat pružnou pracovní dobu, a tím, že jsem vlastně ve statutární pozici, v které pobírám odměnu, tak se mi to daří skloubit, takže určitě ten režim je nastaven tak, že to skloubení je funkční a plnohodnotný.*“ Vstřícnost u zaměstnavatele byla i u R9, „*No, uvolnil mě na mateřskou, tak jsem mohl jít, ale pak jsem stejně rozvázal pracovní poměr, no. Ale i to dojíždění bylo nereálný.*“ Ke zlepšení sladění pracovních a rodičovských povinností by R1 pomohla „*hlídačka ve výši stávajícího platu, to jak je při ošetřování člena rodiny, aby nám, osamělým rodičům, stát nabídl takovou službu, že by nemocné dítě hlídala paní a abych mohl chodit do práce a nemusel zůstat doma.*“

Převážná většina respondentů se nedomnívá, že by byl jako osamělý rodič na trhu práce znevýhodňován či společností nějakým způsobem diskriminován (R2, R4, R5, R6, R7, R8, R9). R9 k tomu dodává: „*Já se nenechám, v této společnosti.*“ Oproti tomu však R1 se cítí být znevýhodňován na trhu práce. „*No tak před třemi týdny jsem dojednával novou pracovní pozici, kdy mně bylo oznámeno, že mám dvě děti a že si neumí představit, jak bych to ale mohl zvládat.*“ Tento pocit má i R3: „*Určitě! Tady toto je určitě! Ale zase už, ta moje dcera je taková jakoby soběstačná, takže, ze začátku, když to vlastně bylo, tak ona měla sedm let a to jo, to byl problém velký, protože jak ženy mají problémy, když jsou samy na děti a děti jsou furt nemocný, takže tady ty zaměstnavatele prostě jako takovýho nechcu a kor muž.*“

7.2.9 Kategorie č. 9: Zdravotní a psychický stav, sebehodnocení

Poslední, závěrečná kategorie obsahuje tyto kódy: **fyzická kondice, psychický stav, přijetí reality, rozumové zdůvodnění, odevzdání se osudu, pocit spokojenosti, strach, přání, očekávání, pocit zklamání, touha po změně, obava, důvěra, vnitřní přesvědčení, vůle změnit situaci, city, náchylnost k různým duševním chorobám, víra v Boha.**

Dimenze psychického stavu patří mezi životní oblasti, ve kterých pociťovali respondenti neúplných rodin, jedno z největších zhoršení. Čtyři z dotázaných respondentů (R2, R3, R7 a R9) nemají nikterak výrazné zhoršení zdravotního ani psychického stavu. (R9) nevidí v tom žádný rozdíl, „*jako jestli být jsem sám nebo s dítětem. S hlediska zdraví, každý své-*

ho štěstí strůjce v tomto směru. I kdybych byl sám, tak bych asi žil tak, plus minus, jak žiju, z hlediska zdraví.“ Všichni respondenti minimálně třikrát vyhledali odbornou pomoc a navštívili psychologa. Tři respondenti (R5, R1 a R8) vyhledali i psychiatra. O psychické nepohodě vypovídá (R4): *„dá se říct, jako že su zdravej, to všechno jako jo, ale čím dál tím víc je u mě horší psychika. Že už opravdu jako, dá se říct, jak se říká, že melu z posledního“*. U (R1) a (R3) je podle nich psychická rovina vyvážená tím, že mají zaměstnání, které vyžaduje nějakou kapacitu, jak časovou, tak prostě zdrojovou. Jsou rádi, že stihnou s dětmi zajít k doktorovi a navštívit všechny úřady. (R3) ke svému fyzickému a duševnímu zdraví dodává, že *„s tím, že člověk nějakým způsobem tu roli zvládá, tak mě to do určité míry naplňuje, jsem na to hrdý, to jsou silná slova, ale prostě jsem samozřejmě spokojený, že tu roli se třemi relativně malými dětmi jako, jako zvládám, takže je to takové, má to dvě strany, které člověk samozřejmě musel obětovat, nějaké svoje aktivity, které do té doby měl a zas na druhé straně na té je tam v psychické rovině určité to, tím možná je to trošku vyváženo“*.

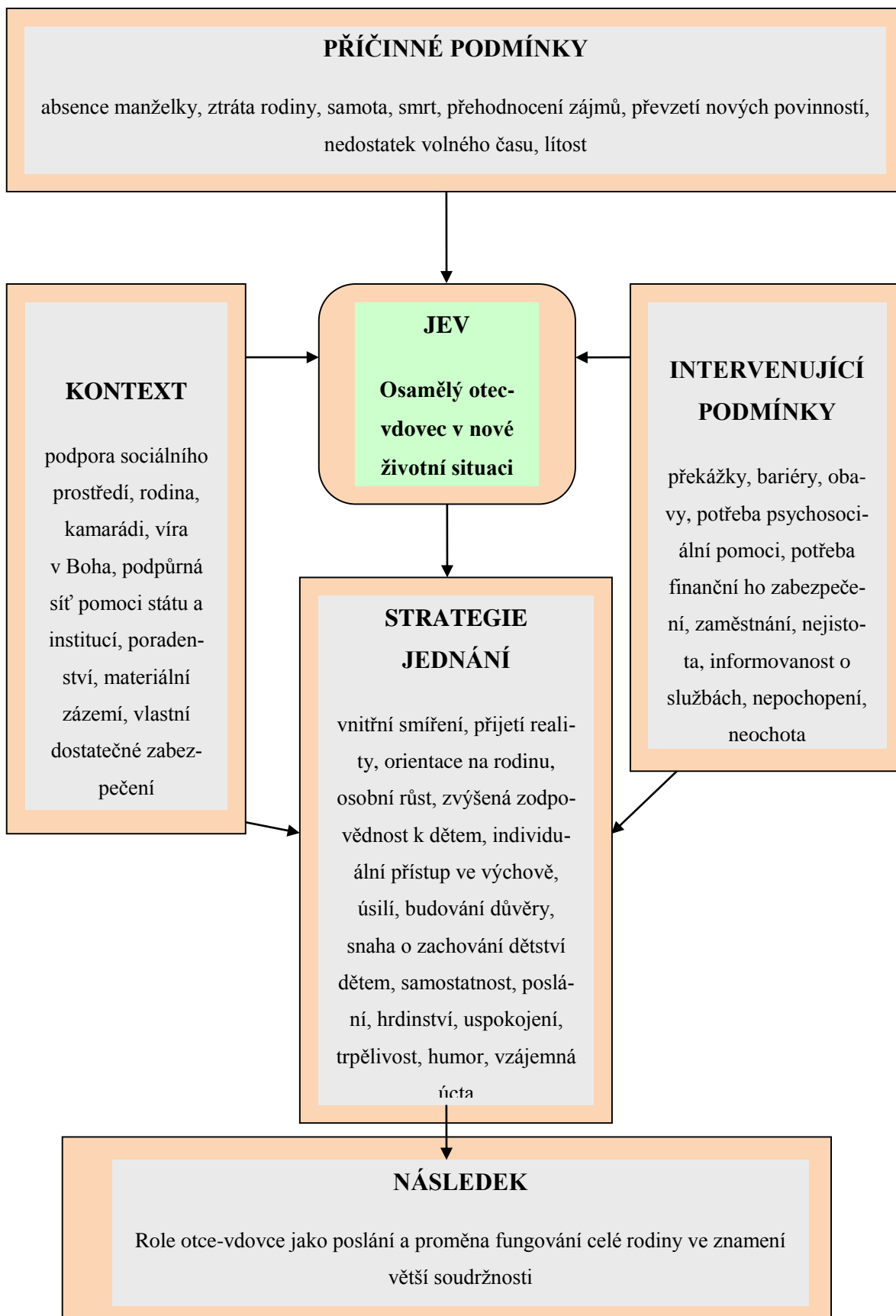
V otázce zdravotního stavu se osamělí otcové-vdovci shodují, že nepociťují žádnou souvislost mezi nastalým stavem ovdovění a potencionálním zhoršením svého zdravotního stavu. Téměř všichni respondenti hodnotí oblast svého zdraví jako dlouhodobě vyrovnanou (R1, R2, R3, R4, R6, R7, R8, R9) až na R5, který připouští možné negativní působení na oblast zdraví ve spojitosti s úmrtím manželky. Oblast psychického stavu a sebehodnocení je tematicky podobná. Všichni otcové-vdovci (R1-R9) hovoří o tom, jak důležitá je pro ně rodina. Sobotková (2001) uvádí, že poté, co se otcové ocitají v roli osamělého rodiče, mohou zažívat pocity nízkého sebevědomí a nedostatečné kompetentnosti jako rodiče. Tento názor ale ve výpovědích s našimi otci-vdovci nezazněl. Vysvětlením může být, že otcové-vdovci se angažovali v roli pečujícího otce již v době soužití s manželkou a matkou svých dětí, což zvyšuje jejich kompetentnost v této roli. Rovněž je patrné i zvýšení osobní hodnoty a sebeúcty, hlavně ve vztahu k dětem. Dále se u nich objevuje víra ve vlastní síly osvědčit se v roli osamělého otce-vdovce a hrdost nad tím, jak celou situaci zvládli. Jako zdroj pomoci jim slouží i podpora ze strany dětí a víra v Boha (R2, R5, R6, R7). Psychická zátěž bývá v mnoha případech startovacím bodem různých nemocí. R4 k tomu dodává, že: *„musí být člověk psychicky v klidu, musí být vyrovnanej a nemůže mít nějaký problémy a jak člověk má prostě určité psychické problémy, tak opravdu je to někdy náročný, takže se stává, že mě nebaví vařit, že prostě mě nebaví uklízet a dá se říct, že mě nebaví ani dcera jakoby, ale to je prostě jen v uvozovkách. Ale je to všechno o té psychice.“*

7.3 Axiální kódování

Po otevřeném kódování následuje technika **axiální kódování**. Dle Strausse a Corbinové (1999, s. 86) dochází k opětovnému kompletování dat, kdy jsou údaje po otevřeném kódování uspořádány novým způsobem, prostřednictvím vytváření spojení mezi kategoriemi a subkategoriemi. Axiální kódování slouží jako pomůcka při třídění dat (Švaříček a Šedřová, 2007, s. 232). Je to výběr jedné klíčové kategorie, a ta je uváděna systémově do vztahu k dalším kategoriím. Tato klíčová kategorie je ústředním jevem, kolem kterého se další kategorie spojují. (Strauss a Corbinová, 1999, s. 86). Data jsou uspořádány do následujícího paradigmatického modelu, který zahrnuje ústřední myšlenku (jev), dále pak příčinné podmínky, intervenující podmínky, strategie jednání, interakce a následky.⁷³

⁷³ Podobně i Hendl (2008, s. 248) uvádí, že v **průběhu axiálního kódování** výzkumník získává cit pro materiál i schopnost k tomu, aby provázal jednotlivé části teorie. K tomu, aby výzkumník propojil jednotlivé kategorie, zvažuje příčiny, důsledky, podmínky i strategie a procesy a tvoří tak osy propojující jednotlivé kategorie.

Obrázek 3 Paradigmatický model axiálního kódování

8 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

V předešlých kapitolách praktické části bakalářské práce jsme se zabývali metodologií výzkumu a analýzou dat. Díky tomuto výzkumu jsme měli možnost nahlédnout do života osamělých otců-vdovců, kteří zůstali na výchovu svých nezletilých dětí sami. V této kapitole se budeme věnovat interpretaci zjištěných výsledků provedených kvalitativním výzkumem. Na základě rozhovorů s devíti respondenty byly zodpovězeny výzkumné otázky, které jsme stanovili na začátku výzkumného šetření, a které vedly k dosažení stanovených výzkumných cílů. Hlavním cílem výzkumu bylo **zjistit, porozumět a analyzovat, jak vnímají a hodnotí svou životní situaci v neúplné rodině osamělí otcové (vdovci), kteří zůstali na výchovu svých nezletilých dětí sami**. Dílčí výzkumné cíle popisujeme v podkapitole č. 6.2. Na tomto místě zmíníme stanovené výzkumné otázky a přiřadíme k nim naše výsledky.

První otázka zněla: **Jak osamělí otcové (vdovci) zvládají svou roli v rodině osamělého rodiče (otce) po úmrtí manželky?**

Otcové-vdovci, poté, co se ocitli v nové životní roli, popisují sblížení s vlastními dětmi a proměnu fungování celé rodiny. A to ve znamení větší soudržnosti. Ve výpovědích otců-vdovců jsme rovněž našli hledisko jakéhosi vnitřního smíření se se svou životní rolí a přijetí všech specifik, které obnáší.

Z výzkumných poznatků můžeme konstatovat, že u všech otců je jistá sexuální abstinence (dočasné nebo trvalé omezení nebo přerušování takzvaného sexuálního života) a partnerka jim jednoznačně chybí.

Vize vytvoření plnohodnotného partnerského vztahu je pro otce-vdovce důležitou součástí jejich rodinného života a plánů do budoucna. V souvislosti s tím se ale objevují i možné zdroje překážek. Tyto obavy pramení především z reakce dětí na partnerku a nové rodinné uspořádání.

U některých otců-vdovců (R3, R4, R6, R7) se výrazně manifestuje jejich odhodlání věnovat se primárně výchově a péči o děti. Ostatní oblasti života pak vědomě tomuto cíli částečně ustupují, a to především u otců mladších dětí (R1, R2, R3, R6). Otcové starších dětí (R4, R5, R7, R8, R9) nijak nebyli nuceni upravit svůj dosavadní společenský život a zájmy. Věk dětí patřil mezi jeden ze zdrojů podpory, druhým zdrojem podpory byla možnost hlídání dětí, především ze strany vlastních rodičů. Tato odpověď zaznívala přirozeně více u otců-vdovců mladších dětí (R1, R2, R3, R6). Věk dětí a možnosti hlídání se tedy součas-

ně jeví i jako potenciální bariéra. Otcova matka přispívala také k péči o domácnost (R2). Největší oporou pro zvládnutí role v rodině po úmrtí manželky byla pro (R9) jeho sestra. Všichni otcové museli omezit či se zcela vzdát svých volnočasových aktivit, zájmů a koníčků. Otcové-vdovci mladších dětí (R1, R2, R3, R6) zmiňovali omezené členství v různých klubech a organizacích a zároveň i omezené možnosti hlídání. Někteří otcové (R3, R4, R8, R9) upřednostňují zájmy, které mohou provozovat společně s dětmi. (R3) je vášnivým chovatelem exotického ptactva a je rád, že může své zájmy sdílet se svými dětmi. Stejně tak i (R9) patří k chovatelům poštovních holubů a tuto činnost sdílí se svým synem. (R8) se svými dcerami často vyráží na kole. Stejně tak i (R4) se svou dcerou.

Pokud bychom se zaměřili na otázku péče o domácnost, ta může podle Smitha (2004) přinášet otcům komplikace. Činnosti nezbytné pro zajištění chodu domácnosti se jeví jako problém především v začátcích osamělého rodičovství, kdy si otcové zvykali na novou roli a s ní spojené povinnosti. Dnes všichni otcové-vdovci (R1-R9) naprosto bez problémů zastávají roli hospodyňky. Vaření, pečení, praní, žehlení, uklízení žádnému otci-vdovci nečiní problémy. Z výpovědí respondentů vyplynulo, že s touto oblastí se potýkají naprosto samostatně. Z analýzy našich získaných dat spíše vyplynulo, že otcové aktivity spojené s péčí o domácnost rozlišují na oblíbené a méně oblíbené, s tím, že pocity o vlastní nedostatečnosti se objevují hlavně v otázce žehlení košil, kde někteří otcové-vdovci uvítají pomoc ze strany své matky. Jeden osamělý otec-vdovec (R3) využívá placených služeb k zajištění péče o domácnost a pořádku v ní.

Podle zjištěných výsledků výzkumu, důležitým faktorem, který se rovněž podílí na životní situaci osamělých otců-vdovců, je doba, která uplynula od vzniku jejich osamělého rodičovství, a také věk dětí v době, kdy se stali osamělými otci-vdovci. Někteří z otců-vdovců mají zkušenost s péčí o děti předškolního věku, zatímco jiní vychovávají děti v pubertálním věku. Jejich zkušenosti se tak přirozeně různí. Právě v souvislosti s dobou uplynulou od úmrtí manželky, je možné, že osamělé otcovství může být pro některé z otců-vdovců (R2, R4, R6, R7) každodenní rutinou, která již dlouhodobě funguje, zatímco pro jiné (R1, R3, R5, R8, R9) to je doposud nová, nestandardní situace, na kterou je zapotřebí si zvyknout. To podle nás jenom potvrzuje tezi, že životní situace osamělého otce-vdovce je opravdu uskupením individuálních okolností každého jedince.

Druhá otázka zněla: **Jak osamělí otcové (vdovci) vnímají svou životní situaci v otázce výchovy dětí?**

V rámci našeho výzkumu jsme se také zaměřili na to, jak osamělí otcové-vdovci vnímají svou životní situaci v otázce výchovy dětí. Zjistili jsme, že v otázce výchovy dětí osamělým otcům-vdovcům nepřináší jejich životní situace nijak výraznou změnu oproti situaci, kdy ještě žili společně s manželkou a matkou svých dětí. Většina respondentů se totiž o dítě aktivně starala již v době trvání manželství a přítomnosti manželky.

Jako velice zajímavé se jeví zjištění, že otcové-vdovci se ve výchově dětí nepotýká ani nepotýkala s vážnějšími výchovnými problémy. Žádný z otců nepocituje problémy s autoritou. Tím se potvrzuje předpoklad Márové (1975), že neúplnost rodiny tyto problémy vůbec nemusí předznamenávat.

Co se týče výchovných přístupů, můžeme pozorovat podobné přístupy ve výchově dětí. Někteří z otců se řídí výchovnými zásadami a preferují autoritativní styl výchovy, jiní otcové volí spíše přátelský přístup ke svým dětem, což jim přináší uspokojení a pocit zvládnutí stávající výchovy dětí. Jiní volili protektivní styl výchovy. Setkáváme se ale i s otevřeným přístupem, založeným na důvěře, otevřenosti a postavený na slušnosti (KP5). Jsou i otcové (KP4, KP7), kteří vychovávají své děti převážně demokratickým stylem výchovy. Zajisté ale docházelo k vzájemnému prolínání všech stylů výchovy. Vychovávat děti v době, která preferuje liberální přístup ve výchově, v době plné techniky, multimédií a mnoha dalších vymožeností, není vždy jednoduché. Otcové stanovují normy a pravidla, zároveň ale berou ohledy na potřeby, přání svých dětí, i když jsou ještě malé a snaží se být k nim více kamarádští než autoritativní. Otcové více vnímají, co děti chtějí, co cítí, k čemu mají vlohly a k čemu naopak ne. A podle toho se otcové snaží své děti podporovat v tom, co je baví, nenutí je do něčeho, k čemu se vůbec nehodí.

Z výzkumu vyplývá skutečnost, že shodnými prvky výchovy, bez ohledu na uplatnění výchovné metody v praxi, jsou individuální přístup, tolerance, empatie, nadhled, trpělivost, humor, osobní příklad, přirozená autorita, takt a vzájemná úcta.

U některých respondentů (R7) je patrná i nespokojenost nad vlastním výchovným stylem. Ta pramení buď z nepřiměřených emocionálních reakcí při výchově dětí, nebo z tendence dítě ochraňovat. Právě tato potřeba ochraňovat vyúsťuje podle mínění samotných otců-vdovců v zahrnování materiálním dostatkem nebo ve výchovných úlevách, především v oblasti domácích prací.

Každý z otců své výchovné praktiky uplatňuje v souladu se svým systémem hodnot. Všichni z otců se snaží děti rozvíjet především v rámci mimoškolních aktivit, a to v podobě

zájmové činnosti. Dále kladou důraz na dobré prospívání ve škole (R1, R2, R3, R4, R5). Jako jeden z výchovných motivů spatřují osamělí otcové-vdovci především společné trávení volného času (R1, R3, R4, R5, R7). Otcům-vdovcům osamělé rodičovství přineslo snahu, o to intenzivněji trávit veškerý volný čas s dětmi a prožít ho společně. Způsob trávení volného času vnímají všichni respondenti pozitivně, společné chvíle považují za efektivní. Za velice zajímavé považujeme, že důležitou úlohu měla i společná příprava a konzumace jídla (R1, R3, R8). Názory některých autorů na výchovu v této oblasti jsme porovnávali s názory a výpověďmi námi oslovených otců-vdovců. Za důležité považujeme podotknout, že zatímco Márová (1977) definuje jako jednu z hlavních výchovných překážek osamělého rodiče čas, otcové-vdovci v našem provedeném výzkumu tento předpoklad nepotvrdili. Nedostatek času ve vztahu k vlastní výchově zmínil pouze jediný (R5), zatímco ostatní napříč různými profesemi i pracovní vytížeností, problematiku nedostatku času vztahovali spíše k pracovním povinnostem a osobním volnočasovým aktivitám. Děti navštěvují organizované volnočasové aktivity nebo různé zájmové kroužky jako např. rybářský kroužek, matematický kroužek, modelářský kroužek, výtvarný kroužek apod. Všichni otcové-vdovci potom odpověď dále rozvinuli do podoby péče o domácnost nebo intimnějšího kontaktu s dětmi. U mladších dětí to bylo především ve formě mazlení. Co se týče sladění role otce i matky ve výchově, ukázalo se, že pokud bychom roli matky definovali prostřednictvím fyzické péče a intimního kontaktu, všichni otcové ji naplňují. Jako nejdůležitější zdroj podpory se v této oblasti jeví rodiče dotazovaných otců, jejich pomoc vyznívala jako pozitivní. Osoba babičky a dědečka ze strany partnerky byla zároveň vnímána i jako zdroj konfliktů (R1), a to především díky zasahování do výchovného stylu osamělého otce. Jako pozitivní zdroj podpory je zmiňována také výhoda jednotného výchovného vedení (R1). Kromě rodiče (otce-vdovce) ale výchovu dítěte ovlivňují i další vlivy jako například škola, prarodiče, další příbuzní, kamarádi. Možná nedostatečná společenská výchova, ve formě menšího okruhu přátel, tak jak ji popisuje Možný (1999) se nijak nepotvrdila.

Sobotková (2001) uvádí, že osamělí otcové jsou závislí na svých rodičích v otázce péče o děti. Toto tvrzení se nám v našem výzkumu nepotvrdilo. Všichni otcové zvládli výchovu a péči o své děti s malou mírou pomoci svých rodičů.

Mezi podpůrnou sítí, která by ulevila osamělým otcům při výchově a seberealizaci, můžeme zařadit i jejich nejbližší přátelé, rodinu nebo církevní komunity. To, co otcům však nejvíce chybí, je čas, který je nutno skloubit se zaměstnáním, péčí o stav domácnosti, vý-

chovou, příp. časem pro sebe. V tomto momentu jsou vyzdvihovány sociální vazby, a to nejen z důvodu hlídání dětí, ale také v otázkách zajištění chodu domácnosti (Hejzlarová, 2011, s. 21). Podle zjištění Skinnera a Finche osamělí rodiče častěji využívají soukromé, neformální péče o děti než péče formální a institucionalizované (Skinner, Finch, 2006, In: Hejzlarová, 2011, s. 21).

Překážky nebo zdroje výchovných obtíží otcové identifikují především v podobě nemoci, kdy jim zdravotní problémy dětí komplikují zaměstnání. Další překážkou při výchově dětí se ukázala absence role matky v rodině, obzvláště tam, kde otec vychovává dospívající dceru (R4). Otcové si nejsou jisti, do jaké míry nepřítomnost matky v rodině ovlivňuje stávající psychiku dětí, proto vyhledávají odbornou pomoc a navštěvují psychologa. Otázkou ovšem zůstává, nakolik jsou ve skutečnosti, s ohledem na stereotypizaci osob docházejících k psychologovi či do poradny, poradenství a pomoc využívány. Hejzlarová (2011, s. 21) uvádí, že v případech, kdy další aspekty života rodiče, se stanou pro jednotlivce již psychicky neúnosné, jsou konzultace v psychologické poradně účinným nástrojem. Další formou pomoci mohou být lokální svépomocné či podpůrné skupiny sdružující jedince s podobnými životními problémy. Smyslem takových skupin je sdílení informací, podpora a budování sebevědomí. Hodnotová orientace skupin se zpravidla vyprofiluje do oblasti vzájemné důvěry, neformálnosti a vzájemného respektu a pomoci.

Výchovný přístup osamělých otců-vdovců skýtá jedno úskalí, a tím je sladění výchovných rolí. Mnohé výzkumy zaměřené na roli otce dospěly k závěru, že otec je rovněž velice podstatným a důležitým činitelem ve vývoji dítěte, je nebo dokáže být stejně kompetentním rodičem jako žena v péči o děti a při jejich výchově. (Maříková, 1999 s. 18)

Při otázce na sladění množství role otce-vdovce se ukázalo, že každý z respondentů vnímá tuto otázku jiným způsobem. Všichni respondenti (R1-R9) se shodli na tom, že absenci matky v rodině nemohou svým dětem nahradit. Z výzkumu vyplynulo, že otcové svou otcovskou roli ve výchově dětí vnímají jako pečovatelskou, živitel, blízký přítel dítěti, kamarád, učitel, vychovatel, hlava rodiny, ochránce.

Třetí otázka zněla: **Jak je vnímána finanční situace neúplné rodiny z pohledu osamělého otce (vdovce)?**

Spokojenost jednotlivých otců-vdovců s ekonomickými podmínkami, ve kterých žijí, byla zkoumána pomocí vedlejší výzkumné otázky č. 3, která byla zaměřena na vnímání finanční situace neúplné rodiny z pohledu osamělého otce (vdovce).

Do ekonomických podmínek bylo zařazeno vnímání úrovně bydlení, finanční a materiální zabezpečení rodiny, podpora ze strany státu. Na základě našich poznatků z výzkumu se v převážně většině jednalo o rodinu s nově postaveným vlastním rodinným domem či domem plnohodnotně vybaveném. R7 bydlí ve vlastním panelovém domě s dostačujícím vybavením a R9 v nově zrekonstruovaném rodinném domě. Výše uvedenou výzkumnou otázkou bylo zjištěno, že devět respondentů z našeho vzorku vnímá a hodnotí kvalitu a úroveň jejich bydlení, ve kterých žijí pozitivně, nechtělo by na ní nic měnit a je s ní spokojeno. Negativně vnímají vzdálenost příbuzných a přátel v jejich lokalitě, jejich sociální kontakty jsou velmi omezené.

Co se týče výše příjmů, můžeme osamělé otce-vdovce rozdělit na dvě podskupiny. První z nich tvoří otcové (R1, R3, R5, R7, R8), kteří označují své příjmy za velmi uspokojivé a nepocitují žádné finanční potíže. Do druhé skupiny spadají ti (R2, R4, R6, R9), kteří považují své příjmy za dostačující, ale to díky sociální pomoci od státu. S tímto nástinem souvisí i finanční zdroje podpory od státu. Právě posledně zmínění plně využívají finanční dávky od státu, a to vdovský důchod a sirotčí důchod.

V otázce podpory osamělých otců-vdovců ze strany státu se otcové vyjadřují velmi rozporně. Pro některé je to nedůstojná forma finanční pomoci (R3), někteří tvrdí, že vlastně žádná není (R1) a ostatní se o možnost sociální podpory zajímali, ale nesplnili požadovaná kritéria (R2, R4, R6, R9), takže ji vnímají jako podmínkově nedosažitelnou. Ve výpovědích respondentů je možné vysledovat určitou spojitost mezi postojem k sociálním dávkám a stabilitou vlastní finanční situace. Nepřímou formu podpory státu, tedy daňové zvýhodnění na vyživované dítě využívají všichni respondenti (R1-R9). Někteří z respondentů (R1, R3) část pracovních povinností řeší formou práce z domova. (R2 a R6) jsou na rodičovské dovolené a vnímají to jako potencionální překážku ke zvýšení dosavadních příjmů. Osamělé rodičovství a s ním spojenou péči o dítě, brání (R2 a R6) přijmout zaměstnání a zvýšit tak příjem rodiny. (R5) je vysokoškolský učitel a rovněž (R7) je akademický pracovník, vyučující na Karlově Univerzitě v Praze.

V současné době rodinné příjmy otců-vdovců byly tvořeny mzdou (platem), sociálními dávkami a dávkami důchodového pojištění, u některých otců-vdovců dávkovým systémem nemocenského pojištění. Podporu ze strany státu otcové využívají naprosto okrajově. Všichni respondenti mají příjem tak vysoký, že nedosáhnou na dávky státní sociální podpory a žádný z respondentů nepobírá přírůstek na dítě či příspěvek na bydlení. Respondenti (R2 a R6) pobírali rodičovský příspěvek. Dávky, kterými se řeší pomoc v hmotné nouzi

jako příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc, žádný z respondentů nepobíral, nebyl osobou v hmotné nouzi. Všichni respondenti (R1-R9) pobírali dávky ze základního důchodového pojištění, a to vdovecký důchod a sirotčí důchod. R9 pobíral navíc invalidní důchod. V případě nemoci dětí, pobírali respondenti dávky z nemocenského pojištění – peněžitou dávku - ošetřovné. V případě, že byli, což bylo málo kdy, otcové-vdovci práce neschopnými, pobírali dávku ve formě nemocenské.

Oblast výplaty dávek poskytující státem hodnotí otcové jako nedostačující. Ze zjištěných dat lze tedy učinit závěr, že většina dotazovaných otců-vdovců svoji finanční situaci zvládá s pomocí sociálních dávek.

Odpověď na čtvrtou výzkumnou otázku: **Jak osamělí otcové (vdovci) vnímají svou životní situaci v otázce sociálních kontaktů?**

Výše uvedenou výzkumnou otázkou bylo zjištěno, že všichni respondenti (R1-R9) mají problémy s navázáním nového partnerského vztahu. Všichni respondenti žijí stále sami, bez přítomnosti partnerky. Nadpoloviční většina otců-vdovců přiznává, že se pokoušeli navázat nový partnerský vztah, ale nikdy nedošlo ke společnému soužití.

Poté, co se otcové-vdovci stali osamělými rodiči, reagovalo jejich sociální okolí výhradně kladným způsobem. V otázce reakce okolí na situaci osamělého otce se nejčastěji vyskytovaly odpovědi jako obdiv, uznání, zmiňovali také překvapení, potvrzení správnosti jejich jednání. Tato zjištění tedy korespondují se zjištěními Maříkové a Vohlídalové (2007) o sociálním oceňování pozice pečujícího otce.

Jisté omezení dosavadních sociálních kontaktů se objevilo především v počátku osamělého rodičovství a u otců mladších dětí. Jako zdroje podpory, a zároveň i překážek, se tedy přirozeně vyskytují věk dítěte a možnosti hlídání. Jako zdroj morální podpory jsou opět zmiňováni rodiče osamělého otce-vdovce.

Všichni respondenti (R1-R9) se k oblasti sociálního prostředí vyjádřili tak, že nemají potřebu svou životní situaci sdílet s jinými lidmi a nechtějí svůj status nijak veřejně zviditelňovat. Zde musíme podotknout, že v této oblasti můžeme v odpovědích respondentů vysledovat určité známky netečnosti nad reakcemi svého okolí. Vdovci kladou důraz na svou vlastní nezávislost a schopnost samostatně fungovat. Zároveň prosazují právo na zachování soukromí osobního života. Od svého sociálního prostředí vdovci nic neočekávají, ani nemají potřebu po něm či po někom něco žádat a v návaznosti na to, ani oni neočekávají nic od něj. Dotazovaní otcové-vdovci nechtějí svoji roli veřejně zdůrazňovat a v souvislosti

s tím, nečekají změnu chování, ani pomoc svého sociálního okolí. Někteří z otců-vdovců (R5, R6, R7, R9) vypověděli, že by vítali možnost setkávání se s otcí ve stejné životní roli, ale zároveň zde naráží na absenci takovýchto organizací ve svém okolí.

Pokud bychom se dále zaměřili na stávající sociální strukturu osamělých otců-vdovců, je patrné, že případné omezení sociálních kontaktů nastávalo u některých respondentů (R1) pouze v začátku stavu ovdovění a nyní se objevuje u otců-vdovců mladších dětí. To je možné vysvětlit věkem dětí. Ostatní otcové žádnou změnu neidentifikovali.

Z výzkumu vyplynulo, že osamělí otcové (R1, R5, R8) trpí nedostatkem sociálních kontaktů a vysvětlujícím důvodem může být jejich upřednostňování formálních kontaktů pracovního charakteru. S tímto názorem se lze ztotožnit pouze částečně, protože zbývající část otců-vdovců (R2, R3, R4, R6, R7, R9) v našem provedeném výzkumu zmiňovala kolegiální vztahy v této souvislosti spíše okrajově. Zdrojem omezených sociálních kontaktů může být spíše nedostatek času spojený s pracovními povinnostmi, než dobrovolná výměna sociálních vztahů za ty pracovní.

Část otců-vdovců (R1, R4, R5, R8) naopak tuto povahu kontaktů nijak nevyhledává, ani nemají potřebu sdílení s lidmi v obdobné situaci. Tu jim nahrazují především rodinní příslušníci a již vytvořený a fungující okruh přátel. Jako významný zdroj podpory otcové-vdovci vnímali hlavně své rodiče, kteří jim dodávali morální oporu. Co se týče širší rodiny, zde vdovci odpovídali odlišně, především v závislosti na kvalitě vztahů s jejími ostatními členy. Respondent 1 vypovídá, že rodinné vztahy ze strany manželky nebyly ideální již za doby trvání manželství a s jejím úmrtím zanikly i ony. Někteří respondenti (R5, R6) se pozastavují i nad tím, že prarodiče nejeví o děti téměř žádný zájem. Mnoho z otců-vdovců (R1, R2, R3, R6, R9) rovněž vyřešilo potřebu sociálních kontaktů alternativními řešeními, jako jsou setkávání se s přáteli v podobě vzájemných návštěv doma, kde odpadá potřeba hlídání.

Mnoho jedinců využívá své sociální sítě kamarádů a známých, stejně tak i rodinného prostředí, k získávání rad a hledání strategií řešení. Novák (2008) tento způsob hledání pomoci nazývá laickým nebo vrstevnickým poradenstvím. Dodává, že nám zpravidla radí ti, s kterými se setkáváme na své životní dráze, ti, co nás obklopují nebo také ti, kteří mají podobnou zkušenost. Často se rodiče upínají k neformálním autoritám ve svém okolí a odborná rada je též vyžadována od zdravotnických nebo pedagogických pracovníků,

právníků, kněží apod. Jmenované osoby lze souhrnně nazvat autoritami v různých stupních postavení (Novák, 2008, s. 7).

Celkově lze říci, že většina otců-vdovců vnímá oblast svých společenských kontaktů jako uspokojivou. Také upřednostňují zájmy, které mohou provozovat společně s dětmi. Oblast rekonstrukce rodinných vazeb můžeme rozdělit podle osob, ke kterým se vdovci ve svých výpovědích vztahovali. Předně je to samozřejmě vztah k dětem. Podle výpovědí otců-vdovců dochází ke sblížení a proměně rodinného fungování ve znamení větší soudržnosti a integrity. To může být vysvětleno i prostřednictvím studie Maříkové a Vohlídalové (2007), ze které vychází, že otcové pečující o děti si s nimi vytváří těsnější vazbu. Potřeba sdílení s lidmi v obdobné situaci je patrná pouze u některých otců. Ti ji naplňují buď v rámci svého běžného sociálního okolí, nebo poukazují na absenci organizací pro setkávání osamělých otců. Ostatním otcům-vdovcům je prostředníkem sdílení spíše někdo z rodinného kruhu nebo přátel. Soudržnost rodiny pomáhala otcům-vdovcům k překonání těžkostí své situace a dodávala jim potřebnou podporu. Naším posledním pohledem na vnímání životní situaci v otázce sociálních kontaktů osamělých otců-vdovců je možný zdroj podpory ve formě preference setkávání se s lidmi ve stejné životní situaci.

Pátá výzkumná otázka zněla: Jak osamělí otcové (vdovci) vnímají svou životní situaci při sladění rodičovské a profesní role?

Muži po ovdovění museli vyřešit sladění každodenní péče o děti s pracovním životem. Podle jejich výpovědí, se to všem otcům-vdovcům podařilo. Poté, co se osamělí otcové-vdovci ocitli v nové životní roli, pokračovali v dosavadní péči o dítě/děti a současné profesní aktivitě. Žádný z respondentů nezměnil zaměstnání z důvodů osamělého rodičovství. Nedílným faktorem podílejícím se na harmonizaci profesní a rodičovské role se ukázal být především věk dětí v době vzniku osamělého otcovství. Otcové mladších dětí museli pro sladění rodičovské a profesní role vyvíjet větší úsilí. Je zřejmé, že u starších dětí otcové (R4, R5, R7, R8, R9) nepocítovali velkou potřebu výrazně přizpůsobovat své zaměstnání s péčí o děti. Otcové mladších dětí (R1, R2, R3, R6) se ovšem s tímto úskalím potýkali, ale většina z nich (R6) má nebo měla možnost flexibilní pracovní doby. (R6) je na rodičovské dovolené. Právě flexibilní pracovní doba patřila ke zdrojům podpory, která jim tuto oblast výrazně zjednodušovala. Jako možný zdroj překážek se jevilo u některých otců-vdovců zajišťování domácích prací a to především na začátku jejich osamělého rodičovství. Poté se již s většinou domácích prací potýkali převážně samostatně, někdo i s dílčí pomocí babičky.

Z výzkumu je zřejmé, že své zaměstnání vdovci vnímají jako nezbytný zdroj příjmů a i jako možnost rozvinutí svého osobního a profesního potenciálu, kterým nahrazují absenci partnerského soužití. Jinými slovy, volný čas, který netráví s dětmi, věnují ve prospěch práce, namísto budování partnerského vztahu nebo sítě blízkých sociálních kontaktů. Většina výzkumného vzorku tuto oblast považuje za uspokojivou.

Jako vhodnou formu pomoci vidíme ve zřízení poradenství, ať už pro pozůstalé či osaměle žijící rodiče, kde by měl být nabídnut bezpečný prostor, ve kterém mohou klienti i pracovník poradny společně přemýšlet o všem, co souvisí s klientovou životní situací. Při práci s pozůstalými je nutné především aktivní naslouchání a porozumění jejich situaci. Kromě toho by se mělo jednat o pracovníka citlivého vůči potřebám osamělým otcům-vdovcům a všem ostatním osamělým rodičům. Měl by to být někdo, kdo je obeznámen s tím, co prožívají a jak je možné jim pomoci. Ovšem rady a řešení, která do rodiny vnášejí odborníci, musí být vhodná, účelná a především citlivá. Dosavadní zkušenosti se sociálními pracovníky na úřadech vypovídají o nedostatku času věnovat se klientům. Tito pracovníci si musí uvědomit křehkost takovéto životní situace, měli by od začátku rodinu povzbuzovat, provázet ji a usnadnit jim alespoň na začátku jejich život. Doporučení pro praxi znamená doporučení pro stávající i nadcházející sociální pracovníky a ostatní odborné osoby, kteří přicházejí do přímého kontaktu s neúplnou rodinou osamělého rodiče.

Poradenství pro pozůstalé nemá v naší zemi silnou tradici a není zatím příliš rozšířeno. Měli bychom si vzít příklad z projektů v anglosaských zemích, kde poptávka po takovém poradenství je dost vysoká.

Vidíme proto jako vhodné, aby například Ministerstvo práce a sociálních věcí zřídilo internetovou stránku pro osamělé rodiče s veškerými dostupnými radami a informacemi. Právě tímto směrem by se pomoc nejen osamělým otcům (vdovcům), ale všem osamělým rodičům mohla odvíjet. Možností je také vydání letáčku či brožurky, sloužící nejen pro pozůstalé, ale pro všechny osamělé rodiče. Brožurka by obsahovala základní informace o poskytovaných dávkách, daňových opatření, kam se obrátit, jak je využít, nabídky hlídacích agentur (center) pro děti, agentur, nabízející úklidové práce, možnosti využití psychosociálních a jiných služeb. Uvědomujeme si však, že naše vlastní názory na řešení, případně opatření legislativní či politická, jsou pouze ideálem, který by měl v této oblasti panovat.

Tato práce si kladla za úkol nejenom upozornit na výše uvedený problém, ale i vytvořit případný zdroj informací, který by mohl sloužit jak široké veřejnosti, tak i neziskovým organizacím zabývajících se rodinou a prací s ní. Proto bychom doporučovali, aby na úřadech otcové-vdovci dostávali kontakty na organizace, na které se mohou obrátit. Tuto pomoc by mohly provádět ambulantní, nebo terénní sociální služby.

Také v možnostech dostupnosti informací je nezbytné učinit opatření k tomu, aby i osamělí rodiče, kteří mají problém s orientací v systému sociální pomoci a hledáním možných ře-

šení, považovali dostupnost informací za dobrou. Nabízí se zde intenzívnější spolupráce sociálních pracovníků úřadu práce a sociálních pracovníků obcí, kteří v rámci depistáže mohou takové informace poskytovat.

Stát je sice povinen zajistit dítě, jehož vývoj může být narušen, ale stejně tak by měl stát pečovat i o muže-otce, jejichž role je někdy více než vyčerpávající.

V neposlední řadě také určitá podpora či vzájemné setkávání osamělých rodičů a možnost výměny názorů, problémů a možností řešení či zkušeností.

Informace získané pomocí tohoto výzkumu mohou sloužit jako podklad pro realizaci rozsáhlejšího a dlouhodobějšího výzkumu daného problému.

Dále z rozhovorů vyplynulo, že by muži (vdovci) byli rádi, kdyby tato práce byla přínosná nejen pro studijní účely, ale byla nabídnuta široké veřejnosti. Proto bychom další doporučení pro praxi směřovali tímto směrem. Navrhujeme zveřejnění článku o pojednání životní situace osamělého otce-vdovce, který zůstal na výchovu svých nezletilých dětí sám, a to na základě doporučení socioložky Olgy Nešporové v časopisu Lidé města.

ZÁVĚR

V bakalářské práci s názvem „Životní situace osamělých otců-vdovců v neúplné rodině“ jsme se zabývali neúplnou rodinou, konkrétně životní situací osamělého otce-vdovce, který zůstal na výchovu svých nezletilých dětí sám.

V úvodu naší práce jsme se zmínili o tom, že zkoumat osamělé otce-vdovce jako skupinu je značně složité už z toho důvodu, že nejsou osamělými otci dobrovolně a vzniklá situace je pro ně náročná a nelehká. Mají jiné vzdělání, ekonomické podmínky, jinak každý otec-vdovec zvládá stres a zátěžové situace a každý otec se stal vdovcem za jiných okolností. V naší práci se snažíme co nejkomplexněji obsáhnout životní situaci osamělých otců (vdovců) v celé její rozmanitosti.

Protože se jedná o citlivé téma, před uskutečněním výzkumu bylo nutné nejprve důkladné nastudování dostatečného počtu souvisejících odborných publikací k danému tématu, abychom si vytvořili určitou odbornost a dovedli naslouchat praktickým zkušenostem jedinců zkoumané sociální skupiny.

Co se týká problematiky otců (vdovců) osamoceně pečujících o děti, musíme konstatovat, že jsme k tomuto tématu nenašli téměř žádné informace nebo jen velmi málo, a to jak z pohledu sociální pedagogiky, tak z pohledu sociální politiky či sociální práce. Tuto oblast tak pokládáme za nejméně prostudovanou. Sobotková (2001, s. 135) uvádí, že málo studií je zaměřeno na osamělé otce. Smyslem naší práce je proto alespoň částečně tuto problematiku otevřít a porozumět tomu, jak se změnil život pozůstalých po smrti jejich manželky. Ovdovění, jako nově vzniklá životní situace, v sobě implikuje nejen ztrátu vztahovou, ale představuje skutečnou multiplicitu ztrát. Toto tvrzení přitom nemá oporu pouze v literatuře, ale potvrzuje jej také naše výzkumné šetření. Samotní otcové se ve výzkumu ztotožňují s tím, že o osamělých otcích nemáme dostatek potřebných informací. Proto doufáme, že tato práce bude alespoň nepatrným příspěvkem k tomuto tématu.

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, porozumět a analyzovat, jak vnímají a hodnotí svou životní situaci v neúplné rodině osamělí otcové (vdovci), kteří zůstali na výchovu svých nezletilých dětí sami.

V dílčích cílech nás zajímalo, jak osamělí otcové (vdovci) zvládají své životní role po úmrtí manželky, jak zvládají výchovu a péči o dítě, jak vnímají svou finanční situaci a pomoc

od svého okolí a státu, jak vnímají svou životní situaci v otázce sociálních kontaktů, jak vnímají svou životní situaci při sladění rodičovské a profesní role.

Sociální pedagogika jako životní pomoc je teorií pomoci, která si klade za cíl v systému komplexní péče poskytnout pomocnou ruku dospělým, mládeži a dětem v různých typech prostředí prostřednictvím hledání optimálních forem pomoci a kompenzací nedostatků. Úkolem sociální pedagogiky je naučit ovládat strategie pro zvládání obtížných životních situací všechny znevýhodněné členy společnosti, a vést je k aktivnímu zapojení a účasti na společenském životě.

Různorodost a rozmanitost životních situací, ve kterých se osamělí otcové (vdovci) ocitají, dokládají muži, kteří byli ochotni se s námi o své pocity podělit. Vzhledem k tomu, že jsme pracovali pouze s malou skupinou respondentů, výzkumný vzorek tedy není reprezentativní. Výsledky výzkumu nelze přenést na celou populaci, potažmo na všechny osamělé otce (vdovce). Závěry není možné zobecňovat, platí pouze pro naši sledovanou skupinu. Abychom mohli zodpovědně prohlásit, že získaná data jsou skutečně reliabilní, bylo by potřeba zjištěné závěry ověřit některou z kvantitativních výzkumných metod, např. dotazníkovým šetřením na odpovídajícím počtu osob z různých geografických oblastí České republiky. Výzkumu se zúčastnilo devět osamělých otců (vdovců). Byli vybráni na základě splnění určitých podmínek, a to následujících: dobrovolné zapojení se do výzkumu, dále to, aby se jednalo o osamělého biologického otce, který ovdověl a zůstal na výchovu svých nezletilých dětí sám a po nějakou dobu pečoval o nejméně jedno nezletilé dítě a jednalo se tedy o neúplnou rodinu.

V teoretické části práce, která byla rozdělena do pěti kapitol, jsme nejdříve vymezili pojmy související s tématem naší práce. Objasnili jsme pojem rodina, popsali jsme typologii rodiny, základní funkce rodiny a rozdělili rodiny do skupin podle toho jak tyto funkce plní (výchovnou, socializační, ekonomicko-zabezpečovací, emocionální a ochrannou). Podrobněji jsme se zaměřili na neúplnou rodinu, nastínili jsme příčiny vzniku neúplné rodiny v čele s otcem a zaměřili jsme se na neúplné rodiny vzniklé úmrtím jednoho z partnerů. Ve třetí kapitole jsme se věnovali životní situaci osamělého otce (vdovce), se zaměřením na možné dopady, zařadili jsme role osamělého otce (vdovce), které musí zastávat v různých podobách. Za důležité jsme považovali vymezit a vysvětlit základní pojmy související s danou problematikou (osamělost, osamělý rodič, vdovec). Neopomněli jsme popsat, s jakými problémy se mohou otcové setkávat při výchově dětí v neúplné rodině. Na závěr teoretické části jsme se zabývali finanční otázkou, kde jsme zaměřili pozornost na zákonné možnosti

podpory státu, zákonné nároky na určité dávky, které jim dle zákonů náleží, jako např. vdovský a sirotčí důchod apod.

Na uvedená teoretická východiska následně navazovala praktická část. V praktické části naší práce jsme se zabývali námi realizovaným výzkumem. S ohledem na náš výzkumný cíl, který byl zaměřen na subjektivní pohled jedinců, jsme se rozhodli pro náš výzkum zvolit kvalitativní přístup. Práce byla proložena myšlenkami a životními příběhy otců, s nimiž jsme pracovali.

Výzkumné šetření probíhalo přímo v rodinách otců (vdovců). Výzkumný soubor byl realizován s devíti osamělými otci (vdovci). V této části práce byl vymezen výzkumný problém, cíl výzkumu, výzkumné otázky a popsána konceptualizace. Cíle jsme se snažili dosáhnout pomocí vytyčených výzkumných otázek vztahujících se k výzkumnému problému. Hlavní výzkumná otázka zněla: „Jak osamělí otcové (vdovci) vnímají svou životní situaci?“. Čtenáře jsme dále seznámili s vymezením místního a časového rámce výzkumu, etickými aspekty výzkumu, náklady a limity výzkumu. Následně pak jsme popsali realizaci výzkumu a charakteristiku respondentů.

Metodou sběru dat byl polostrukturovaný rozhovor, kde jsme měli předem připravené otázky, které se v průběhu rozhovoru mohly měnit podle dané situace. Rozhovorem jsme získali nenahraditelné informace o názorech, postojích, přáních a obavách respondentů, informace o jejich vnitřním světě. Všechny rozhovory byly zaznamenány na nahrávacím zařízení, zálohovány do stolního počítače a na flesh disk a byly přepsány. Tímto způsobem byla data zafixována a získané záznamy byly uchovány pro další práci. Následně proběhla transkripce, získaná data byla analyzována pomocí otevřeného kódování s technikou vyložení karet a technikou axiálního kódování. Následoval rozbor kategorií a výsledky výzkumného šetření zastřešovala interpretace získaných dat. Krok za krokem z kódů vznikaly kategorie, které shromažďovaly kódy s konkrétní podobností. Vzniklo celkem devět odlišných kategorií, které z rozhovorů vplynuly. Na základě analýzy a interpretace dat byly zodpovězeny výzkumné otázky. V kapitole nazvané „Shrnutí výzkumu“ jsme se snažili porovnat výsledky dosažené výzkumem s poznatky z odborné literatury. Tedy propojit poznatky z teoretické části s částí výzkumnou. Poslední část práce se zaměřila na vymezení smyslu práce (závěrečná diskuse) a její přínos (doporučení pro praxi). **Cíle, které jsme si kladli v úvodu, jsme splnili a v tomto smyslu byl cíl naší práce naplněn.**

Výsledky tohoto výzkumu dle našeho názoru přinesly mnoho zajímavých skutečností. Je to dáno i tím, že se sice stali osamělými otci (vdovci) nedobrovolně, ale s danou situací se již vypořádali. Nečiní jim problémy o svém životě hovořit a sdělovat i docela osobní informace třetí osobě. Všichni zúčastnění vdovci jsou silní a vyrovnaní. Ví, čeho chtějí v životě dosáhnout a jdou si za svým cílem. Životní situace osamělých otců (vdovců) s mladšími i staršími dětmi pomohla dotvořit rozmanitost samotného konceptu životní situace a přinesla v této problematice především jiný úhel pohledu a jinou životní zkušenost. Jejich děti dle jejich názoru jsou také spokojené a vyrovnané. A i když jim chybí v životě ženský vzor, nemá to dle jejich názoru vliv na výchovu jejich dětí. Děti jsou vychovávány především citem a možná s větší lehkostí.

Z výzkumu vyplynulo, že každý případ osamělého otce (vdovce) je svým způsobem specifický a závisí na mnoha faktorech. Tato práce přinesla mnohé nové poznatky zejména o tom, jak se osamělí otcové (vdovci) cítí, jak vnímají reakce okolí na jejich životní situaci a jak svou situaci vnímají oni sami, jak se s ní vyrovnávají a co by potřebovali. Můžeme říct, že vdovci, samoživitelé patří do speciální cílové skupiny. Musí plnit hned dvě role současně, pečují o děti a zároveň zajišťují rodinu po finanční stránce.

Z výsledků výzkumu vyplynulo, že každý z dotazovaných otců (vdovců) reagoval na svou životní situaci - adaptaci v neúplné rodině jiným způsobem. Ze ztráty milované manželky se nikdo z nich úplně nezotavil. Jejich životní situace je uskupením individuálních okolností každého jedince. I když se s ní dokázali časem smířit, v důsledku této zkušenosti už nebudou úplně stejní jako dříve. Většinou se ale všichni vdovci smířili s danou situací a postupně ji přijali jako fakt, skutečnost, kterou nemohou změnit. Je třeba říci, že v reakci na ztrátu blízkého člověka se mohou objevovat nejrůznější pocity, myšlenky a prožitky a jsou normální, tj. nejedná se o nemoc. Ztráta blízkého člověka patří k velmi nepříjemným životním zkušenostem. Přírozenou reakcí na ztrátu blízkého člověka je silný žal, je ale normální, že se v průběhu truchlení objevuje celá škála různých pocitů, které si mohou odporovat a jsou velmi silné. Naši vdovci prožívali bolest, zlost, bezradnost, zoufalství, na druhé straně ale i radost, lásku. To vše je normální. Každý truchlí po svém, každý potřebuje jiný čas. Je důležité nepatologizovat.

Jak vyplynulo z rozhovorů, otcové (vdovci) potřebují především citlivé provázení. Potřebují být přijati a vyslechnuti se vším, s čím přicházejí a co prožívají. Vinou úmrtí manželky se otcové dostali do nechtěné izolace a někteří neměli možnost o svém prožívání s nikým mluvit. V současné společnosti neexistuje dostatek vhodných sociálních rituálů,

a proto je mnoho otců-vdovců nejistých a zmatených v projevech svého zármutku. Se ztrátou milované manželky bylo pro otce obtížné se vyrovnat a každý potřeboval „průvodce“ na této cestě. Následovalo psychické vyrovnání se s danou skutečností. Všichni otcové (vdovci) využili odborné pomoci, i v takových případech, kdy okolo byla rodina a přátelé. Rozpad rodiny byl pro všechny otce (vdovce) nepříjemným zážitkem a měl vliv na navazování nových partnerských vztahů. Někteří otcové si nedovedou představit, že by měli novou partnerku, o nové partnerce ani nezamítají, ani si ji nepřipouští. Nechávají to osudu. Závěry našeho výzkumu ukazují, že je vhodné vyhledat odbornou pomoc také v případě, kdy nefunguje dobře sociální síť okolo dotyčného, jako rodina, přátelé apod. Oporu mohou hledat v různých sociálních službách, bezplatných poradnách získat důležité informace a rady, jak situaci řešit, kde a jakým způsobem získat finanční nebo psychickou pomoc, na koho se obrátit.

Výzkumem jsme zjistili, že život otců (vdovců) je neustále podrobován zkoušce, jak skloubit práci a péči o děti. Obecně lze konstatovat, že osamělost v určité životní situaci doprovází těžkosti nezajištěné partnerskou podporou, kterou není možné nahradit sebevíce fungující podpůrnou sociální sítí.

Zkoumat životní situaci osamělých otců (vdovců) je podle našeho názoru důležité nejen proto, že těchto otců neustále přibývá, ale také proto, že některé výzkumy ukazují, jak málo vyhledávají tito muži odbornou pomoc, přestože by ji pravděpodobně potřebovali. Tato práce si kladla za úkol nejenom upozornit na výše uvedený problém, ale vytvořit i případný zdroj informací, který by mohl sloužit jak široké veřejnosti, tak i neziskovým organizacím zabývajících se rodinou a prací s ní. Dokud nebude problematika životní situace osamělého otce (vdovce) podrobněji zpracována, nemohou být ani těmto otcům nabízeny adekvátní služby pomoci. Protože je to skupina neustále zvyšující svůj počet, je pravděpodobné, že také poptávka po např. odborném psychologickém poradenství u této skupiny poroste.

Překvapila nás zajímavá myšlenka čtyř otců (vdovců), kteří byli zklamaní z toho, že výzkum bude sloužit jen pro bakalářskou práci a studijní účely. Rádi by totiž, aby se o jejich životní situaci napsala výzkumná studie, která by pomohla i ostatním otcům vdovcům s jejich životní situací, kteří se ocitli na výchovu svých nezletilých dětí a péči o domácnost sami.

Na tomto místě si dovolíme uvést, že jeden otec v rozhovoru zařazeném do praktické části bakalářské práce, nám vyslovil poděkování za to, že jsme měli zájem jeho situaci analyzo-

vat. Také ocenil porozumění a znalosti, které jsme prokázali při diskusi s ním. Osobní zkušenost s otci (vdovci) je v tomto případě pro nás nezastupitelná a pro poznání dané problematiky jednoznačně přínosná.

Výzkum by měl přispět k lepší přípravě zvládnání životní situace osamělého otce (vdovce), který zůstal na výchovu svých nezletilých dětí sám a rovněž informovanosti o možnostech pomoci, které mohou tito vdovci využít.

Výsledkem by mělo být nalezení určitých rezerv v pomoci či poradenství, ale také zjištění, zda pomáhající organizace a profese jsou schopné najít společnou cestu k cíli, kterým by měla být spolupráce při zmírnění následků rodinných neshod pro rodiče i děti, ale také účinná prevence.

Nutné je zlepšit dostupnost informací o možnostech sociální ochrany. Z tohoto důvodu bychom také rádi přispěli k rozšíření informací především v širší veřejnosti, která často svým přístupem (způsobeným nevědomostí) život osamělým rodičům znepríjemňuje. Na výzkum, který jsme uskutečnili v rámci této bakalářské práce, bychom chtěli navázat a získané informace by mohli sloužit jako podklad pro realizaci rozsáhlejšího a dlouhodobějšího výzkumu životní situace osamělého otce-vdovce.

Poznatky z bakalářské práce by mohly být podkladem pro sepsání knihy, nebo brožury, která bude určená otcům se stejnou či podobnou životní situací, ale také pracovníkům, kteří jim poskytují odborné poradenství. Poznatky získané v této práci by mohly být přínosné studentům, pracovníkům OSPOD a sociálním pracovníkům neziskových organizací, i všem, kteří se problematikou neúplné rodiny zabývají a zajímají se o ni. Stane-li se tak, splní tím tato bakalářská práce svůj nejdůležitější účel.

Za důležité považujeme říci, že průběh tvorby této práce pro nás byl nenahraditelným a jedinečným vhledem do myslí a názorů osamělých otců-vdovců. Z období tvorby praktické části, realizace rozhovorů a jejich následného zpracování, si odnášíme skvělou zkušenost a unikátní zážitek.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] AUGUSTYN, Józef. Být otcem. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, 235 s. ISBN 80-7192-581-0.
- [2] BADINTER, Élisabeth. XY: o mužské identitě. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2005. Souvislosti (Paseka). ISBN 80-7185-727-0.
- [3] BAKALÁŘ, Eduard. Průvodce otcovstvím, aneb, Bez otce se nedá (dobře) žít. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-605-0.
- [4] BAKOŠOVÁ, Zlatica a kol. Teórie sociálnej pedagogiky: edukačné, sociálne a komunikačné aspekty. Bratislava: Slovenská pedagogická spoločnosť SAV, 2011. ISBN 978-80-970675-0-2.
- [5] BAKOŠOVÁ, Zlatica. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, Filozofická fakulta, 2008. ISBN 978-80-969944-0-3.
- [6] BIDDULPH, Steve. Mužství: jak zvládat všechny mužské role. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 199 s. ISBN 978-80-7367-209-6.
- [7] BILLER, Henry B a Robert J TROTTER. The father factor: what you need to know to make a difference. New York: Pocket Books, 1994, xii, 243 s. ISBN 0-671-79397-7.
- [8] BREZINKA, Wolfgang. Východiska k poznání výchovy: úvod k základům vědy o výchově, k filozofii výchovy a k praktické pedagogice. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2001. ISBN 80-86263-23-1.
- [9] BRODY, Leslie. Gender, emotion, and the family. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1999, vi, 359 p. ISBN 0-674-00551-1.
- [10] BURGESS, Adrienne. Návrat otcovství: jak se stát moderním otcem. Vyd. 1. Brno: Jota, 2004. ISBN 80-7217-296-4.
- [11] COLOROSO, Barbara. Krizové situace v rodině: jak pomoci dětem překonat smrt blízkého člověka, nemoc, rozvod a traumata adopce. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2008, 239 s. ISBN 978-80-249-1027-7.
- [12] CORNEAU, Guy. Anatomie lásky: vztahy otec-dcera, matka-syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 247 s. ISBN 80-7178-398-6.
- [13] DOBSON, James C. Výchova chlapců. 1. vyd. Překlad Alena Švecová. Praha: Návrat domů, 2003. ISBN 80-7255-082-9.

- [14] DVORÁKOVÁ, Barbora. Životní situace osamělých otců. Brno, 2015. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Vlasta Řezníková, Ph.D.
- [15] DUDOVÁ, Radka. Otcovství po rozchodu rodičovského páru. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, 234 s. Sociologické disertace. ISBN 978-80-7330-136-1.
- [16] DUNOVSKÝ, Jiří. Dítě a poruchy rodiny, Vyd. 1. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-040-86.
- [17] DUNOVSKÝ, Jiří. Sociální pediatrie: vybrané kapitoly. Vyd. 1. Praha: Grada, 1999, 279 s. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-254-9.
- [18] GJURIČOVÁ, Šárka a Jiří KUBIČKA. Rodinná terapie: systemické a narativní přístupy. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2009, 280 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2390-7.
- [19] GRECMANOVÁ, Helena. Obecná pedagogika. Vyd. 1. Olomouc: Hanex, 1998, 192 s. Edukace (Hanex). ISBN 80-85783-24-x.
- [20] GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce: pro pedagogické obory*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3379-1.
- [21] HAMPLOVÁ, Dana. Děti na psí knížku?: mimomanželská plodnost v ČR. Vyd. 1. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2007, 155 s. ISBN 978-80-7330-128-6.
- [22] HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. Psychologický slovník. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 774 s. ISBN 80-7178-303-x.
- [23] HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. Velký psychologický slovník. Vyd. 4., V Portálu 1. Ilustrace Karel Nepraš. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.
- [24] HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava, Martin KREIDL a Barbora HUBATKOVÁ. Proměny partnerství: životní dráhy a partnerství v české společnosti. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-142-8.
- [25] HEJZLAROVÁ, Eva, 2011. Měkké aspekty samozivitelství a nástroje veřejné politiky. Fórum sociální politiky: odborný recenzovaný časopis. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Roč. 2011, č. 3, s. 19 – 22. ISBN 1802 5854.
- [26] HELUS, Zdeněk. Sociální psychologie pro pedagogy. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 280 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1168-3.

- [27] HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
- [28] HENSLIN, Earl R. Otec a syn: tajemství silného pouta mezi otcem a synem. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2003, 156 s. ISBN 80-7255-068-3.
- [29] CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 265 s. ISBN 8024713694.
- [30] JANDOUREK, Jan. Sociologický slovník. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0.
- [31] JANOŠOVÁ, Pavlína. Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 285 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2284-9.
- [32] JUNGWIRTHOVÁ, Iva. Pohodoví rodiče - pohodové děti: podporujeme vývoj dítěte. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, 173 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-536-3.
- [33] KARSTEN, Hartmut. Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 183 s. Spektrum (Portál). ISBN 80-7367-145-x.
- [34] KOHOUTEK, Rudolf. Poznávání a utváření osobnosti. Brno: CERM, 2001, 275 s. ISBN 80-7204-200-9.
- [35] KOLDINSKÁ, Kristina. Sociální právo. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7179-620-6.
- [36] KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.
- [37] KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [38] KŘÍŽKOVÁ, Alena. Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-86429-94-6.
- [39] KUCHAROVÁ, Věra. Rodina a zaměstnání: (deskriptivní fáze analýzy). 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2007, 57, 8 s. ISBN 978-80-87007-65-5. Kuchařová, V. (2007). Rodina a zaměstnání V.: Neúplné rodiny. Praha: VÚPSV Rodina a zaměstnání V. Neúplné rodiny. [Family and employment V. One-parent families.]. / Věra Kuchařová - Praha: VÚPSV, v.v.i., 2007. - 57 s. - ISBN 978-80-87007-65-5.
- [40] LACINOVÁ, Lenka a Petra ŠKRDLÍKOVÁ. Dost dobří rodiče, aneb, Drobné chyby ve výchově dovoleny. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 157 s. ISBN 978-80-7367-442-7.

- [41] LEMAN, Kevin. Na otci záleží. 1. vyd. Praha: Návrat domů, c2008. ISBN 978-80-7255-175-0.
- [42] LIPINSKÁ, K. 2009. Jak matka ovlivní celý váš život. Děti a my. Otec a dcera. 2009, roč. 39, č. 3, s. 28–29. ISSN 0323-1879.
- [43] MARÁDOVÁ, Eva, Jana MARHOUNOVÁ, Evžen ŘEHULKA a Stanislav STŘELEČEK. Kapitoly z rodinné výchovy: pro střední školy. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1992, 157 s. ISBN 80-85298-84-8.
- [44] MARHOUNOVÁ, Jana. Od osamění k nové rodině. 1.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Knihy pro rodiče (SPN). s. 48 – 51 ISBN neuvedeno
- [45] MÁROVÁ, Zdeňka, Senta RADVANOVÁ a Zdeněk MATĚJČEK. Výchova dětí v neúplné rodině. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, 120 s. Knihy pro rodiče (SPN).
- [46] MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ (eds.). Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace). Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-93-1.
- [47] MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. Krizové situace v rodině očima dítěte. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, 128 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7.
- [48] MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. Nevlastní rodiče a nevlastní děti. Vyd. 1. Praha: Grada, 1999, 143 s. ISBN 80-7169-897-0.
- [49] MATĚJČEK, Zdeněk. Co děti nejvíc potřebují. Vyd. 5. Praha: Portál, 1986. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-504-2.
- [50] MATĚJČEK, Zdeněk. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. 98 s. Praha: Portál, 1994, 98 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.
- [51] MATĚJČEK, Zdeněk. Rodiče a děti. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989.
- [52] MATĚJČEK, Zdeněk. Škola rodičů. Praha: Maxdorf, 2000, 285 s. ISBN 80-85912-29-5.
- [53] MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 183 s. ISBN 978-80-7367-739-8.
- [54] MATOUŠEK, Oldřich, KŘÍŠŤAN, Alois (ed.). Encyklopedie sociální práce. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, 570 s. ISBN 978-80-262-0366-7.

- [55] MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (eds.). Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 351 s. ISBN 80-7367-002-x.
- [56] MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (eds.). Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010, 351 s. ISBN 978-80-7367-818-0.
- [57] MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 380 s. ISBN 80-7178-548-2.
- [58] MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 161 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.
- [59] MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
- [60] MOŽNÝ, Ivo. Moderní rodina: (mýty a skutečnosti). 1. vyd. Brno: Blok, 1990. ISBN 80-7029-018-8.
- [61] MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. 2., upr. vyd. Ilustrace Vladimír Jiránek. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-87-8.
- [62] MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, 311 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-x.
- [63] MŮHLPACHR, Pavel. Sociopatologie. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 194 s. ISBN 978-80-210-4550-7.
- [64] MUSIL, Libor. Ráda bych Vám pomohla, ale--: dilemata práce s klienty v organizacích. Vyd. 1. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9.
- [65] NAVRÁTIL, Pavel. Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, 223 s. ISBN 80-7178-741-8.
- [66] NOVÁK, Tomáš a Blanka DVOŘÁČKOVÁ. Vztah otce a dcery. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 125 s. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2078-4.
- [67] NOVÁK, Tomáš. Vztah otce a syna. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2079-1.
- [68] OAKLEY, Ann. Pohlaví, gender a společnost. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 171 s. ISBN 80-7178-403-6.

- [69] PAVEZKOVÁ, Hana. Otcové na rodičovské dovolené. Brno, 2013. Absolventská práce. Vyšší odborná škola sociální, obor sociální práce. Vedoucí absolventské práce Mgr. Regina Hronová.
- [70] PELIKÁN, Jiří. Hledání těžiště výchovy. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1265-2.
- [71] PETROVÁ, Iva. Neúplné rodiny v současných společenských podmínkách: výzkumná zpráva. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1997. ISBN 80-238-1198-3.
- [72] PETRUSEK. Velký sociologický slovník. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.
- [73] PLHÁKOVÁ, Alena. Učebnice obecné psychologie. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004, 472 s. ISBN 80-200-1086-6.
- [74] PREKOP, Jirina. Jak být dobrým rodičem. 1 vyd. Praha: Grada, 2001, 88 s. ISBN 978-80-247-9063-3.
- [75] PREUSCHOFF, Gisela. Výchova dívek. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 158 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-207-2.
- [76] PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 203 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.
- [77] PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. Pedagogický slovník. 4., aktualiz. vyd. [i.e. Vyd. 5.]. Praha: Portál, 2008, 322 s. ISBN 978-80-7367-416-8.
- [78] REICHEL, Jiří. Kapitoly systematické sociologie. Vyd. 2., přeprac. a dopl., V Grada Publishing 1. Praha: Grada, 2008, 239 s. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-2594-9.
- [79] RENZETTI, Claire M a Daniel J CURRAN. Ženy, muži a společnost. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003, 642 s. ISBN 80-246-0525-2.
- [80] RHEINWALDOVÁ, Eva. Jak vychovat šťastné dítě. Vyd. 4. Praha: Motto, 2011. Populárně psychologická řada. ISBN 978-80-7246-509-5.
- [81] SATIR, Virginia. Kniha o rodině. 1. vyd. Praha: Práh, 1994. ISBN 80-901325-0-2.
- [82] SINGLY, François de. Sociologie současné rodiny. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 127 s. ISBN 80-7178-249-1.
- [83] SOBOTKOVÁ, Irena. Psychologie rodiny. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0217-2.

- [84] SOBOTKOVÁ, Irena. Psychologie rodiny. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 173 s. ISBN 80-7178-559-8.
- [85] STRAUSS, Anselm L a Juliet M CORBIN. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. SCAN. ISBN 80-85834-60-x.
- [86] ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 179 s. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3181-0.
- [87] ŠPATENKOVÁ, Naděžda. Krizová intervence pro praxi. Vyd. 1. Praha: Grada, 2004, 197 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0586-9.
- [88] ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [89] TOMEŠ, Igor. Obory sociální politiky. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 366 s. ISBN 978-80-7367-868-5.
- [90] VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
- [91] VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007, 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
- [92] VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 522 s. ISBN 80-7178-308-0.
- [93] VAN PELT, Nancy L. Dítě v dobrých rukou: knížka pro správné rodiče. Vyd. 1. Praha: Advent-Orion, 2000. ISBN 80-7172-420-3.
- [94] Velký sociologický slovník. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.
- [95] WARSHAK, Richard Ades. Revoluce v porozvodové péči o děti. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. Rádci pro život (Portál). ISBN 80-7178-089-8.
- [96] WOLF, Doris. Když partner odchází-: Praktické rady k překonání osamělosti z rozchodu a rozvodu. Praha: Ikar, 1994, 144 s. ISBN 80-85830-23-x.
- [97] YABLONSKY, Lewis. Otcové & synové: [o nejnáročnějším rodinném vztahu]. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995. Čtení o výchově. ISBN 80-7178-075-8.

Periodika

- [1] Fórum sociální politiky: odborný recenzovaný časopis. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2007-. ISSN 1802-5854. HEJZLAROVÁ, Eva, 2011. Měkké aspekty samoživitelství a nástroje veřejné politiky. Roč. 2011, č. 3, s. 19 – 22.

[2] KONTAKT. Časopis pro ošetřovatelství a sociální vědy ve zdraví a nemoci. ISSN 1212-4117 (Print), ISSN 1804-7122. ŠIMKOVÁ Michaela, KUBIČKOVÁ Adéla. Role otce v rodině jako činitele ovlivňujícího vývoj dítěte. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce a sociální politiky. [online]. [cit. 2015-03-04]. Dostupný z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/kontakt/administrace/clankyfile/20120326172041413465.pdf>.

Zákony

[1] ČESKO. Zákon č. 89/2012 ze dne 03. 02. 2012 Občanský zákoník. [online]. [cit. 2016-02-01]. Dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.

[2] ČESKO. Zákon č. 108/2006 ze dne 14. 03. 2006 o sociálních službách. [online]. [cit. 2016-02-01]. Dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.

[3] ČESKO. Zákon č. 155/1995 ze dne 30. 06. 1995 o důchodovém pojištění. [online]. [cit. 2016-02-01]. Dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-155>.

[4] ČESKO. Zákon č. 586/1992 ze dne 20. 11. 1992 České národní rady o daních z příjmů. [online]. [cit. 2016-02-01]. Dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-586>.

[5] ČESKO. Zákon č. 187/2006 ze dne 14. 03. 2006 o nemocenském pojištění. [online]. [cit. 2016-02-01]. Dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-187>.

[6] ČESKO. Zákon č. 117/1995 ze dne 26. 05. 1995 o státní sociální podpoře. [online]. [cit. 2016-02-01]. Dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117>.

[7] ČESKO. Zákon č. 111/2006 ze dne 14. 03. 2006 o pomoci v hmotné nouzi. [online]. [cit. 2016-02-01]. Dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>.

[8] ČESKO. Zákon č. 110/2006 ze dne 14. 03. 2006 o životním a existenčním minimu. [online]. [cit. 2016-02-01]. Dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-110>.

[9] ČESKO. Zákon č. 101/2000 ze dne 04. 04. 2000 o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů. [online]. [cit. 2016-02-01]. Dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-101>.

[10] ČESKO. Zákon č. 262/2006 ze dne 21. 04. 2006 zákoník práce. [online]. [cit. 2016-02-01]. Dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262>.

Internetové zdroje

- [1] ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. Důchodové pojištění. [online]. 2016 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/>.
- [2] ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. Nemocenské pojištění. [online]. 2016 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/>.
- [3] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Struktura neúplných rodin dle rodinného stavu osoby v čele domácnosti. [online]. 2016 [cit. 2016-02-12]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/domacnosti-podle-scitani-lidu-domu-a-bytu-2011-ceska-republika-2011-yarv3jgge2>, tab. č. 923.
- [4] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Struktura domácností v rámci sčítání lidu. [online]. 2016 [cit. 2016-02-12]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/domacnosti-podle-scitani-lidu-domu-a-bytu-2011-ceska-republika-a-kraje-2011-1fjvy4bdkk>.
- [5] DUDOVÁ, Radka. Práce jako řešení? Strategie obživy osamělých matek v ČR. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha © 2009. [online]. [cit. 2015-08-08]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/7480a1aebc8987dbcf7ab33a059cc8b1f76ef896_dudova.pdf.
- [6] DUDOVÁ, Radka a VOHLÍDALOVÁ, Marta. Rodina a rodičovství v individualizované společnosti. Gender, rovné příležitosti, výzkum. 2005, roč.6.,č.1, s.1-3. Genderonline. Sociologický ústav AV ČR v.v.i. © 2012. [online]. [cit. 2015-08-08]. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/19e1c1e62eb03a1cdae73d9d7b574a41a0cc1054_rodina-a-rodicovstvi-v-individualizovane-spolecnosti.PDF.
- [7] DUFUR M.J., , HOWELL N.C., DOWNEY D., AINSWORTH J., LAPRAY 2010. Sex Differences in Parenting Behaviors in Single-Mother and Single-Father Households. *Journal of Marriage & Family*, 72, 2010, no 5, pp. 1092-1106.
- [8] HAMPLOVÁ DANA. Děti bez manželství nebo bez otců? Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha 2007. © 2012. [online]. [cit. 2015-08-08]. Dostupné z: http://dav.soc.cas.cz/uploads/35f034179654ba04a4dd181a60c4b80e17a69bfa_DaV0702_p141_154.pdf.
- [9] MAŘÍKOVÁ, Hana, 2009. Pečující otcové: Příběhy plné odlišností. Sociologický časopis [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, Vol. 45, No. 1, s. 89-113. © 2015. [cit. 2015-12-12]. ISSN 0038-0288. Dostupné z:

http://sreview.soc.cas.cz/uploads/34c1e87455937f459a4ce65ff6b34168fffb0a16_514_Mari kovaSC2009-1.pdf.

[10] MINISTERSTVO FINANCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. Oddělení 1002 - Vnější vztahy a komunikace. [online]. © 2016 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/aktualne/v-mediich/2016/ministerstvo-financi-slevu-na-deti-nerus-23689>.

[11] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Státní sociální podpora. [online]. © 2015 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/obecne>.

[12] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Sociální služby. [online]. © 2016 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/18661>.

[13] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Důchodové pojištění. Pozůstatkové důchody. [online]. © 2011 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/620>.

[14] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Nemocenské pojištění. [online]. © 2016 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7#dsn>.

[15] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Pomoc v hmotné nouzi. [online]. © 2015 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5>.

[16] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Rodina a ochrana práv dětí. Aktivity k podpoře rodiny. [online]. © 2013 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14471>.

[17] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Rodina a ochrana práv dětí. Finanční podpora rodiny. [online]. © 2015 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14470>.

[18] PAVLÁT, J, 2008. Otcovství, děti a rodina. Česká a slovenská psychiatrie [online]. © 2016 Praha: Česká lékařská společnost J. E. Purkyně, č. 4, s. 189-195 [cit. 2015-08-11]. ISSN 1212-0383. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1348644591.pdf>.

[19] TILLMAN, Harker Kathryn a NAM, B. Charles. Family structure outcomes of alternative family definitions. Population research and policy review [online]. June 2008, 27(367-384) [cit. 2015-04-05]. ISSN 0167-5923. Dostupné z: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=20&sid=7c643edd-5cee-40eb-bd85-1296d4f6101f%40sessionmgr13&hid=12>.

[20] ŠŤASTNÁ, Anna. Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2009. ISBN 978-80-7416-038-7.; http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_296.pdf.

[21] UMÍRÁNÍ. CZ. Informační portál pro nemocné, pečující a pozůstalé. [online]. © 2015 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.umirani.cz/rady-a-informace/truchleni>.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
č.	číslo
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
MFCR	Ministerstvo financí České republiky
mj.	mimo jiné
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
např.	například
nezl.	nezletilý
popř.	popřípadě
příp.	případně
s.	strana
Sb.	Sbírky
tzv.	tak zvaně

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Motto a obrázek	7
ANNE GEDDES [online]. [cit. 2015-10-10]. Dostupné z: http://www.annegeddes.com/new-page-2/	
Obrázek 2: Popis konceptuální struktury	66
Obrázek 3: Paradigmatický model axiálního kódování	110

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Seznam respondentů a základní údaje o nich	75
Tabulka 2: Schéma kategorií a kódů	78 - 79

SEZNAM PŘÍLOH

- P I Charakteristika respondentů
- P II Schéma polostrukturovaného rozhovoru
- P III Úplný přepis rozhovoru s respondentem 5

PŘÍLOHA P I: CHARAKTERISTIKA RESPONDENTŮ

R1: Současný věk respondenta je 41 let. Vystudoval vysokou školu a získal titul inženýr. Sám pečuje o dva chlapce, dvojčata. Sami jsou pět let. V srpnu chlapcům bylo deset let. Nejvyšší dosažené vzdělání otce je vysokoškolské, univerzitní. Pracuje jako projektový manažer. Má vystudovanou Mendelovu univerzitu v Brně se zaměřením na zemědělství, obor živočišná výroba. Nyní se přihlásil na doktorandské studium v Brně. Nejvyšší dosažené vzdělání jeho bývalé manželky bylo středoškolské. Pracovala jako realitní makléřka a v počítačové firmě dělala účetnictví. Respondent spolu se syny bydlí v nově postaveném rodinném domě ve městě s velkou zahradou. Mezi zájmy respondenta patří tanec, rád chodí na plesy a je členem hasičů. Jejich manželství trvalo sedm let. Příčinou toho, že se respondent ocitl v roli osamělého otce, byla smrt manželky (zdravotní problémy - onemocněla chřipkou a selhalo jí srdce). S bývalou manželkou plánovali miminko, plánovali společné aktivity, plánovali společně hrozně moc věcí do budoucna a to najednou skončilo.

R2: Současný věk respondenta je 39 let. Sám pečuje o pět nezletilých dětí. Nejmladšímu dítěti je rok a půl, dalšímu je pět let, dceři je sedm let, další deset let a nejstarší bude mít dvanáct let. Má tedy dvě dcery a tři syny. Nejvyšší dosažené vzdělání respondenta je vyšší odborné. Současné zaměstnání respondenta je pastor nebo také dá se říci dle jeho slov kazatel. Jeho manželka měla také vyšší odborné vzdělání. Vzhledem k počtu a věku dětí nemohla žádné zaměstnání stihnout, tedy nikdy nepracovala. Vdovec bydlí na vesnici, v novém rodinném domě. Jejich manželství trvalo dvanáct let. Od smrti manželky je to devět měsíců, tedy to je doba, co je na výchovu svých dětí sám. Respondent je na rodičovské dovolené. Ale vzhledem k délce trvání nemoci manželky, je na výchovu svých dětí sám dvacet měsíců. Manželce bylo 35 let, když zemřela. Příčinou role osamělého otce byla nemoc manželky, leukémie.

R3: Současný věk respondenta je 43 let. Sám pečuje o tři nezletilé děti. Vychovává deseti-letou dceru, jedenáctiletého chlapce a šestiletého chlapce. Nejvyšší dosažené vzdělání otce je vysokoškolské, ekonomického zaměření. Vykonává funkci finančního ředitele ve finančním sektoru. Nejvyšší dosažené vzdělání jeho bývalé manželky bylo vysokoškolské. Bývalá manželka pracovala velmi krátce, cca rok a půl. Její profese byla učitelka v mateřské škole. Respondent spolu s dětmi bydlí v rodinném domě ve městě. Jedná se o nově postavený rodinný dům, zařízený v buddhistickém stylu s poměrně rozsáhlou zahradou. Je

uznávaným chovatelem exotického ptactva a jediným chovatelem na světě v počtu druhu pyzur. Jejich manželství trvalo třináct let. Na výchovu dětí je sám pět let. Věk bývalé manželky v době úmrtí byl třicetdva let. Příčinou role osamělého otce byla smrt manželky, sebevražda. Petr byl příjemný a otevřený.

R4: Současný věk respondenta je 45 let. Sám pečuje o jedno nezletilé dítě, dvanáctiletou dceru. Dceři bylo sedm let, když se ocitl v roli osamělého otce-vdovce. Nejvyšší dosažené vzdělání respondenta je střední odborná škola. Respondent pracuje jako technik. Nevyšší dosažené vzdělání manželky bylo středoškolské. Manželka pracovala jako rehabilitační pracovnice. Bydlí ve městě, v bytovce. Jejich manželství trvalo deset let. Na výchovu své dcery je šest let. Manželce bylo 37 let, když zemřela. Příčinou role osamělého otce byla nemoc manželky, rakovina prsu.

R5: Současný věk respondenta je 51 let. V dětství bydlel na vesnici, pak šel studovat gymnázium. Má vystudovanou přírodovědeckou fakultu v Praze. Učil v Olomouci, v Praze a nyní vyučuje v Kroměříži. Sám pečuje o dvě nezletilé dcery ve věku čtrnáct let a devět let. Nejvyšší dosažené vzdělání respondenta je vysokoškolské. Respondent pracuje jako vysokoškolský pedagog na gymnáziu, kde vyučuje matematiku a fyziku. Když se ocitl v roli osamělého otce-vdovce, dcerám bylo v té době jedenáct let a mladší dceři dva roky. Nevyšší dosažené vzdělání manželky bylo středoškolské. Zaměstnání manželky bylo různé, například pracovala na finančním úřadě nebo jako referentka ve Všeobecné zdravotní pojišťovně. Bydlí ve městě v rodinném domě s menší zahrádkou. Manželství trvalo sedmnáct let. Na výchovu svých dětí je sám sedm let. Manželce bylo 37 let, když zemřela. Příčinou role osamělého otce byla sebevražda manželky.

R6: Současný věk respondenta je 38 let. Sám pečuje o tři nezletilé děti ve věku osm let (syn), šest let (dcera) a dva a půl let (syn). Na výchovu svých dětí je sám sedm měsíců, ale fakticky je to už rok a čtvrt a to z toho důvodu, že manželka byla nemocná a nebyla schopna pečovat o děti a pobývala v nemocnici. Nejvyšší dosažené vzdělání respondenta je vysokoškolské, magistr informatiky. Sedmnáct let pracoval jako programátor a nyní je na rodičovské dovolené. Nevyšší dosažené vzdělání manželky bylo rovněž vysokoškolské, byla inženýrka ekonomie. Bydlí na vesnici, v nově postaveném rodinném domě se zahra-

dou. Manželství trvalo devět let. Manželce bylo 37 let, když zemřela. Příčinou role osamělého otce byla nemoc manželky. Rakovina.

R7: Současný věk respondenta je 43 let. Sám pečuje o dva nezletilé syny ve věku osm a deset let. Na výchovu svých dětí je sám sedm let. V době úmrtí manželky mladšímu synovi byl necelý rok a staršímu synovi bylo něco přes tři roky. Respondent byl na mateřské dovolené. Nejvyšší dosažené vzdělání respondenta je vysokoškolské. Akademický pracovník na Univerzitě Karlově v Praze, Evangelická teologická fakulta. Nevyšší dosažené vzdělání manželky bylo vysokoškolské, pracovala jako účetní. Bydlí v Praze v paneláku. Manželství trvalo čtyři roky. Manželce bylo 37 let, když zemřela. Příčinou role osamělého otce byla nemoc manželky. Fatální rakovina kořene jazyka, která byla zjištěna pátý den po porodu a do měsíce byla zahájena léčba a do deseti měsíců od toho zjištění manželka zemřela.

R8: Současný věk respondenta je 50 let. Sám pečuje o dvě nezletilé dcery ve věku čtrnáct let a sedmnáct let. Nejvyšší dosažené vzdělání respondenta je středoškolské s maturitou. Respondent pracuje jako tesař, dělá střechy. Nevyšší dosažené vzdělání manželky bylo vysokoškolské. Byla učitelka na základní škole. Bydlí ve městě v rodinném domě s velkou zahradou. Manželství trvalo jedenáct let. Mladší dceři bylo šestnáct měsíců, když manželka umřela. Manželce bylo 32 let, když zemřela. Příčinou role osamělého otce byla nemoc manželky. Rakovina.

R9: Současný věk respondenta je 41 let. Sám pečuje o jedno nezletilé dítě, chlapce ve věku 14 let. V době úmrtí manželky bylo synovi jeden a čtvrt roku. Tento respondent byl i na rodičovské dovolené. Nejvyšší dosažené vzdělání respondenta je vyučen bez maturity. Pracuje v čistírně odpadních vod jako obkladač. Nejvyšší dosažené vzdělání manželky bylo vyšší odborné, měla tedy titul diplomovaný specialista. Bývalá manželka po dokončení studia ihned otěhotněla, takže nepracovala. Měla jen příležitostné brigády, například v pekárně. Bydlí v rodinném domě na vesnici s velkou zahradou a dvorem, kde chová domácí hospodářská zvířata a holuby. Jejich manželství trvalo dva a půl roku. Věk bývalé manželky v době úmrtí byl 23 let. Příčinou role osamělého otce byla smrt manželky, autonehoda. Z výpovědi respondenta vyznělo, že jejich vztah byl krásný.

PŘÍLOHA P II: SCHÉMA POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU

Jmenuji se Hana Pavezková a v současné době dokončuji studium na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, na Fakultě humanitních studií, kde studuji obor sociální pedagogika a píši závěrečnou bakalářskou práci na téma: „Životní situace osamělých otců-vdovců v neúplné rodině.“ Jsem si vědoma možných citlivých témat a pro Vás možná i nepříjemných a proto, pokud nebudete chtít, nemusíte mi na nějakou mou otázku odpovídat.

Zeptala bych se Vás, zda souhlasíte s poskytnutím rozhovoru a zda souhlasíte, že tento rozhovor bude nahráván? Chtěla bych Vás ujistit, že Vaše anonymita bude zachována. Získané informace od Vás pokládám za důvěrné, a které mi zde poskytnete, budou sloužit čistě jen pro mé studijní účely, jako podklad pro vypracování mé bakalářské práce. Nebudou tedy nikde jinde využity.

Charakteristika: Informace o respondentovi

Mohl byste mi, prosím, říct o sobě nějaké informace?

- váš věk
- kolik máte dětí
- jaký je věk dětí
- kolik let tedy bylo dětem, když jste se stal osamělým otcem?
- máte dceru či syna?
- jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání
- vaše zaměstnání
- jaké bylo nejvyšší dosažené vzdělání vaší manželky?
- jaké bylo zaměstnání manželky?
- bydlíte na vesnici nebo ve městě?
- délka trvání manželství?
- jak dlouho jste na výchovu svých dětí sám?
- kolik bylo let vaší manželce, když zemřela?

Rodina: (Osamělé rodičovství)

- Co zapříčinilo to, že jste se ocitl v roli osamělého rodiče – otce?
- Jak jste schopen jako osamělý rodič zvládat situaci za nových okolností?
- Stáváte se hlavou rodiny, jak vnímáte svou roli osamělého otce?
- Má role osamělého otce podle vás nějaké klady a zápory? Pokud ano, jaké?

- Co je nejtěžší na zvládnání role osamělého otce?
- Jak byste zhodnotil Vaši roli otce v rodině?
- Bylo něco, co jste jako osamělý otec musel obětovat? Pokud ano, pro co, kdy a jak?
- Co pro vás znamená rodina?
- Jak byste popsal své rodičovství?
- Co Vám pozice osamělého otce přináší v otázce Vašeho zdraví a péči o zdraví?
- Co Vás nejvíce jako osamělého otce trápí?

Funkce rodiny:

Partnerský vztah

- Je něco, co byste mi chtěl vy sám říct k Vašemu bývalému partnerskému vztahu?
- Snažíte si hledat nového partnera?
- (pokud ne) Co Vás vede k tomu, že si nehledáte nového partnera?

Schopnost péče o sebe a domácnost

- Co vše musíte jako osamělý muž, pečující o dítě (děti) během dne vykonávat?
- Je problém skloubit péči o své dítě se starostmi o domácnost?
- Máte ve Vaší domácnosti zažitě nějaké stereotypy? Pokud ano, jaké to jsou?
- Domníváte se, že jste o něco ochuzen (že něco postrádáte)? Pokud ano, o co?

Volný čas:

- Povězte mi, prosím, jaké máte koníčky a zájmy?
- Jak jsou na tom děti s volným časem?
- Seznamujete se rád s novými lidmi?
- Při jakých příležitostech k těmto seznámením dochází?
- Jakým způsobem se změnil podle Vás způsob Vašeho běžného fungování mezi lidmi po tom, co jste zůstal sám?

Vztah otce k dítěti, výchova dětí, péče a potřeby dítěte:

- Jak se Vám daří zvládat výchovu dětí?
- Co je pro Vás při výchově dítěte nejdůležitější?
- Máte dostatek času se dětem věnovat?
- Existuje něco, o čem můžete říct, že Vám výchovu dítěte komplikuje?
- Jaký styl výchovy preferujete? (zastáváte)
- Jak byste popsal vztah k Vaším dětem?
- Jaké tresty ve výchově používáte? A jak často?
- Jaké odměny ve výchově používáte? A jak často?

- Kdo je pro Vás nejdůležitější oporou a proč?
- Zajímalo by mě, zda Vám nová životní role přinesla nějaké změny ve vztahu k dětem i k ostatním členům rodiny? Mohl byste mi to zkusit popsat?
- Když jsou děti nemocné, jak zvládáte jejich péči v době nemoci?
- V čem spatřujete výhody výchovy dítěte osamělým otcem?
- A řekněte mi, prosím, v čem spatřujete nevýhody výchovy dítěte osamělým otcem?
- Můžete mi povědět, co nebo kdo Vám ve výchově dětí pomáhá?
- Jaké pociťujete překážky? Jak se konkrétně projevují ve výchově? V čem Vás omezují?
- Co Vaše autorita ve výchově? Jak se na ni díváte?

Finanční soběstačnost (ekonomická situace), podpora státu: (zabezpečení rodiny)

- Jak hodnotíte současné zabezpečení rodiny?
- Je uspokojivé nebo ne? Pokud ne, uveďte, prosím, kde vidíte problémy.
- Pobíráte nějaké dávky ze systému státní sociální podpory? (pokud ano) Jaké to jsou?
- (pokud ano) Jsou pro Vás tyto dávky dostačující?
- A co si myslíte o systému dávek, které stát vyplácí?
- Dokážete říci, jaké konkrétní opatření by mohlo zlepšit Vaši celkovou rodinnou situaci?
- Využíváte nějakou sociální službu pro osamělé rodiče? Pokud ne, myslíte si, že stát takovou podporu nabízí?
- (nebo jste využil nějaké poradny)? - pokud ano - Jak jste s těmito službami byl spokojen?
- Máte pocit, že nějaký druh pomoci osamělým rodičům chybí?
- Myslíte si, že jsou dostupné informace o možnostech pomoci osamělým rodičům?
- Odkud čerpáte informace o možnostech pomoci Vaší rodině?
- Podle Vás, myslíte si, že stát dostatečně pomáhá neúplným rodinám, kde je jen jeden živitel rodiny? (pokud ano – jak; pokud ne – co by se mělo podle vás změnit?)
- Napadají Vás ještě i jiné problémy nebo obtíže týkající se Vaší životní situace, které nebyly dosud zmíněny? (pokud ano) Můžete je konkrétně uvést?

Zaměstnání a sociální prostředí (sociální vztahy, kontakty):

- Co sociální prostředí, sousedé, škola, služby úřadu apod. – jak se k Vám staví?
- Jak Vaši situaci vnímá vaše okolí a rodina, že jste osamělý otec? Změnilo se něco?

- Domníváte se, že máte dostatečnou podporu svého okolí?
- Máte někoho, na koho se můžete obrátit, když potřebujete pomoc?
- Pokud ano – a jsou to rodiče tak: Jakou roli mají Vaši rodiče při výchově vašeho dítěte?
- Pokud ano – a jsou to příbuzní tak: Jakou mírou se zapojili příbuzní o případnou pomoci Vám?
- Jaký druh opory/pomoci/podpory Vám od druhých chybí?
- Co pro Vás znamenají přátelé a lidi kolem Vás? (sousedi, lidi z vesnice...)?
- Jak často chodíte do společností?
- Máte kamarády, se kterými se setkáváte?
- Kdo to je? (bývalí spolužáci, kolegové z práce, kamarádi z dětství...)
- Jak často se s těmito kamarády setkáváte?
- Napadá Vás ještě něco, o čem jsme zatím nemluvili, co Vám vaši situaci usnadnilo nebo usnadňuje?

Zaměstnání

- Jak tato role osamělého rodiče ovlivnila vaši práci?
- Jak se Vám daří sladit rodičovské povinnosti s těmi pracovními?
- Co by Vám případně pomohlo ke zlepšení sladění pracovních a rodičovských povinností?
- Co na to Váš zaměstnavatel? Vyšel Vám nějak vstříc?
- Domníváte se, že jste jako osamělý rodič na trhu práce znevýhodňován?
- Domníváte se, že jste společností diskriminován?
- Chtěl byste k tomuto tématu ještě sám něco dodat?

Svátek Den otců

- Znáte svátek Den otců?
- Slavíte Den otců?
- Chtěl byste, aby byl, stejně tak uznávaným dnem jako je Den matek?

Závěr:

- Znáte nějakého takového osamělého otce-vdovce, který zůstal na výchovu svých dětí sám? (pokud ano), mohl byste mi na něho dát, prosím kontakt?
- Je něco, co byste mi chtěl vy sám říct?
- Chtěl byste něco vzkázat (říct) i ostatním osamělým otcům-vdovcům, kteří zůstali na výchovu svých dětí sami?

- Chtěl byste zdůraznit ještě nějakou oblast, o které jsme se bavili?
- Chtěl byste se na něco zeptat Vy mně?

Velmi Vám děkuji za Váš čas a upřímné odpovědi. Byl to pro mě příjemný a zajímavý rozhovor. Přeji hodně štěstí a životních úspěchů Vám i Vaším dětem!

PŘÍLOHA P III: ÚPLNÝ PŘEPIS ROZHOVORU S RESPONDENTEM R5

TAZATEL:

Takže jmenuju se Hana Pavezková, a v současné době dokončuju studium na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, na fakultě humanitních studií, kde studuji obor sociální pedagogika, a píší závěrečnou práci na téma „Životní situace osamělých otců-vdovců v neúplné rodině“. A jsem si vědoma možných citlivých témat a pro Vás možná i nepříjemných, a proto, pokud nebudete chtít, nemusíte mi na nějakou mou otázku odpovídat. Zeptala bych se Vás, zda souhlasíte s poskytnutím rozhovoru, a zda souhlasíte s tím, že tento rozhovor bude nahráván.

R5: Souhlasím.

TAZATEL: Chtěla bych Vás ujistit, že Vaše anonymita bude zachována. Získané informace od Vás pokládám za důvěrné, a které mi poskytnete, budou sloužit čistě jen pro mé studijní účely, tedy jako podklad pro vypracování mé závěrečné práce, nebudou tedy nikde jinde zneužity.

TAZATEL: Mohl byste mi říct nějaké informace o Vás?

R5: Tak jmenuji se Viktor *** narozený 1964. Studoval jsem gymnázii v Kroměříži a potom v Brně přírodovědeckou fakultu. Potom jsem působil v Praze v Průhonicích na Akademii, pak jsem učil v Olomouci na přírodovědecké fakultě, no a pak jsem vlastně odešel zpátky do Kroměříže a od té doby jsem tady na gymnázii v Kroměříži.

TAZATEL: Kolik máte dětí?

R5: Dvě.

TAZATEL: A jak jsou děti staré?

R5: Starší Veronika má čtrnáct a Hanka, mladší, má devět let.

TAZATEL: A kolik let bylo tehdy dětem let, když jste se stal osamělým otcem?

R5: sedm a dva, tak nějak, nebo možná více jak dva.

TAZATEL: Takže máte dvě dcery?

TAZATEL: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

R5: Vysokoškolské.

TAZATEL: A Vaše zaměstnání?

R5: Učitel.

TAZATEL: A jaké bylo nejvyšší dosažené vzdělání Vaší manželky?

R5: Středoškolské.

TAZATEL: A jaké bylo její zaměstnání?

R5: Tak různě. Na finančním úřadě, potom učila chvíli na škole, nakonec skončila na VZP jako referentka.

TAZATEL: Bydlíte asi ve městě, tedy že ano?

R5: Dá se říct.

TAZATEL: Jak dlouho trvalo Vaše manželství?

R5: To musím spočítat, asi sedmnáct let, jestli je to možné. Ano, sedmnáct let.

TAZATEL: Jak dlouho jste na výchovu svých dětí sám?

R5: Těch sedm let zhruba.

TAZATEL: Kolik let bylo tenkrát Vaší manželce?

R5: Třicetsedm.

TAZATEL: Co zapříčinilo to, že jste se ocitl v roli osamělého otce?

R5: Sebevražda.

TAZATEL: Jak jste schopen jako osamělý rodič zvládat situaci za nových okolností?

R5: Tak záleží, co se tím myslí, že jo. Běžný provoz bez problémů, horší byl zdravotní stav a takové věci.

TAZATEL: Stáváte se hlavou rodiny, jak vnímáte svou roli osamělého otce?

R5: Tomu moc nerozumím, jak to teď myslíte.

TAZATEL: Tak stal jste se teď tím hlavním členem, hlavou té rodiny, tak...

R5: No, ono to bylo tenkrát komplikovanější, protože Evča byla na tom hodně špatně a já jsem tu domácnost táhl už tři roky ke konci sám, takže ... Nechci říct sám, ale spoustu věcí jsem potom už... Pak to přešlo tak jakoby plynule, svým způsobem to nebyl už žádný náhlý zlom, že bych nic nedělal a naráz dělal všechno, to ne.

TAZATEL: Má role osamělého otce podle Vás nějaké klady nebo zápory?

R5: Klady nevím, asi že si můžu dělat věci, jak chcu... Zápory, tak hlavně citová stránka věci.

TAZATEL: Co je nejtěžší na zvládnutí role osamělého otce?

R5: Tak nejtěžší je asi to, že je člověk sám, že jo. Že si nemůže o věcech popovídat tak, jak byl zvyklý. Ten humor zmizel, tak jak jsme se nasmáli. S ženou jsme si hrozně rozuměli, já jsem takový svérázný člověk, a to už asi těžko někoho seženu, s kým bych si tak rozuměl, takže. To jsou ty věci, co mi nejvíc chybí.

TAZATEL: Jak byste zhodnotil Vaši roli otce v rodině?

R5: Snažím se. Já si myslím, že dobře. To se musíte zeptat děcek...

TAZATEL: Bylo něco, co jste jako osamělý otec musel obětovat?

R5: Nemyslím si. Trochu tedy volný čas samozřejmě, ten zmizel, ale že bych to tak zásadně bral jako oběť, to ne. Bylo jako trochu méně času na koníčky ze začátku, teď už je to v podstatě tak, jak to bylo, když jsou děcka větší. Když byly menší, tak toho času moc nebylo, nebyly ani myšlenky na nic. Než to člověk dal trošku dohromady, než děcka pohlídal a zvládli to trošku... Nemůžu říct, že bych to bral jako oběť ale...

TAZATEL: Co pro Vás znamená „rodina“?

R5: Moc. Tak rodina je... Těžko říct, já jsem strašně samotářský člověk, ale rodina je domov, rodina je místo, kde je člověk rád, kde je mu dobře a kde se může spolehnout, že mu druzí pomůžou. Tak by to nějak mohlo být. Kde najde důvěru, kde najde prostě zázemí, klid; kde se nemusí nějak přetvařovat, kde je sám sebou a kde je s druhýma rád, nevím, je to o hodně věcech.

TAZATEL: Jak byste popsal své rodičovství?

R5: Nevím, snažím se děcka vést. Dělal jsem to vždy tak, aby co nejméně pociťovaly, že jsme sami. Aby neměly ten dojem, že prostě jsme na tom nějak výrazně jinak. Abych je vedl odpovědně, zároveň jim nedával žádné příkazy a zákazy, takže měly takhle dost volnosti. Aby postupně ty děcka vyrostly a pochopily... Ony jsou holky docela i příkladné, každá má svoje handicapy, každá má svoje přednosti, takže.... Rozumí nenásilnému přístupu a opakují věci, na kterých mi záleží, takže se to dokope tam, kam má, takže ten výsledek nikdy nevypadá nějak katastrofálně.

TAZATEL: Co Vám pozice osamělého otce přináší v otázce Vašeho zdraví a péči o Vaše zdraví?

R5: Tak v otázce zdraví já nevím, kolik roků mi to vzalo. To spíš ale ta smrt, než toto otcovství samo o sobě, to mě přijde jako normální stav v podstatě. Měl jsem několik trablů, ale nějak jsem se z toho dostal, zdravotní komplikace hodně významné.

TAZATEL: Co Vás nejvíc jako osamělého otce trápí?

R5: Nejvíc mě asi trápí, že už nemám svoji ženu, určitě, s ní jsem si rozuměl a to mi strašně chybí.

TAZATEL: Je něco, co byste mi chtěl Vy sám říct ke svému bývalému partnerskému vztahu?

R5: To asi ne, protože se neznáme...

TAZATEL: A snažíte si hledat nového partnera?

R5: Mám kamarádku, máme se rádi hodně, ale to není na bydlení. Člověk jak je starší, tak

se nemění. A spousta věcí, jak jsem byl zvyklý, tak nefungují, samozřejmě je to jiný. Neumím si představit, že bychom spolu žili, to by asi nedělalo dobrotu.

TAZATEL: Co vše musíte jako osamělý muž, pečující o Vaše dcery, během dne vykonávat?

R5: Tak normálně – uklízet, vařit, vyprat, žehlit, já nevím, takové ty normální blbosti.

TAZATEL: Je problém skloubit péči o děti se starostmi o domácnost?

R5: Ne.

TAZATEL: Máte ve Vaší domácnosti zažitě nějaké stereotypy?

R5: Tak každý má stereotypy. Myslíte pracovní nebo v chování?

TAZATEL: Celkově ty stereotypy, jestli u Vás nějaké jsou.

R5: Tak asi taková ... Že Verča je po mně taková individualisticky, taková samotářská, takže ona si zaleze do svýho, já si zalezu do svýho. Hanča je naopak kolektivní, chodí do houslí... To, že jsme si tak podobný, že si každý zaleze do své té a to je takový stereotyp. Není to tak pořád, ale obecně aspoň mně a Verči to tak vyhovuje, a Hanča někdy trošku strádá, no, protože je jiná. Ale teď se to hodně zlepšilo, časem se jí také víc věnuju. Snažím se, aby ona měla kamarády. Ona je dost vyspělá, tak ty kamarády dřív hůř sháněla, takže někdy bývala sama, když byla škola těžká, tak jsem z toho míval dost špatný stavy, že brečívala a tak. Ale teď je to lepší, daleko. Nevím, jestli jsou to stereotypy, ale je to jakýsi způsob, ale ono to tak i bylo, když byla Evča. Ona měla spousta zájmů a já taky, hodně jsme dělali, co nás těšilo, a pak jsme si povykládali, a tak fungovalo naprosto přirozeně všechno.

TAZATEL: Domníváte se, že jste o něco ochuzen nebo že něco postrádáte?

R5: Tak to, co jsem říkal, to jsou ty citové věci, jinak asi ne.

TAZATEL: Máte nějaké koníčky nebo zájmy?

R5: Jo, to jo.

TAZATEL: A jaké?

R5: Dělal jsem kaktusy, brouky jsem dělal. Teďka jsem doma, tak čtu. Hodně jsem chodíval ven vždycky, o zahradu se staral.

TAZATEL: Jak je na tom děti s volným časem?

R5: Hanka má míň teďka, ona je teď uvázána hodně ve škole, základní škole. Starší je na tom líp, co je na střední, ta měla teď půl rok volný, byla ve Vídni, teď začíná znovu.

TAZATEL: Seznamujete se rád s novými lidmi?

R5: Ne.

TAZATEL: A když už třeba, tak při jakých příležitostech k nějakému seznámení dochází?

R5: Já už ani nevím, já se lidem vyhýbám odjakživa, já se málo seznamuju, já jsem s tím měl vždycky problém. Neříkám, že bych nikoho nerad nepoznal, ale málokdy poznám někoho, koho bych chtěl poznat tak blíž, jako že by mě oslovil. Hodně málo. Jsou takoví lidi, ale... To byl třeba jeden kluk, co se mnou učil, on pak odešel od nás ze školy. To jsou takové případy, to se vyvíjí během života, to není hned, že bych někoho potkal a hned s ním chtěl být kamarád.

TAZATEL: Jakým způsobem se změnil podle Vás způsob běžného fungování mezi lidmi po tom, co jste zůstal sám?

R5: No, tak na dva způsoby. Ze začátku to bylo takové hodně uzavřené, člověk byl takový hodně zničený, připadal si jako takový cizinec, takový vyděděnec úplně, strašně osamělý a takový jako vyřízený, v podstatě. Protože jak jsem vypadl z té party těch, co o něco usilují, co v životě někam jdou, tak jsou prostě odepsaní. Ale ne odepsaní tak, ale prostě že to všechno skončilo. Takové špatné pocity, to byla taková velká depka. No a později ještě daleko víc věcí, takových ... Já jsem byl vždycky poměrně vnímavý člověk, ale jsem i vůči těm děckám, co učím, mám takový jiný přístup, takový otcovský. Snažím se hodně o tom, aby děcka zažívaly radost. To těšení, aby se měly dobře, aby se nebály. A vůči dospělým jsem to ošetřil tak, že všechny, co jsem měl kdy jaký, nepříjemnosti, konflikty, všechno jsem nějakým způsobem douzavíral, dořešil v sobě, co to šlo, abych měl vevnitř čisto, abych si nedělal binec v duši, abych měl klid absolutní. Takže já nemám teď, že bych byl s někým zneprátelen, nebo že bych někoho nesnášel. To je dobré obecně pro život. Nemám prostě nikoho, kdo by mě vadil, no. S lidma vycházím dobře, snažím se vždycky dávat nějak pozitivně, a když se to otáčí do negativa, nějaký pomluvy nebo něco, tak já jdu pryč, mě to nezajímá. Takže proto třeba ani nechodím do sborovny v práci, a tak, žiji si takový ten svůj život a snažím se to prostě hlídat, abych do sebe nedostával zlo. Já jsem si jako vymyslel nešířit zlo, to mi přijde jako strašně důležitý do života, nerozšiřovat zlo. Dělat dobro.

TAZATEL: Jak se Vám daří zvládat výchovu holek?

R5: Tak to se musíte jich zeptat. Já si myslím, že snad docela ano. Nemyslím si, že by byly nějaké zásadní problémy, že bych si nevěděl rady nebo tak, to vůbec ne, ale že všechno dělám dobře, to zas vůbec ne. Nikdo neděláme všechno dobře. Myslím si, že normálně, docela solidně, že to funguje. Holky jsou zodpovědný, nechodí mě a nelžou, funguje to normálně, takže asi tak, jak by to mělo fungovat.

TAZATEL: Co je pro Vás při výchově holek nejdůležitější?

R5: Já nevím. Asi aby pokud možno se v nich vytvořil takový klid, vnitřní. Protože si taky prožily tu ztrátu, a ta člověka strašně naruší. Aby ta integrita zůstala zachovaná, to se snažím hodně asi, aby nebyly z toho labilní vlastně nebo tak nějak. A potom aby dodržovaly nějakou odpovědnost, šetrnost, taková ta rozumná čest. A vztahy. Aby se pěkně chovaly k sobě a tím pádem přeneseně k druhým. Když budou schopny něco dát, tak také něco dostanou.

TAZATEL: Máte dostatek času se holkám věnovat?

R5: No, času mám asi dost, ale nevím, jestli všechno využívám tímto směrem. Jako snažím se tak, aby nestrádaly.

TAZATEL: Existuje něco, o čem můžete říct, že Vám výchovu holek komplikuje?

R5: Společnost, jinak jako nevím. Nebo některý prostě manýry společnosti to komplikují, samozřejmě. Protože člověk bych chtěl žít jinak....

TAZATEL: Jaký styl výchovy preferujete?

R5: Takový otevřený. Neříkám úplně, ale důvěra, otevřenost, postavený na slušnosti.

TAZATEL: Jak byste popsal Váš vztah k holkám?

R5: Mám je rád, přál bych si pro ně to nejlepší, nevím.

TAZATEL: Jaké tresty ve výchově používáte?

R5: Žádné výrazné. Vše řeším domluvou, vysvětlením. Snažím se objasnit, v čem byla chyba, proč, ony o tom popřemýšlí, ony si pobrečí, a pak na to přijdou, a tak nějak.

TAZATEL: A jaké odměny ve výchově používáte?

R5: Marcipánové cukrátky a nějaké takové blbosti. Takové spíš drobnosti pro potěšení, to jim udělá radost, když si to uvědomím nebo když uznám za vhodné, že by toto mohlo být jako to ocenění, tak se snažím, ale ne vždycky teda. Ale občas to tak udělám.

TAZATEL: Kdo je pro Vás nejvýznamnější oporou a proč?

R5: Těžko říct. Nejvíce asi pro mě udělat ten Pavel Stučka tehdy, když mě jako bylo nejhůř, jako kamarád, jinak jedna kolegyně v práci mě hodně pomohla. Teďka, řekněme citově, mně pomůže, když jsem s Martinou, s tou kamarádkou. Ale nemůžu říct, že by mi byla oporou, to zase ne, ona to má jinak nastavené. To nefunguje tak, jak to fungovalo normálně. Pro mě aspoň, já jí to tak nemůžu říct... Toto je prostě pro mě takové těžké. Na hodně věcí jsou sám, už dlouho, že si je vlastně řeším sám, jakoby. Tak tyto dva lidi, ale i Martina, pro mě udělali hodně, to nemůžu říct. Martina taky určitě moc, ale ona to má nastavený jinak, ono to jde trochu jiným směrem, než bych potřeboval a ono se to míjí,

jakoby někdy. Takže třeba to, co bych nejvíc někdy potřeboval, ona neudělá, takže to je takhle někdy komplikované. Ale to není ani dobře, ale prostě to tak je.

TAZATEL: Teď by mě zajímalo, jestli Vám nová životní role přinesla nějaké změny ve vztahu k Vaším holkám a případně k ostatním členům rodiny?

R5: Tak větší... Já nevím. Vědomí toho, že to může špatně skončit a už aby se to neopakovalo, že jo. Něco takovýho ve mně zůstalo. A takový to mnohem větší vědomí té odpovědnosti. Vzpomínám, když jsme byli ve skalách, ještě s tím Pavlem taky, před několika rokama, tak Hanča si hrála v takovém ochozu, dřív mně to nevadilo, tam dole byla díra, a Hanča mohla bývala mít dřevěný nohy. Takže teď taková větší obava nebo odpovědnost, nevím, jak to říct.

TAZATEL: Když jsou holky nemocný, jak zvládáte jejich péči v době nemoci?

R5: No, tak zvládám, ale dělá mi to zle. Když se to táhne, nebo když je to nějak opakovaně nebo tak, tak z toho nemívám moc dobrý chvílky.

TAZATEL: Čím spatřujete výhody výchovy holek osamělým otcem?

R5: To nevím, v čem jsou výhody. Chybí jim matka, takže nemůžu říct jako výhody.

TAZATEL: A spatřujete nějaké nevýhody výchovy?

R5: Ony potřebují ženský element, že jo. Já jim ho do určité míry dám, ale nikdy to nebude komplet, takže.

TAZATEL: Můžete mi povědět, kdo, popř. co Vám při výchově holek pomáhá?

R5: Tak já nevím. My jsme tak hodně autonomní jednotka tady celou tu dobu zřejmě. Nějaké přátelé sem tam, ale že by to bylo...

TAZATEL: A rodiče?

R5: No rodiče nic moc, ono je to trápilo, když to tak řeknu, ale ... Oni se snažili, ale tam to nefunguje citově. My se máme rádi, ale prostě to se těžko vysvětluje, to by musel člověk do toho víc vidět. Vlastně nefunguje tam taková ta bezprostřednost, která by byla potřebná. Když to zjednoduším, máme kamarády, kteří nám pomůžou, z Jičína, ale to je dálka, takže je to takové... Jsme tam i dost jezdili zkraje, ale to je vždycky na překlenutí toho nejhoršího, a pak už to funguje tak samo, takže. Já nemůžu říct, že bych se o někoho opíral. Programově jsem všechno dával pryč, „že nepotřebujem“, i našim jsem říkal, že to je fajn, takže. Tady nebyl nikdy nikdo, že by tady s náma bydlel, vůbec nic takového. To ale nebylo na úkor holek, že by chtěly a já ne, ale prostě tak to bylo vždycky a jenom to tak pokračovalo.

TAZATEL: Pociťujete nějaké překážky?

R5: Tak někdy to zdraví, ale to se teď zlepšuje, takže už je to lepší.

TAZATEL: Co Vaše autorita ve výchově?

R5: Tak ta snad funguje, jakž takž. Já nad tím vůbec nepřemýšlím. Ani ju nezdůrazňuju, nic. Přijde mi to celé někdy až groteskní, z mého pohledu padesáti let. Spoustu věcí beru hodně jinak, než když jsem měl třeba pětadvacet. Já si jako otec nepřipadám, ale spíš pořád jako kluk, ale autorita asi funguje tak, jak by měla. Myslím, že v tomto není problém.

TAZATEL: Jak hodnotíte současné zabezpečení Vaší rodiny?

R5: Dobře.

TAZATEL: Pobíráte nějaké dávky ze systému státní sociální podpory?

R5: Ano, sirotčí důchod a vdovecký.

TAZATEL: Jsou tyto dávky pro Vás dostačující?

R5: Ano.

TAZATEL: Co si myslíte o systému dávek, které stát vyplácí?

R5: Já si myslím, že je to velice solidní teda. V našem případě hodně solidní podpora, bez toho bysme na tom byli o dost hůř.

TAZATEL: A dokážete mi třeba říct, jaké konkrétní opatření by třeba mohlo zlepšit Vaši celkovou rodinnou situaci?

R5: Já si myslím, že je to dobré, pokud vynechám tady ty takové věci, partnerské nebo tak.

TAZATEL: Využíváte nějakou sociální služby pro osamělé rodiče?

R5: Ne.

TAZATEL: A myslíte si, že stát takovou podporu nabízí?

R5: Vůbec nevím. Nevím. Zřejmě asi ano, ale spíš neziskovka než stát, ale netuším.

TAZATEL: A využil jste někdy služby nějaké poradny či nějaké organizace?

R5: Ne.

TAZATEL: Ani jste nevyhledal pomoc nějakého statutárního orgánu, nestátní organizace?

R5: Ne. Jedině tedy sociálka, když jsme si tam šli vyřídit ty věci, jinak ne.

TAZATEL: A máte pocit, že nějaký druh pomoci osamělým rodičům chybí?

R5: Obecně je to asi prospěšná věc, ale v mém případě nemám ten pocit, že by mi cokoliv chybělo z této stránky.

TAZATEL: Myslíte si, že jsou dostupné informace o možnostech pomoci osamělým rodičům?

R5: To nevím. Já jsem nehledal, takže nemůžu na to odpovědět.

TAZATEL: Takže jste ani žádné informace nikde nečerpal?

R5: Ne.

TAZATEL: Podle Vás myslíte si, že stát dostatečně pomáhá neúplným rodinám, kde je jen jeden živitel rodiny?

R5: Asi záleží na situaci, si myslím možná trochu. Já nedokážu říct, jaké je to třeba v případě, když jsou rozvedení, nechodí alimenty, třeba, nebo jak je to tam funguje finančně. Teďka nejsou ty vdovecké důchody, a to je po té finanční stránce dost poznat, vlastně když ten příjem toho druhého chybí. Jako v našem případě ano, za mě můžu rozhodně říct ano, jak je to obecně, nemůžu posoudit.

TAZATEL: Napadají Vás ještě i jiné problémy nebo obtíže týkající se Vaší životní situace, které nebyly dosud zmíněny?

R5: Nevím, tak je spousta věcí takových, co se objevuje v tom běžném životě, vždycky je něco. Není to nic tak specifického asi.

TAZATEL: Co sociální prostředí – sousedé, škola, služby, úřady, jak ty se k Vám staví?

R5: Jak kdy. Zkraje na to byl člověk citlivější, takoví někteří ty úředníci hrůza. Že by jako nějaká velká empatie, to taky nemůžu říct, takže jako obecně v tom státním aparátu, člověk to ani nečeká. Někdy to bylo takové dost děsné, tady ty reakce lidí třeba. Obecně, neutrálně, asi tak bych to řekl. Ani dobrý, ani špatný. Jsou lidi fajn, ale jsou i ti na opačném pólu, ale ono se to pak zprůměruje... Ale teď už je to jedno. Ale v té chvíli, když se to stane, tak od určitých lidí očekává určitý vychování.

TAZATEL: Jak Vaši situace vnímá Vaše okolí a rodina, že jste osamělý otec. Změnilo se něco?

R5: Nevím. Tak nějak to bere jako fakt. Naši samozřejmě s tím mají starost, snaží se pomáhat, co můžou. A v okolí lidí to vnímají, že mám dvě holky. Tak normálně, je to běžná věc, tak už to prostě je... Někdy to člověk vnímá, že ti druzí vůbec nechápou, že já mám kupu jiných starostí, že mám doma spoustu jiné práce. Že už mi to zdraví tolik nefunguje, ale to se nedá nikomu vysvětlit, že mi bylo kolikrát zle, že jsem myslel, že nebudu. A pořád jsem musel tady žehlit a dělat. Musel jsem fungovat, jinak to nešlo. Jako bylo mi fakt hodně zle. Děcka tím taky trpěly, já se snažil z toho vyhrabat hlavně kvůli těm děckám, protože ty z toho měly taky depky, že jo. Takže to bylo takové zamotané, před těma pár rokama. Trvalo to taky pár let... Je to strašně na dlouho všechno. Tak určitě, no.

R5: Tak sedm let. To je strašná doba, když se to tak vezme.

TAZATEL: Vyhledal jste pomoc nějakého psychologa nebo tak něco?

R5: No, já jsem byl teda u psychologa, s nervama tehdy, na psychiatrii jsem skončil vlastně taky, pro prášky, tam chodím. Na té psychiatrii tam se mi dostalo těch prášků. U toho psychologa, kam jsem chodil chvilku, tam byl takový ten pohovor, já na to teda nejsu, ale tehda mi to pomohlo. Že mě to osvobodilo od takových sevřeností. A ten Pavel Stuzka mi tehdy moc pomohl, a ta jedna kolegyně taky, ta mi taky pomohla hodně. Ona sama měla doma problémy, manžel na práškách, maniodepresivitu, takže ... Ta pomoc je právě od lidí většinou, kteří si něčím takovým sami prošli, nebo ten kněz, který se setkává s lidma různýma, a sám je výjimečně stavěný lidsky.... To jsou takové osobnosti, které jsou nějakým způsobem výjimeční.

TAZATEL: Domníváte se, že máte dostatečnou podporu svého okolí?

R5: Tak asi ano.

TAZATEL: Máte někoho, na koho se můžete obrátit, když potřebujete pomoc?

R5: Tak na rodiče můžu, ale záleží, co to je. Oni jsou staří, takže nyní už minimálně. Na pár takových dobrých známých, kteří by pomohli, kdybych potřeboval. Ale v praxi se to málokdy stává. To je spíš jen takový „pohlídat zvířata“, když jsme pryč, nebo tak.

TAZATEL: Jakou roli mají Vaši rodiče při výchově Vašich holek?

R5: Jako babička, dědeček? Tak jako normální.

TAZATEL: Jakou mírou se zapojili příbuzní?

R5: Tak takovou tou psychickou pomocí, že jo, to je nejvíc. Jako naši se hodně snažili nám pomoci, ale jak říkám, ono to nefunguje úplně všechno tak bezprostředně, takže tam... Já jsem ani nechtěl, aby mamka tu s námi byla nebo tak, to by nedělalo dobrotu vůbec. Ona má úplně zas jiné názory a tak, a nevnese to semka ten klid. Spíš by to vneslo nervozitu a to by nebylo dobře. Tak jak jsem se potom snažil, aby naši neměli pocit, že je tu nechcu, ale zároveň abych si udržel to, co já potřebuju. Nechcu a potřebuju, aby to fungovalo. Abych já mohl být vevnitř klidný trochu. Tehdy. To bylo šílený ty stavy. To jsem fakt myslel, že už nebudu. To se nedá ani vysvětlit.

TAZATEL: Jaký druh opory nebo pomoci či podpory Vám od druhých chybí?

R5: No, nemyslím, že by mi něco chybělo. Jako to je tak obecně, jak to mezi lidma chodí, tak to prostě je a tak s tím počítám a snažím se s tím nějakým způsobem spokojit. Nemůžu říct, že bych v tomto směru nějak strádal, že by mě někdo měl víc podporovat nebo tak. Pokud někdo neudělá nějaký haló, nějakou křivárnu, třeba v práci nebo tak, ale to se nikdy nic takového nestalo, to spíš naopak vždycky. Není nic, co bych očekával, po čem bych toužil, aby mě víc podpořil nebo tak.

TAZATEL: Co pro Vás znamenají přátelé a lidé kolem Vás?

R5: Já nevím. Přátel mám asi čím dál míň. Znamenají pro člověka oporu, že jo. Ale těch skutečných přátel, co byli v dětství, to už jsme se strašně dlouho neviděli. To už se nakonec povytrácelo. Když jsme teď byli na srazu, tak jsme se přece od sebe vzdálili za ty roky. Já jsem to vždycky bral tak, že pořád kamarádi jsme, pomohli bysme si, kdyby bylo potřeba asi, ale už je to dávno. A tady z těch nových vztahů v práci třeba, tak to jsou jeden, dva lidi, kterým věřím, kdybych cokoliv potřeboval, tři, čtyři, ale víc ne.

TAZATEL: Jak často chodíte do společnosti?

R5: Tak záleží, co to je do společnosti. Do společnosti nechodím skoro vůbec.

TAZATEL: Máte kamarády, se kterými se setkáváte?

R5: Nene, nechodím tak, že by hospody, to vůbec absolutně. To mi nikdy nic neříkalo. Když musím, tak jdu do tanečních s děckama. A když musím, tak mě někde vytáhnou. V kině jsem byl, já nevím, to už je strašně dávno. Martina taky nechce nikam chodit, taky ju to nikam netáhne. Takže já ani nejsem nikým tlačení, abych někam obzvlášť chodil. A jsu spokojený tak. Mně to nevadí přímo, jako někdy, někdy mi to vadí. Někdy mi lidi vadí, protože se necítím moc dobře mezi hodně lidma, takovýma, kteří vedou takové ty obecné řeči. Nevím, jestli přesně víte, asi nevíte, co tím myslím, ale prostě, nedělá mi to dobře. Toužím někdy z tama zdrhnout a jít pryč. Nemám z toho úplně dobrý pocit, z toho. Takže se lidem spíš vyhýbám, ale ne tak, že bych byl úplně ... Ve škole učím, tam si myslím, že jsem fajn s kolegama, bez problémů. Akorát nechodím na žádné takové společné akce.

TAZATEL: Napadá Vás ještě něco, o čem jsme ještě nemluvili, co Vám Vaši situaci usnadnilo nebo usnadňuje?

R5: Nevím, to je těžko říct. Možná nějakým způsobem něco jako víra. Já teda nejsem věřící, ale taková ta důvěra, že snad nějaký ten osud existuje, že se to někam vede, že se věci i tak dají naplňovat, že ty děcka jsou vedeny v pořádku, že přetahuju ten odkaz Evči, tady mám ty její kaktusy, ty pěstuju...

TAZATEL: Jak tato role osamělého rodiče ovlivnila Vaši práci?

R5: Tak nejvíc asi zdravotně, potom míň času samozřejmě už pak. Ale jinak nevím. Já jsem si tam chodil odpočinout, když bylo nejhůř, to bylo horší doma kolikrát než v práci, když to bylo takový těžký, ještě když děvčata malá a vše se zesypalo. A pak už jak mně bylo zle zdravotně, tak to samozřejmě práci ovlivnilo, a to negativně. Ale tak nějak jsem to zvládal lehce, byly tam ještě nějaký rezervy, tak se to dalo ukočírovat.

TAZATEL: Jak se Vám daří sladit rodičovské povinnosti s těmi pracovními?

R5: Tak někdy vytřídím to, někdy víc to. Většinou vytřídím práci.

TAZATEL: Co by Vám případně pomohlo ke zlepšení sladění pracovních a rodinných povinností?

R5: To je těžko říct, to je na mém rozhodnutí, to moje svobodná vůle. Kdybych chtěl, tak udělám to, že mám víc času, více úsilí nebo tak, ale já v tom nevidím ten pravý smysl, jako abych se jenom vydával a vydával a vydával, jak v práci, tak abych prostě byl nějaký perfekcionista, vše na sto procent. S tím se taky holky musí vypořádat.

TAZATEL: A co na to Váš zaměstnavatel, vyšel Vám nějak vstříc, když se to stalo?

R5: Vyšel, vyšel, to určitě ano.

TAZATEL: A jakým způsobem?

R5: Já nevím, takovým tím lidským pochopením, bych řekl, asi to bylo nejsilnější pro mě tehdy.

TAZATEL: Domníváte se, že jste jako osamělý rodič na trhu práce znevýhodňován?

R5: To asi ano, ale záleží, jak se to vezme, protože to potom člověk nemůže poměřovat s tím, kdo má doma zázemí, kdo má víc času, myslí víc na sebe samozřejmě, než na ostatní. A zvláště chlap-chlap, co má jenom práci a doma je o všechno postarané, a o děcka se nemusí starat, ten žije úplně jiný typ života než já. Takže z tohoto pohledu určitě ano. Ale konkrétně tam, kde pracuju, tak tam to nijak nepocit'uju.

TAZATEL: A domníváte se, že jste společností diskriminován?

R5: Ne.

TAZATEL: Chtěl byste k tomuto tématu ještě něco Vy sám dodat?

R5: Ne.

TAZATEL: Teď se Vás zeptám, jestli znáte svátek Den otců?

R5: Slyšel jsem. Nevím, kdy to je.

TAZATEL: Slavíte?

R5: Ne, neslavím. Já jsem „neslavící typ“.

TAZATEL: A chtěl byste, aby byl Den otců stejně tak uznávaným dnem, jako je Den matek?

R5: Ale, já nad tím tak nepřemýšlím. Nebudu. Vám na to dávám odpovědi. Jako má to význam, určitě, něco takového, ale nevím, já to zas tak nějak neprožívám.

TAZATEL: Znáte nějakého takového osamělého otce, který zůstal na výchovu svých dětí sám?

R5: Ano, jeden je tady odsud, ale neznám ho blíž.

TAZATEL: A myslíte si, že by bylo možné mi na toho člověka dát kontakt nebo adresu?

R5: Ano, můžu Vám říct. Ale nevím, jak se jmenuje přesně, vím jen, kde bydlí.

TAZATEL: Jako příjmení jeho znáte?

R5: Ne.

TAZATEL: Jenom jako jméno a...

R5: Ano, jen vím, kde to je (vysvětluje cestu)...

TAZATEL: Je něco, co byste mi chtěl Vy sám říct? Ještě jako tak celkově k tomuto tématu? Tady k té roli toho osamělého otce?

R5: Tak já nevím. Je to taková těžká životní zkušenost, no. Tak se to musí přijmout tak, jak to je, co už s tím. Záleží hodně na nátuře, někdo si brzo najde někoho k sobě, a asi to funguje. Těžko říct tady toto. Každý má svůj životní příběh, a každý funguje jinak trochu.

TAZATEL: A chtěl byste Vy něco vzkázat i ostatním osamělým otcům, kteří zůstali na výchovu svých dětí sami?

R5: Ne.

TAZATEL: Chtěl byste zdůraznit ještě nějakou oblast, o které jsme se bavili? Třeba zaměstnání, výchova?

R5: Nemyslím si. Asi tak, ta výchova je pro mě nejdůležitější, tak to považuju. Jestli dává něco smysl, tak je to ta výchova toho děčka.

TAZATEL: A chtěl byste se na něco zeptat Vy mě?

R5: Já nevím. S kolika lidmi jste mluvila?

TAZATEL: Vy jste pátý, a ještě mám další rozhovory domluvené.

R5: No a dává Vám to podobný výsledek, nebo je každý ten rozhovor jiný?

TAZATEL: Tak jak jste tady teďka zmínil, tak ty životní příběhy jsou jiné, takže...

R5: A ten pohled potom na to postavení toho otce je podobný nebo je jiný?

TAZATEL: Tak určitě je to obdivuhodný, jako... Vy jako muži jste hrozně silní tady v té roli. Protože vlastně musíte zastat spoustu rolí, tak jak vlastně roli otce, tak roli vychovatele, že, roli pečovatele a spoustu rolí.

TAZATEL: Takže já Vám děkuji za Váš čas a upřímné odpovědi, bylo to pro mě příjemný a zajímavý rozhovor. A přeji hodně štěstí a životních úspěchů Vám, a také Vaším holkám.